

Ç.N. Çeviri Edebiyatı

Üç aylık yerel süreli yayın
9/2009

Yayınevi: Komşu Yayınları

Adres: Rasimpaşa mah. Yeldeğirmeni Sok. Alibey Ap. No: 54 D: 6 Kadıköy-İstanbul.

İmtiyaz Sahibi ve Yazı İşleri Müdürü: Tozan Alkan

tozanalkan@cevirmeninnotu.com

www.cevirmeninnotu.com

Genel Koordinatör: Mete Özel

Yurtdışı Temsilcilikler Sorumlusu: Mesut Şenol

Editörler: Başak Ergil (Çeviribilim), Gonca Özmen (Söyleşi), Seda Özdil, Çağdaş Acar (Genç ÇN)

Yazı Kurulu: Bülent Usta, Şeref Bilsel, Cenk Gündoğdu, Baki Ayhan T., Onur Behramoğlu,
Volkan Hacıoğlu, Nurduran Duman, Efe Duyan, Gülce Başer, Gamze Gürses

Danışma Kurulu:

Berrin Aksoy, Erdoğan Alkan, Alova, Hasan Anamur, Oruç Aruoba, Atal Behramoğlu, Egemen Berköz, Alev Bulut, Ahmet Cemal, Simon Cole, Cevat Çapan, Yusuf Eradam, Talat Sait Halman, Suat Karantay, Mel Kenne, Sait Maden, Selahattin Özpallabıyıklar, Güven Turan

Kapak Tasarım: Savaş Çekiç

Düzeltili: Yavuz Türk

Baskı ve Cilt: Kurtiş

Tel: 0 212 613 68 94

Abonelik: Abonet

Tel: 0 212 314 08 88

Dağıtım: Alfa

Tel: 0 212 511 53 03

Ç.N. kültürel bir yayın olup kâr amacı gütmemektedir.

İÇİNDEKİLER

Öykü

Rodton Beryozov, "Ön Görüşme", Rusçadan çeviren: Mustafa Yılmaz

Çağdaş Türk Şiiri

Şükrü Erbaş, "Ömrümü Böyle Uzatıyorum", İngilizceye çeviren: Yusuf Eradam
Nâzım Hikmet, "Henüz Vakit Varken Gülüm", İngilizceye çeviren: Nilüfer Mizanoğlu
Reddy

Cenk Koyuncu, "Otoben", İngilizceye çeviren: Tozan Alkan

Ali Ayçil, "Bozkır", Arapçaya çeviren: İbrahim Şaban

Müslim Çelik, "Nevruz", Kürtçeye çeviren: Müslim Çelik

E dip Cansever, "Mendilimde Kan Sesleri", Almancaya çeviren: Danyal Nacarlı

Söyleşi

Haşim Hüsrevşahi, söyleşen: Gonca Özmen

Irina Yakovlevna Voleviç, söyleşen: Yelena Kaleşnikova, Rusçadan çeviren: Hanife Çaylak

Çağdaş Türk Öyküsü

Yusuf Atılğan, "Kümesin Ötesi", İngilizceye çeviren: Hilal Tuna

Dosya: Tiyatro ve Çeviri 2

Özdemir Nutku, Semih Çelenk, Özen Yula, Tarık Günersel

Söyleşen: Nurdan Cihanşümül

Şiir

Denise Levertov, "Aziz Peter ve Melek", İngilizceden çeviren: Nice Damar

Victor Hernandez Cruz, "Latin ve Soul", İngilizceden çeviren: Nurduran Duman

Jaime Siles, "Biyografi", "Sessizlik", "Su Şarkısı", "Tapınak", İspanyolcadan çeviren:

Olçay Öztunalı

Erich Fried, "Seni Öptüğümde", Almancadan çeviren: Sâkine Eruz

Marco Lucchesi, Portekizceden çeviren: Duru Ors

Deneme

Erdoğan Alkan, "Şair Şiirini Yabancı Dilde Yazar mı?"

Gültekin Emre, "Almancaya Çevrilen Türk Şiiri"

Sabri Gürses, "Ada'daki Çevirmen"

Ralph Waldo Emerson, "Şair, Dil ve Doğa", İngilizceden çeviren: Volkan Hacıoğlu

Bertan Onaran, "Küresel Yağmanın Sildiği Uğraşlar"

Tatyana Kudryavtseva, "John Updike ve Rusya'daki Çevirmeni", Rusçadan çeviren:
Hanife Çaylak
Gün Zileli, "Merhaba Jan Valtin"

Genç Ç.N.

Ferit Edgü, "Eşik", İngilizceye çeviren: Gül Şahin; Almancaya çeviren: Esen Özhan
Demirhan

Charles Bukowski, "Şiir Sanatı", "Aynen Öyle", "Bir Dahiyle Karşılaştım", İngilizceden
çeviren: Ilgın Aktener

Seda Özdil, "Çeviri Seçkisi 1 Üzerine Düşünceler"

Attilâ İlhan, "Böyle Bir Sevmek", İngilizceye çeviren: Sevil Karataş

Gökçen Ezber ile Söyleşi

Çeviribilim

Turgay Kurultay, "Davos'ta Çevirinin Serencamı"

Çağlar Tanyeri, "Bir Edebiyat Metni Olarak Peter Weiss'ın *Direnmenin Estetiği* Adlı Romanında Anlama ve Aktarma Süreçleri"

ÇN Kitaplığı

Murat Sirkecioğlu, "Diye Kitaplığı ve Çeviri Üzerine Üç Temel Kitap"

Soruşturma

Akademik Çeviri Eğitimi ve Kitap Çevirmenliği

Başak Ergil, "Akademik Çeviri Eğitimi ve Kitap Çevirmenliği" Konulu Soruşturma Üzerine Değerlendirme

Merhaba,

Bir yaz daha çıkıp gitti hayatımızdan, Kemal Özer'i, Süha Tuğtepe'yi, Demirtaş Ceyhun'u ve Nezihe Meriç'i de yanına alarak. Gidenlerin üzüntüsünü gelenler hafifletiyor bir nebze. Hoş geldin Kuzey Bilsel, hoş geldin Aras Behramoğlu.

Ekim ayında Nâzım Hikmet Kültür Merkezi'nde düzenleyeceğimiz Çeviri ve Şiir Şenliği'nin ikincisinin çalışmalarının yanı sıra, atölye çalışmalarımızı da başlattık. Atölye çalışmalarımızı değerli şair, çevirmen ve çeviribilimcilerimizle birlikte yürüteceğiz. Ayrıntılı bilgileri grubumuzdan (cevirmeninnotu@yahoogroups.com) ve sayfamızdan (www.cevirmeninnotu.com) edinebilirsiniz.

Bu yıl TÜYAP kitap fuarının ana teması çeviri. 31 Ekim – 8 Kasım tarihleri arasında gerçekleşecek olan fuarda çeviriyle ilgili onlarca etkinlik düzenlenecek. Ç.N. olarak biz de TYS (Türkiye Yazarlar Sendikası) ile birlikte bir dizi etkinliğe imza attık. Bu etkinliklerden biri de Ç.N.'nin müzikli, şiirli 3. yıl kutlaması olacak. Değerli sanatçı Esin Afşar da, Nâzım Hikmet besteleriyle bize unutulmaz dakikalar yaşatacak. Hepinizi bekliyoruz.

Derginin bu sayısında iki genç arkadaşımızın editörlüğünde Genç Ç.N.'yi hayata geçirdik. Geleceğin çevirmenlerinin bu sayfalardan çıkacağına inanıyor ve tüm gençleri bu sayfalara bekliyoruz. Çeviribilim bölümümüzde, Türkiye'de yıllardır eksikliği hissedilen çeviri eleştirisine "el attık." Her sayımızda bir çeviri eleştirisine yer vermeye çalışacağız. İlkini geçtiğimiz sayıda yayımladığımız "Tiyatro ve Çeviri" dosyasının devamını ve her zamanki gibi, dünya edebiyatının en seçkin örneklerini de sayfalarımız arasında bulacaksınız.

Bir haber de üniversite temsilciliklerinden: Üniversiteler arası işbirliğini sağlamak amacıyla oluşturduğumuz temsilcilik sistemi ekim ayından itibaren faaliyete geçecek.

Son olarak; gençler dergimizi pahalı buluyorlardı. Fiyatımızı 10 TL'ye indirdik.

Hadi artık!

Rodton Beryozov

Ön Görüşme

Rusçadan çeviren: Mustafa Yılmaz

Amerikalı görevli üstünde bir sürü kâğıt duran bir masada oturmaktadır. Bir DP(1) masaya doğru yaklaşır. Kibarca eğilerek sessizce birbirlerini selamlarlar. Amerikalı, DP'ye oturmasını işaret eder.

- Du yu spik ingliş?

- Nihts verşteyn.

- Şprehen zi doyç?

- Birazcık şprehen. Sadece üç beş kelime.

- Rusça biliyor musunuz? Ben Amerikalıyım, ama kökenim Rus. Evde, aile içinde sadece Rusça konuşuruz. Dürüstçe bana kendinizden bahsedin. Beni anlıyor musunuz?

- Elbette! Rusça kim anlamaz? Dürüstlükten bir milim şaşmayacağımdan da hiç şüpheniz olmasın.

- O hâlde ön görüşmeye başlayabiliriz. Adınız, soyadınız?

DP bir yandan ceplerini karıştırmakta, bir yandan da kendi kendine bir şeyler mırıldanmaktadır:

- Nerede bu lanet kâğıt? Her zaman avcumun içinde dururdu!

- Soruyu anladınız mı? Adınız, soyadınız?

DP ceplerini kurcalamayı keser.

- Anlaşılan kâğıtsız idare edeceğiz. Ee... Adımı sordunuz galiba? Adım İvan, yani şey... Osman. Osman Katuşkin.

- Osman mı? Peki daha önce doldurduğunuz formda neden "Abdül" yazıyor?
- Doğru ya, haklısınız! Adım Abdül. Hatırlattığınız için teşekkürler. Babamınkiyle karıştırdım. Babacığımın adıydı Osman. Benim adımsa kendimi bildim bileli Abdül'dür.
- Hangi yıl doğdunuz?
- İşte bunu kesinlikle biliyorum. Karıştırmama imkân yok. Ekselansları, imparator hazretleri, yüce çarımız Nikolay Aleksandroviç'in tahta çıktığı yılda, yani 1894'te doğdum.
- Ay ve gün?
- Bu tip ayrıntıları akılda tutma huyum yoktur.
- Doğum yeri?
- Eee... şey... neydi adı... hah, buldum. Türkiye!
- Oo, demek Türksünüz?
- Hem de en eskilerinden.
- O halde Türkçe biliyorsunuz?
- İ-h! O apayrı bir mevzu. Türkçe dehşet zor bir dil. Benim kapasitemi aşıyor.
- Peki nasıl oluyor da Rusçayı bu kadar iyi konuşabiliyorsunuz? Türkiye'de doğdunuz, ama ömrünüzün çoğu Sovyetler Birliği'nde geçti, öyle mi?
- Ne diyorsunuz, ne diyorsunuz! Kahrolası SSCB'yi dünya gözüyle görmüşlüğüm yoktur. Biz atadan babadan böyle gördük. Ezelden beri âdet böyleyken Rusça bilmemeye imkân mı var? Rusçadan başka bir dil girmez bizim kafamıza.
- İyi. Öyle olsun. Türkiye'de doğup büyüdünüz. Peki tam olarak nerede? Hangi vilayette?
- Türkçesini hatırlamıyorum. Yalan olmasın, Kursk'a yaklaşık 20 kilometre mesafedeydi. Rusçası da kolhoz gibi bir şeydi işte.
- Kursk'a 20 kilometre mesafede bir kolhoz mu? Bunun Türkiye'de olduğuna emin misiniz?
- Siz benim kusuruma bakmayın, sayın bay ön görüşmeci. Ben cahil bir adamım. Coğrafyadan pek anlamam. Ama bütün Türkçe yer adlarını ezbere bilmek ne mümkün?
- DP yeniden ellerini ceplerine atar ve aradığı kâğıdı bulur.
- İşte, buradaymış! Elim ayağım birbirine dolanmasın diye dün bizim çocuklar bir şeyler karalamıştı.
- İyi.
- Amerikalı bir sigara yakar, bir tane de DP'ye uzatır. Beriki kâğıdı okur:
- Eeveet, doğru. Abdül Katuşkin, 1894'ün unutulmuş bir ayında doğdum... Hay Allah! Kars diyeceğime Kursk demişim. Bakın bakın! Ha Kursk, ha Kars. Aksanım Türk değil ya, ondan. Ağır Rus aksanı işte.

- Peki ya kolhoz meselesi?

- Kolhoz değil, kışlak diyecektim. Bakın! Ha-ha-ha-ha! Ne biçim isimler uyduruyorlar: "Kışlak!" Şu Türkler bir âlem! Gerçekten de âlem adamlar yahu!

- Türkiye'de ne işle meşguldünüz?

- Eee, neyle mi? Herkes gibi ben de alelade bir kolhoz işçisiy... hay lanet... ee... alelade bir Türktüm. Hasat müfrezesinde çalışıyordum.

- Hangi yıla kadar?

- Tam olarak 1939'a kadar.

- Peki ya sonra?

- Sonrası kâğıtta yazıldığı gibi. Bakın, hepsi burada var: "Eylül 1939'dan Eylül 1944'e kadar bir Polonya şehrinde çerçilik yaptım." Bir dakika, böyle değildi. Çerçi de nereden çıktı!.. Vasya acele edeceğim derken öyle bir yazmış ki hiçbir şey anlaşılmıyor.

- Çestohova olmasın sakın?

DP elindeki kâğıda bakar.

- Tam isabet! Çestohova! Benim kabahatim, okuyamamışım.

- Almanya'ya gelişiniz nasıl oldu? Gönüllü mü geldiniz, yoksa buna zorlandınız mı?

- Gönüllü nasıl gelelim? Kendi isteğiyle kim kurtulabilmiş ki oradan? Almanlar zorla getirdiler, ama gene de sağ olsunlar, bizi o bok çukurundan çıkarmış oldular.

- Almanya'da nerede çalıştınız?

- Ben ve beş memleketlim Münih civarındaki zengin bir çiftçinin yanında çalıştık.

- Memleketli mi? Beş Türk daha mı?

- Yok. Herkes ayrı milletten. Aralarında tek Türk benim. Nikita Sundukov Galiçyalı, Semyon Vahromeyev İtalyan, Matvey Çuporov İranlı, Zahar Oveçkin Hindu, Vasya Samorodov ise Keldanidir. Hepsini ezberlemek beş günümüzü aldı.

- Çiftçinin yanında durumunuz nasıldı?

- Eh işte, muhteşem olmasa da yere batası kolhozdan... yani... ee... kışlaktan iyiydi... Sovyet cenneti işte, n'aparsın!

- Peki ne zamandır DP kampındasınız?

- Herkes gibi 1945'ten beri.

- Memleketinize dönmek ister misiniz?

- Yarama dokundunuz. Memleketime, cennet vatanıma dönmeyi o kadar çok istiyorum ki... Yağmur çamur, gece gündüz demeden, çıplak ayak koşa koşa bile giderdim. Ne de olsa, sayın bay ön görüşmeci, karım, çocuklarım, hepsi orada. Anlıyorsunuz herhalde?

- Hem de çok iyi. O zaman yarın gönderelim sizi, ne dersiniz?

- Yarın değil, bugün bile büyük bir memnuniyetle giderdim... Eğer orada hüküm süren şeytani iktidar cehennemi boylamış olsaydı tabii. Onlar orada olduğu sürece söz konusu bile olamaz. Anlıyor musunuz?
- Nereye gitmek istiyorsunuz öyleyse?
- Bolşevik ülkesi olmasın da, neresi olursa olsun! Bolşeviklerinki hariç her türlü işte çalışabilirim. Anlatacaklarım bundan ibaret. Yerinde ve ciddiyetle söylediğim son söz de budur.
- Sizi çok iyi anladım. Ama siz de bizi anlamak zorundasınız. Bütün bu "Abdül", "kışlak" vesaire şaklabanlığı niye?
- Sayın bay ön görüşmeci, cancağızım! Şaklabanlık değil bunlar. Hepsi korkunun eseri. Kızıl mezbahaya geri dönmek için insan ne uyduracağını, hangi millete kaydını yaptıracağını şaşırıyor. Bir bilseniz neler çektiğimizi! Yarın sabah gelsem, günah çıkarır gibi her şeyi dürüstçe, apaçık, olduğu gibi en başından anlatsam olur mu?
- Okey.
- Bugün için kusuruma bakma. Yarın bambaşka olacak. Hoşçakal, mübarek insan.
- Okey. Yarın görüşmek üzere.

(1) DP, İngilizcede "displaced person", yani "zorla göç ettirilmiş kişi" tanımı için kullanılan uluslararası bir kısaltmadır, Rusçaya da bu biçimde geçmiştir. 2. Dünya Savaşı sırasında Hitler iktidarı, milyonlarca Doğu Avrupalıyı köle işçi olarak çalıştırmak üzere Almanya'ya getirmişti. Savaşın sonuna doğru bu insanlar, Müttefikler tarafından bir süre, çoğu Almanya topraklarında bulunan DP kamplarında tutulmuş, daha sonra bazen kendi rızalarıyla, bazen de zorla ülkelerine geri gönderilmişti. Savaş zamanı Sovyetler Birliği'nden getirilen beş milyona yakın sivilin büyük bir bölümü de aynı uygulamaya maruz kalmış, bu sivillerin bir kısmı ise başka ülkelere iltica talebinde bulunmuştu. ABD'ye iltica etmeden önce kendisi de bir DP kampında kalan Rodyon Beryozov'un (gerçek adı Rodyon Akulşin, 1896 – 1988) "Na skrininge" adlı bu öyküsü otobiyografik unsurlar içermektedir.

Şükrü Erbaş

İngilizceye çeviren: Yusuf Eradam

ÖMRÜMÜ BÖYLE UZATIYORUM

ağaçları suluyorum durmadan
ışığın ve rüzgârın peşinde
uzun yürüyüşlere çıkıyorum
yerimi çocuklara veriyorum
parklarda ve otobüslerde
çocukları büyüklerden çok seviyorum

bir genç kızın halka halka gülüşü
duvar diplerinde soluklanan ihtiyar
aynı hazzı veriyor aynı yalınlıkla
gökyüzünü biçimleyen bulutlar

eğiliyorum toprak, eğiliyorum sular
bir kıyasız zamana kanat vuruyor
üzerimden uçan bütün kuşlar
dört mevsim bire indi uzaya uzaya
iyimser, geniş, dingin ve turuncu
kimseleri kıskanmıyorum artık
kimselere gücenmiyorum

gerilerde kaldı, çok gerilerde
hayatın yüreğime verdiği acı
ışıklı vitrinlerin gövdemdeki kırbacı

yeni bir gülümseme edindim yüzüme
bozkır sabrında ve tenime yakışan
insanların çevremde açtığı yalnızlığı
yine onlarla doldurmak için
güneşle birlikte çıkıp yataklardan
ayıışığı ile dönüyorum evlere
azalan ömrümü böyle uzatıyorum

THUS I LENGTHEN MY LIFE

I am incessantly watering trees
I go for long walks
chasing the light and the wind
in the parks and buses
I give my seat to children
I love children more than adults

a young girl's circling laughter
the old man pausing for deep breaths by the walls
and the clouds shaping the sky
with the same simplicity, give me the same joy

I bend down, oh the earth, I bend down, oh the waters
all the birds flying above me
flap their wings to a shoreless time
getting longer and longer, four seasons are now one
optimistic, large, calm and orange
I envy no one anymore
I am not offended by anyone

The pain life put in my heart
is the whip of the shop windows in light
left behind, far behind

for my face I adopted a new smile
a smile of a steppe patience that suits my complexion
to be able to fill the loneliness that people
dug around me, with them again
I get out of beds with the sun
and come back home with the moonlight
thus I lengthen my life

Nâzım Hikmet

İngilizceye çeviren: Nilüfer Mizanoğlu Reddy

HENÜZ VAKİT VARKEN GÜLÜM

Henüz vakit varken, gülüm
Paris yanıp yıkılmadan,
henüz vakit varken, gülüm,
yüreğim dalındayken henüz,
ben bir gece, şu Mayıs gecelerinden biri
Volter rıhtımında dayayıp seni duvara
öpmeliyim ağzından
sonra dönüp yüzümüzü Notrdam'a
çiçeğini seyretmeliyiz onun,
birden bana sarılmalısın, gülüm,
korkudan, hayretten, sevinçten
ve de sessiz sessiz ağlamalısın,
yıldızlar da çiselemeli,
incecikten bir yağmurla karışarak.
Henüz vakit varken, gülüm,
Paris yanıp yıkılmadan,
henüz vakit varken, gülüm,
yüreğim dalındayken henüz,
şu Mayıs gecesini rıhtımdan geçmeliyiz
söğütlerin altından, gülüm,
ıslak salkım söğütlerin.
Paris'in en güzel bir çift sözünü söylemeliyim sana,
en güzel, en yalansız,
sonra da ıslıkla bir şey çalarak
gebermeliyim bahtiyarlıktan
ve insanlara inanmalıyız.
Yukarda taştan evler,
girintisiz, çıkıntısız,

.../.

birbirine bitişik
ve duvarları ayışığından
ve dimdik pencereleri ayakta uyukluyor
ve karşı yakada Luvur
aydınlanmış ışıklarla
aydınlanmış bizim için
billur sarayımız...

Henüz vakit varken, gülüm,
Paris yanıp yıkılmadan,
henüz vakit varken, gülüm,
yüreğim dalındayken henüz,
şu Mayıs gecesi rıhtımda, depolarda
kırmızı varillere oturmalıyız.
Karşıda karanlığa giren kanal.
Bir şat geçiyor,
selamlıyalım gülüm,
geçen sarı kamaralı şatı selamlıyalım.
Belçika'ya mı yolu, Hollanda'ya mı?
Kamaranın kapısında ak önlüklü bir kadın
tatlı tatlı gülümsüyor.

Henüz vakit varken, gülüm,
Paris yanıp yıkılmadan,
henüz vakit varken, gülüm...
Parisliler, Parisliler,
Paris yanıp yıkılmasın...

BEFORE THE TIME RUNS OUT, MY ROSE

Before the time runs out, my rose,
before Paris is burned down and destroyed,
before the time runs out, my rose, and my heart is still on its branch,
I, one night, one of these May nights,
holding you against the wall in Quai Voltaire,
must kiss you on the lips
then turning our faces toward Notre Dame we must gaze at its rose window
my rose, suddenly you must embrace me, with fear, surprise and happiness, sobbing
silently,
the stars too must pour
mixed with a drizzling rain.

Before the time runs out, my rose,
before Paris is burned down and destroyed,
before the time runs out, my rose, and my heart is still on its branch, In this night of
May

we must pass by the quay
under the willows, my rose,
the weeping willows that are drenched.
I must tell you the most beautiful couple of words of Paris,
the loveliest and truest, then whistling some airs
I must die of happiness
and we must have faith in human beings.
Up there stone houses
without ledges or recesses
stuck together
and their walls are all moonlight and their windows straight up
are sleeping standing up
and on the shore across the Louvre bathed in floodlights
our crystal palace
illuminated for us.

Before the time runs out, my rose, Before Paris is burned and destroyed,

before the time runs out, my rose,
and my heart is still on its branch,
in this night of May on the quay we must sit on the red barrels in front of the ware-
houses. The canal across fades into darkness.

Cenk Koyuncu

İngilizceye çeviren: Tozan Alkan

OTOBEN

Yüreğın zarı yırtılıyor, uzun ve anlamsız bir cümle kuruluyor. BEN!
Yaşamım karanlık bir tünelle tanımlanıyor
Bilmiyorum yol muyum, yolcu mu kendime kendimde?
İşte soğuk, işte kâğıt kalem,
Ve çevirdikçe dilden dile geçen sayfalar
İşte akşam, işte anlam, işte toplam:
Bu gece ikiye katlandım.

Ben bir otoben'im
Yollarla sınırlanmış ülkenin sınır devriyesi
Devamlı yolları bir uçtan bir uca kateden Sisyphos!

AUTOSELF

The heart's membrane is being torn, a long and meaningless sentence is being formed. ME!
A dark tunnel is defining my life
I don't know whether I'm a road going towards myself or a passenger within myself
It's cold, here's the pen and paper
And the turning pages that pass through languages
It's night, here's the meaning, here's the total:
This night I am folded in two

I am an autoself
A patrol along the border of that country
Confined to the roads
Walking steadily up and down the streets, like a Sisyphus!

Ali Ayçil

Arapçaya çeviren: İbrahim Şaban

BOZKIR

Üstümde biçilmiş ekinlerin kokusu
beni mahsul sanıyor üstümde uçan kuşlar.
Oysa "yaz bitmiş yazıt bırakmaksızın," düşmüş kantarların dili
oturmuş güzü ayıklıyor akrabam çıplak çalılar.

Çatladı çatladı çatladı toprak
güneş hep demirdendi, bitkiler hep ölümlü, çark etti marifetim.
Seni sarı çiçeklerle konuşuran hayretin dili bende
niçin hiç çözümedi cennetin bahçelerine inen efendim?

Burada bir boşluğa kapı yaptılar beni
kansız düşmüş yapraklarla desteklendi eşliğim.
Bu kırık buğdayların, bu sararmış otların arasında
kıpırdasam hemen anlaşılıyor, kaç uçurum çıktığım ve kaç gökten indiğim.

بەسەنلە

دووس حەملا عەرزلا عەئاراب رطعتا
 اعرز يقيوف ريظت يتلا رويطلا يذنظت
 " ارثا كرتي نا نود لحر فيصلنا " نكل
 .... نون ابقلدا رشرثي
 ... يئابرقا سلجيو
 ةياعرلا فيرخلا لاغدا نوقني
 بارتلا قشنا قشنا قشنا
 ... ديحلا نم سمثلا
 .... ةيناف تاتابنلاو
 ... يترام تفرحنا
 .... بچعتلا ناسل كلام
 ءارفصلاروهزلا عم ثيديحلا كلوخي يذلا
 !... قنچلا تاضور يف لزن يذلا يديس
 ؟!... للاحتي مل اذامل
 غارفل اباب انه ينولعج
 قسب ايل قاروالاب يتبتع تمعذ
 ةرفصلالباشعال او حمقلا ريقع نيب
 ؟!... تكرحت ول
 ؟... تدعص ةيواه مك فرعي
 ؟... تلزن ءامس مك و

Müslim Çelik

Kürtçeye çeviren: Müslim Çelik

NEVRUZ

Silahsız
Çıplak, yalın
Üretken

Baharla birlikte
Bütün bahçelerde

Ayağa kalkan
Onun sarı çiçekleri
O ki, toprak ısındığında
Birileri, dağ rüzgârına ses verdi.

Silahsız
Çıplak, yalın
Üretken

NEWROZÊ

Bêcek
Rûtûrûs
Herhemkar

Çiçekên wê
Çiçekên wedî bîn

Ser pîyan
Kulîlken en zer in
Axê germbuyîne
Zûye, venge da vaye koyen

Bêcek
Rûtûrûs
Herhemkar

Edip Cansever

Almancaya çeviren: Danyal Nacarlı

MENDİLİMDE KAN SESLERİ

Her yere yetişilir
Hiçbir şeye geç kalınmaz ama
Çocuğum beni bağışla
Ahmet Abi sen de bağışla

Boynu bükük duruyorsam eğer
İçimden öyle geldiği için değil
Ama hiç değil
Ah güzel Ahmet abim benim
İnsan yaşadığı yere benzer
O yerin suyuna, o yerin toprağına benzer
Suyunda yüzen balığa
Toprağını iten çiçeğe
Dağlarının, tepelerinin dumanlı eğimine
Konyanın beyaz
Antebin kırmızı düzlüğüne benzer
Göğüne benzer ki gözyaşları mavidir
Denize benzer ki dalgalıdır bakışları
Evlerine, sokaklarına, köşebaşlarına
Öylesine benzer ki
Ve avlularına
(Bir kuyu halkasıyla sıkıştırılmıştır kalbi)
Ve sözlerine
(Yani bir cep aynası alım-satımına belki)
Ve bir gün birinin adres sormasına benzer
Sorarken sorarken üzünçlü bir görüntüsüne
Camcının cam kesmesine, dülgerin rende tutmasına

Öyle bir cıgara yakımına, birinin gazoz açmasına
Minibüslerine, gecekondularına
Hasretine, yalanına benzer
Anısı işsizliktir
Acısı bilincidir
Bıçağı gözyaşlarıdır kurumakta olan
Gülemiyorsun ya, gülmek
Bir halk gülüyorsa gülmektir
Ne kadar benziyoruz Türkiye'ye Ahmet Abi.
Bir güzel kadeh tutuşun vardı eskiden
Dirseğin iskemleye dayalı
-Bir vakitler gökyüzüne dayalı, derdim ben-
Cıgara paketinde yazılar resimler
Resimler: cezaevleri
Resimler: özlem
Resimler: eskidenberi
Ve bir kaşın yukarı kalkık
Sevmen acele
Dostluğun çabuk
Bakıyorum da şimdi
O kadeh bir küfür gibi duruyor elinde.
Ve zaman dediğimiz nedir ki Ahmet Abi
Biz eskiden seninle
İstasyonları dolaşırdık bir bir
O zamanlar Malatya kokardı istasyonlar
Nazilli kokardı
Ve yağmurdan ıslandıkça Edirne postası
Kıl gibi ince İstanbul yağmurunun altında
Esmer bir kadın sevmiş gibi olurdun sen
Kadının ütülü patiskalardan bir teni
Upuzun boynu
Kirpikleri
Ve sana Ahmet Abi
uzaktan uzaktan domates peynir keserdi sanki
Sofranı kurardı
Elini bir suya koyar gibi kalbinden akana koyardı
Cezaevlerine düşsen cıgaranı getirirdi
Çocuklar doğururdu
Ve o çocukların dünyayı düzelterek ellerini işlerdi bir dantel gibi
O çocuklar büyüyecek

O çocuklar büyüyecek
O çocuklar...
Bilmezlikten gelme Ahmet Abi
Umudu dürt
Umutsuzluğu yatıştır
Diyeceğim şu ki
Yok olan bir şeylere benzerdi o zaman trenler
Oysa o kadar kullanışlı ki şimdi
Hayalsiz yaşıyoruz nerdeyse
Çocuklar, kadınlar, erkekler
Trenler tıklım tıklım
Trenler cepheye giden trenler gibi
İşçiler
Almanya yolcusu işçiler
Kadınlar
Kimi yolcu, kimi gurbet bekçisi
Ellerinde bavullar, fileler
Kolonyalar, su şişeleri, paketler
Onlar ki, hepsi
Bir tutsak ağaç gibi yanlış yerlere büyüyenler
Ah güzel Ahmet Abim benim
Gördün mü bak
Dağılmış pazar yerlerine benziyor şimdi istasyonlar
Ve dağılmış pazar yerlerine memleket
Gelmiyor içimden hüzünlenmek bile
Gelse de
Öyle sürekli değil
Bir caz müziği gibi gelip geçiyor hüzün
O kadar çabuk
O kadar kısa
İşte o kadar.

Ahmet Abi, güzelim, bir mendil niye kanar
Diş değil, tırnak değil, bir mendil niye kanar
Mendilimde kan sesleri.

BLUTES STIMMEN IN MEINEM TASCHENTUCH

Überall erscheint man noch rechtzeitig
Aber zu keiner Sache kommt man zu spät
Vergib mir, mein Kind
Ahmet Abi, auch du vergib mir

Wenn ich so mit gesenktem Haupte stehe
Dann tu ich es nicht, weil mir danach ist
Wirklich nicht, weil mir danach ist
Ach, mein guter Ahmet Abi
Der Mensch gleicht dem Ort, an dem er lebt
Jenes Ortes Wasser, seiner Erde gleicht er
Dem Fisch, der in diesem Wasser schwimmt
Der Blume, die ihre Erde aufstößt
Den Nebel verhangenen Böschungen seiner Berge und Hügel
Konyas weißer
Und Anteps roter Ebene gleicht er
So sehr gleicht er seinem Himmel, dass Blau seine Tränen sind
Dem Meer gleicht er so sehr, dass bewegt seine Blicke sind
Seinen Häusern, seinen Gassen, seinen Straßenecken
Gleicht er so sehr
Und seinen Innenhöfen
(Mit einem schweren Brunnenkranz ist sein Herz festgemacht)
Und seinen Worten
(Beim Kauf oder Verkauf eines Taschenspiegels womöglich)
Er gleicht jemandem, der eines Tages nach einer Adresse fragt
Wenn er so fragt und fragt, einem traurigen Haus
Einem Glaser, der Glas schneidet, einem Schreiner, der einen Hobel hält
Dem Anzünden einer Zigarette, Jemandem, der eine Limonade öffnet
Seinen Kleinbussen, seinen Gecekondus
Seiner eigenen Sehnsucht, seiner Lüge gleicht er
Seine Erinnerung ist die Arbeitslosigkeit
Das Bewusstsein sein Schmerz
Tränen, die gerade trocknen, sind sein Messer
Lachen kannst du eh nicht, Lachen ist
Erst Lachen, wenn ein ganzes Volk lacht
Wie sehr gleichen wir doch der Türkei, Ahmet Abi
So schön hieltst du früher das Glas
Deinen Ellenbogen auf den Stuhl gelehnt

./..

-An den Himmel gelehnt, sagte ich mir damals-
Notizen und Fotos waren in deinem Zigarettenpäckchen
Fotos von Gefängnisse
Fotos der Sehnsucht
Fotos des Althergebrachten
Und hochgezogen eine deiner Augenbrauen
Eilig, dass du liebtest
Schnell, dass du Freundschaft schlossest
Wenn ich dich aber jetzt so betrachte
Einer obszönen Beschimpfung gleicht dieses Glas in deiner Hand
Und was ist sie schon die, die wir Zeit nennen, Ahmet Abi
Du und ich, wir beide
Liefen jeden Bahnhof ab, einen nach dem Andern
Damals rochen die Bahnhöfe noch nach Malatya
Nach Nazilli rochen sie
Und wenn der Regen den Edirne Postzug allmählich durchnässte
Der haarfeine Sprühregen Istanbuls
Wurdest du so, als liebtest du eine Brünette
Aus gebügeltem Batist die Haut der Frau
Ihr unendlich langer Nacken
Ihre Wimpern
Und als ob sie für dich, Ahmet Abi
Aus der Ferne Tomaten und Käse klein schnitte
Bereitete sie dir den Tisch
Als legte sie ihre Hand in ein Wasser, tauchte sie sie in das, was aus deinem Herzen
floss
Wenn du ins Gefängnis kamst, brachte sie dir deine Zigaretten
Kinder gebar sie
Und wie Häkelspitze stickte sie die Hände dieser Kinder, Hände die die Welt
verbessern werden
Diese Kinder werden mal groß
Diese Kinder werden mal groß
Diese Kinder...
Tu nicht so, als ob du es nicht weißt, Ahmet Abi
Stups an die Hoffnung
Beschwichtige die Hoffnungslosigkeit
Was ich eigentlich sagen möchte, ist dies
Wie verschwindende Dinge sahen die Züge damals aus
Heute jedoch sind sie so effektiv
Ohne Hoffnung leben wir beinahe

Kinder, Frauen, Männer
Voll gestopft die Züge
Als ob sie an die Front fahren, die Züge
Arbeiter
Nach Deutschland reisende Arbeiter
Frauen
Manche Arbeiterinnen, manche der Fremde Wärterinnen
In ihren Händen Koffer, Tragenetze
Kölnisch Wasser, Wasserflaschen, Pakete
Sie alle sind
Wie gefangene Bäume, die zu falschen Orten hin wachsen
Ah mein guter Ahmet Abi
Erkennst du es, sieh
Verlassenen Marktplätzen gleichen jetzt die Bahnhöfe
Und verlassenen Marktplätzen die Heimat
Nicht mal Traurigkeit fühle ich in mir
Wenn ich sie doch mal verspüre
Aber nicht anhaltend
Wie ein Jazz Stück geht sie vorüber die Traurigkeit
Eben so schnell
Eben so kurz
Genau so, eben.

Ahmet Abi, mein Guter, wieso blutet ein Taschentuch
Es ist kein Zahn, es ist kein Nagel, wieso blutet ein Taschentuch
Blutes Stimmen in meinem Taschentuch

Haşim Hüsrevşahi

Söyleşen: Gonca Özmen

Türkiye ile İran, tarihsel-kültürel bağlantıları olan iki komşu ülke olmalarına karşın; bizde Cumhuriyet'ten sonraki Batılılaşma anlayışı ve laikliğe geçişle birlikte, deyim yerindeyse, "uzak komşu" durumuna düştüler. Son yıllarda, Türkiye'de de dinsel eğilimli bir partinin iktidara gelmesiyle; İran'la ekonomik ve siyasal alanda yakınlaşma, işbirliği eğilimlerinin geliştiğini söyleyebiliriz. Bu gelişimin, kültür-sanat, edebiyat alanında da başladığını görmek ise, daha da sevindirici. Düzenleme komitesi başkanlığını sizin üstlendiğiniz, *Öteki-siz* dergisinin katkılarıyla, 14-23 Mayıs tarihleri arasında, Ankara ile İstanbul'da gerçekleştirilen; "1. Türkiye – İran Edebiyat Günleri"ni, iki ülke edebiyatçılarını birbirine yaklaştırması, tanışıp tartışmalarını sağlaması açılarından oldukça önemli buluyorum. Bu arada, bu etkinliğe genişçe yer veren, *Edebiyat ve Eleştiri* (Temmuz-Ağustos 2004) ile 208 sayfalık İran edebiyatı özel sayısı hazırlayan *Öteki-siz* (Nisan-Mayıs 2004) dergilerini anmalıyım. Etkinlik, İran'da da gerçekleştirildi mi; devam edecek mi, yenileri ne zaman yapılacak? Bu tür çalışmaların, çeviri alanında da etkilerinin olduğunu/olacağını düşünüyor musunuz? Etkinliğe gösterilen ilgi ve katılımı nasıl değerlendiriyorsunuz; amacına ulaştı mı, etkileri neler oldu?

Doğrudur. İran ve Türkiye, yüzyıllara dayanan barış içinde bir arada yaşamanın ve de ortak kültürel değerlerin temelleri üzerinde kurulmuş bir komşuluğun ayrıcalığına sahiptir. Ancak halkların dostluğunda ve yakınlığında bir kırılma ya da gerileme olmadan devletlerarası politikalar sonucunda bu iki kardeş ülke "uzak komşu" durumuna gelmişlerdir. Başka bir deyişle bazı tarihsel olaylar, resmi düzeyde farklı algılandığından ve uluslarına bilinçli ve sistematik bir şekilde farklı yansıtıldığından bu uzaklık kaçınılmaz olmuştur. Farklılıkların temelinde, ülkelerin iç dinamikleri ve uluslararası düzeydeki güç odaklarıyla olan ilişkiler, bağlantılar ve bağımlılıklar rol oynamıştır. Türkiye'de kurtuluş savaşı verilirken ve örneğin İngiliz emperyalizmi Anadolu'dan atılıyorken, aynı saldırgan güç İran'da bir askeri darbeye, Türk düşmanı, cahil ve aydınlık karşıtı bir Kazak subayını

yani Rıza Şah Pehlevi'yi işbaşına getiriyordu! Oğlu Muhammed Rıza Şah da yabancı güçlerin yardımıyla işbaşına geldi ve saltanatını onların yararına sürdürdü ve Türk düşmanlığı politikasını yürüttü. Bu uzun dönemde -Atatürk'ün yaşadığı dönem hariç- Türkiye ile İran'ın yakınlığı ancak Amerika'nın ve diğer büyük Batı devletlerinin çıkarları ekseninde olmuştur. Bu işin bir yanındır.

Diğer yanı şu ki, bugün biz kendimizi bu ülkelerin aydınları olarak görmekteyiz ve şu anda bizim için önemli olan bir konu, yani edebiyat nedeniyle yan yanayız. Siz soruyorsunuz, ben de soruları yanıtlamak için bir o kadar istekli ve heyecanlıyım. Neden? Çünkü aydın sadece okuyan kişi değil. Mikrofonlar arkasında gevezelik eden fiyaka fetişçisi de değil. Aydın insan, sadece konuları, sorunları, sıkıntıları anlayan ve bilen de değildir. Emperyalistler, bu işleri çok daha iyi biliyor ve beceriyorlar. İşkence için fakülte kuranlar toplumsal olayları birçok aydından çok daha iyi okuyorlar, toplumsal ve tarihi akışın gerçekliğini görüyor, analiz ediyor, sorunları formüle ediyor, geleceğe doğru kendi çıkarları doğrultusunda adım atıyorlar ve tüm insanlığın geleceğini şekillendirmeye çabalyorlar. Demek aydın insan, gerçekleri görmekle kalamaz. Peki, fark nerede? Fark, gerçeği değiştirme iradesi ve eyleminde yatar. Konunun can alıcı noktası işte budur. Kişi durumu değiştirmek için harekete geçiyor mu? Demek aydın olmak aynı zamanda var olan gerçekliği insanların, halkların yararına olacak şekilde değiştirmektir; protest zihniyeti protest eyleme dönüştürmektir. Aydın olmanın ödenmesi gereken kefareti de var! Bu nedenle de aydınlarla "aydın" betimlemesini yedek lastik gibi sırtlarında taşıyanlar arasındaki bu ince çizginin silinmemesi için de çaba harcamalıyız. Bu konuyu neden açıyorum? Şunun için: Bölgemiz sistematik bir şekilde kültürel kirliliğe sürüklenmekte, düşünsel kirlilik içinde tutulmaktadır. Bir devlet dünyanın bir ucundan kalkıp geliyor ve egemen bir devleti (faşist yönetimi de olsa egemen bir devleti) hiçbir hukuk ve kural tanımadan zorbaca deviriyor, ülkeyi işgal ediyor ve bir milyon masum insanı öldürüyor ve kuzeyinde yandaş kükük bir İsrail kuruyor. İtiraz edenleri de bombalamakla tehdit ediyor!

İran halkı, bakın yineliyorum, İran halkı, 1979 Şubat Devrimi ile on binlerce ölü vererek bu istilacı gücü, tekme tokat ülkeden kovdu. Üslerini kapattı. Yani suratına tarihi bir şamar indirdi. Gerçi devrim ikinci yılında yenilgiye uğratıldı ve bu çetin şamarı indirenlerin çoğu idam edildi; ama gerçek bir kez ve sonsuza kadar tarihe yazıldı! O tarihten sonra yani 1980'den sonra bölgenin coğrafyasının değişmesi gerekliliği ve Vatikan'ın fetvası ile de Müslüman devletlere karşı savaşım gündeme gelmiştir. İran halkından tokadı yiyenler bahane peşindeler. İran halkının Şubat 1979'da indirdiği şamarın intikamını almanın bahanesi. Mollaların varlığı bahane edilerek ülke paramparça edilip zenginliklerine haramiler misali konmak istiyorlar. Biz diyoruz ki; İran egemen bir devlettir. Hükümetinin, devletinin kim olacağı konusu da sadece İran halkını ilgilendirir.

Türkiye'nin başında da buna benzer bir bela var. Saldırgan ve hegemonyacı ülkeler akbaba gibi, bu güzel vatanın semalarında uçuyorlar! Kurtuluş Savaşı'nın intikamını almak istiyorlar. İran ve Türkiye'nin toprak bütünlüğüne göz dikmişler. Boğaz'dan Körfez'e uzanan bir dostluk vadisini düşünmek bile onların uykusunu kaçırıyor! 150 milyon, genç, çalışkan, bilgili, yarına umutla bakan, binlerce yıllık tarihi ve kültürü sırtında taşıyan iki koca komşunun yan yana oturup gülüşmesi onların gözlerine zehir damlası gibi damlıyor! Doğal olarak, bu haince planı hayata geçirebilmek için bu iki ülkeyi mümkünse birbirine düşman kılmalı, olmazsa en azından birbirinden koparmalı ve uzak tutmalı! Tutmalı ki teker teker lokmalar halinde yutulsunlar! Peki, bunları görüyoruz. Biz edebiyatçı aydınlık olarak ne yapmalıyız? Biz bu hain plana karşı koymalıyız. Ne ile? Biz yazarız. Silahımız, sözümüz ve kalemimizdir. Kâğıt kalem kullanırız ve onlar bundan çok korkarlar. Aydınlan ve aydınlıktan korkanlar bu yüzden aramızdan bazıılarını seçip düşünsel olarak iğdiş ediyorlar

veya besleyip doyuruyorlar ya da asıyorlar! Öyleyse biz de, elimizden geliyorsa, bu iki komşunun sesini ve sözünü birbirine ulaştırmalıyız. Ulaştırmalıyız ki o tarihi dostluk ve kardeşliğin yerini düşmanların yaratmak istedikleri kin, nefret ve savaşlar almasın. Biz yazarız. Biz insanların, hangi din, millet ya da inanca sahip olduklarına bakmadan hepsinin barış içinde birlikte özgürce yaşamalarından yanayız. Öyleyse yaşamları savaşlara bağlı olanlara ve savaş çıkırtkanlığı yapanlara karşı olmamız kadar doğal bir şey olamaz.

Ben de bu koşullar dahilinde, karınca kararınca, deyim yerindeyse, kendime bir görev planı hazırladım. Çeviri etkinliğimi hızlandırdım. Farsça ve Türkçe eserleri karşılıklı çevirmeye karar verdim. 1999 yılının son aylarında, çevirdiğim Furuğ nedeni ile temaslarımız olan *Öteki-siz* dergisinin bana bir teklifi oldu. 2000 yılında dergi, ülke edebiyatları özel sayıları çıkaracaktı. Bana İran edebiyatı sayısında konuk editörlük önerdiler. Bildiğiniz o 208 sayfalık derginin yaklaşık 180 sayfasını çevirilerim ve yazılarımla hazırladım ve kanımca çok doyurucu bir sayı oldu. Bu dergi hazırlıkları sürerken benim *İran Öykü Antolojisi* çevirim de bitmek üzereydi. Aynı dönemde kafamda iki ülke edebiyatçılarını buluşturma düşü, düşüncesi vardı. Bahsettiğim antolojiye Rıza Beraheni bir önsöz yazdı. Önsözün sonu şöyle bitiyordu: "Türkiye ve Türkçe, [...] bu çekici öykülerin ilk ev sahibi olacaktır. İran'ın kısa öyküsü kapıyı çalıyor. Komşu aç kapıyı!" Hayalini kurduğum etkinliğin adını da bulmuştum artık. *Öteki-siz* dergisine Türkiye-İran edebiyat günleri etkinliğini organize etmeyi düşündüğümü, yer almak isteyip istemediklerini sordum. Onlar da kabul ettiler. Ankara'da ve İstanbul'da bildiğiniz o Düzenleme Komitesi kuruldu ve "Komşu Aç Kapıyı: Birinci Türkiye-İran Edebiyat Günleri", Mayıs 2004 yılında hayata geçti. Bu etkinliğin gerçekleşmesinde İstanbul ve Ankara'daki Düzenleme Komitesinde yer alan bütün arkadaşların anlatılması güç, özverili çalışmalarının payı çok büyük ve kesindir. Onların aşkı olmasaydı böyle bir etkinlik hayata geçmezdi. Planımız, 2005 yılında aynı etkinliği İran'da gerçekleştirmekti. Ancak İran'daki yazarların içinde buldukları koşullar nedeniyle mümkün olmadı. İkinci etkinlik Ekim 2006 yılında yine Ankara'da ve İstanbul'da bu kez *Kül Edebiyat* dergisinin işbirliği ile ve yenilenen Düzenleme Komitesi tarafından ve yine büyük emeklerle gerçekleşti. İlkinde olduğu gibi yine İran'dan ve Türkiye'den büyük bir yazar ve şair grubu bir araya geldi ve çok ciddi bir konu olan "Şiirde ve Romanda Polifoni"yi tartışılar. İran'daki edebiyatçı dostlarımız 2007 yılında yine İran'da toplantı zorlukları nedeniyle, İran ayağını gerçekleştiremediler.

Hayata geçirdiğimiz iki etkinlikte katılımcılar, yani dinleyici bazında bu etkinliğe karşı gösterilen ilgi ve katılım arzu edilenden daha düşüktü. Panelistlerin çok ciddi isimlerden oluşmasına karşın, muhtemelen Düzenleme Komitesi'nin edebiyatseverlere ve "Neden bu etkinlikler?" sorusuna verdiği yanıtı hedef topluluğa yeterince ulaştıramamasından ileri gelmektedir. Belki de karşı propagandaları yürütenler Düzenleme Komitesi'nden daha etkin çalışmışlardır. Bilemem. Ama etkinliğin hayata geçmesi başlı başına bir olaydır. Bir mesajdır. Bir duruştur.

Bölgemizde kültür emperyalizminin saldırıları sürdükçe Komşu Aç Kapıyı Edebiyat Etkinliği de tüm zorluklara rağmen sürecektir. Beklentimiz, iki ülke hükümetlerinin de bu etkinliğin temel amaçlarını doğru okumaları ve en azından, bu ilerici edebiyat etkinliği önünde engel oluşturmamalarıdır. Bu etkinliklerin çeviri eylemlerine ivme kazandırdığı ve daha da kazandıracığı kesindir. Bu etkinliklerle komşu ülkelerin edebiyatlarını tanıma şansımız artacaktır. Komşu Aç Kapıyı derken sadece İran'ı kastetmiyoruz. Suriye var, Yunanistan var, Gürcistan, Azerbaycan, Bulgaristan... hepsiyle bu ortak etkinliği hayata geçirmeyi düşünüyoruz. Ama doğal olarak İran ve Türkiye özel konumları ve günümüz koşulları nedeniyle bu etkinliğin temel odağıdır. Bienal şeklinde düzenlenecek olan bu

etkinliklerin her defasında iki ya da üç komşu ülke bir araya gelebilir. Büyük bir görev, büyük bir eylemdir. Güce, yardıma ve özveriye ihtiyaç vardır.

Türkiye’de, Cumhuriyet’ten ve dil devriminden sonra, bazı aydınların ve sanatçıların da etkisiyle, Doğu edebiyatlarına ilgi azalmıştır. Beydeba, Tagore dışında pek isim tanımadığımız Hint edebiyatı; ancak birkaç şair ve yazarını bildiğimiz Çin, Japonya gibi Uzakdoğu edebiyatları bir yana; Ortadoğu, Arap ve İran edebiyatları için de durum pek farklı değildir. Örneğin, Hayyam’ın rûbailerini Türkçeye çeviren Sabahattin Eyuboğlu, yazıları ve çevirileriyle Batılı bir edebiyat anlayışını destekleyip, Hayyam gibi Doğulu bir şairi çevirdiği için eleştirildiğini belirtir. (Hayyam, *Bütün Dörtlükler*, Cem Yay., İst. 1986, s. 10) A. Kadir de, *Bugünün Diliyle Mevlâna* çalışması nedeniyle, benzer eleştiriler aldığından söz eder. (*Bugünün Diliyle Hayyam*, Birinci Basımın Önsözü, Say Yay., İst., Temmuz 1986, s. 8) Bu nedenlerle, İran edebiyatına da pek yakın olduğumuz söylenemez. Çocukluğumda Behrengi’yle tanıştım. (*Küçük Kara Balık, Bir Şeftali Bin Şeftali...*) Çağdaş şairlerden Furuğ, Ahmed Şamlu, Rıza Beraheni, Sohrab Sepehri’yi okudum. Bir de bir romanı ve iki öykü kitabıyla Sadık Hidayet’i. Ya İran’da Türk edebiyatı ne kadar biliniyor? Başta Nâzım Hikmet olmak üzere, Aziz Nesin, Yaşar Kemal, Orhan Pamuk’un Farsçaya çevrildiğini biliyorum. Bunlar dışında, özellikle Türkiyeli şairlerden kimler tanınıyor İran’da?

Bağnazlığı reddetmeliyiz. Ancak o zaman gözümüzden kaçanları ya da kaçırılanları görme olanağına kavuşuruz. Her şey Batı değil, her şey Doğu da değil. Biz Doğulu olduğumuzdan dolayı utanıyorsak o zaman konu kapanmış sayılır. Yok, Doğulu olduğumuzdan dolayı utandırılmaya çalışılıyorsa ve biz bunu algılıyorsak o zaman kendimize sormamız gereken sorular var demektir.

Neden Hayyam çevriliyor, diye eleştirenlerin kimler olduğunu bilmiyorum. Ama medyadaki televole, sokaktaki Batı türü köfte ve kızarmış patates hayranlarının benzeri olduklarını tahmin etmek zor değil. Siz Şems’in *Makalat*’ını okumadan, Hafız’ı dinlemeden, Hayyam’ı anlamadan nasıl karşı koyma hakkını kendinizde bulabilirsiniz? Karşı çıkmak için okumalısınız. Okuyabilmeniz için de birileri çevirmelidir. Sizin göreviniz çevirene teşekkür etmektir.

Türkiye’den bakılınca İran, İran’dan bakıldığında ise Türkiye flu bir resim gibidir. Bu fluluk boşuna yaratılmamıştır. Bunun üzerine bir de karşı propaganda seli ve çarpıtılmış maksatlı bilgilendirme saldırısını da eklerseniz durumun ne kadar vahim ve bir o kadar da ciddi olduğunu tahmin edebilirsiniz.

İran’da en çok Aziz Nesin ve Yaşar Kemal çevrildi. Orhan Pamuk’un hemen hemen bütün eserleri çevrildi ya da çevrilmektedir. Ahmet Altan, Erdal Öz, Latife Tekin, Füzruzan çevrildi. Bir arkadaşımın Murat Uyrkulak’ın *Tol* romanı üzerinde çalıştığını biliyorum. Tanpınar’dan öyküler çevrildi. Ben Tuncer Cücenolu’nun *Çığ* adlı oyununu çevirdim. Şairlerden Nâzım Hikmet ve Orhan Veli tanınıyor. Birçok şairin, kitap şeklinde olmasa da, tek tek şiirleri çevrilmiştir. Ama bunlar tanınıyor sayılmazlar. Şu anda bir Türk şiir antolojisi üzerinde çalışıyorum. Cumhuriyet şiirinin değişik dönemlerine ait şairlerden bir bölümünü birkaç şiirle Farsçaya çevirip komşumuz İran’a ulaştırmak istiyorum. Türk şiirinin mihenk taşlarını tanıtmak istiyorum. Bunun dışında şu ana kadar hayatta olan birçok genç şairden seçme şiirler çevirerek İran’da ya da Kuzey Amerika’da yayımlattım: Abdulkadir Budak, Özlem Sezer, Çiğdem Sezer, Betül Tarıman, Zeynep Köylü, Ahmet Telli, Gonca Özmen, Nilay Özer, Salih Bolat, Emel Güz, Halil İbrahim Özcan... Ayrıca Sivas olayları cereyan ettiğiinde Kanada’daydım. Kurucularından olduğum Kanada’daki İranlı Şairler ve Yazarlar Birliği

tarafından bir anma töreni yapıldı ve orada çevirdiğim Behçet Aysan şiirleri okundu. Ama bunlar, güzel olsa da, ne yazık ki çok yetersiz çalışmalardır. Kalıcı olan, kitaplardır. Bunun için de bir pro-jem var. Farsça ve Türkçe bilen, şiirden anlayan ya da şiir yazan arkadaşlarımı bir araya getirip kalıcı bir eser yaratmayı düşünüyorum. Bakalım. "Komşu Aç Kapıyı" etkinliği de bir zamanlar düşümdü, şimdi hayata geçmiştir!

Türkiye'de, 1940'lı yıllarda başlayan çeviri etkinlikleri çerçevesinde, "Şark-İslâm Klasikleri" adı altında İran, Arap ve Uzakdoğu edebiyatlarından da çeviriler yapılmıştır. Klasik Fars şiirinin temel eserleri -Rüştü Şardağ'ın Hayyam'ın Rûbailer'i (Seçmeler) gibi bir ikisi dışında- hemen hepsi düzyazı olarak çevrilmiştir. (Bunlar şiir diliyle yeniden çevrilmeli, hiç değilse çeviri dilleri yenileştirilmelidir.) Öz ya da içerik kaygısının ön planda tutulduğu bu çevirilerde, ne yazık ki ses kaybolmuştur. Oysa, Farsçanın, sesi-ritmi nedeniyle şiir diline yakınlığından söz edilir hep. Mevlâna, Hayyam, Sâdi, Hafız, Nizamî... gibi şairlerin, söyleyiş (ses) ağırlıklı mesnevi, rûbai, gazel, kaside vs.lerinden yapılan düzyazı çevirileri için neler söylersiniz? S. Eyuboğlu'nun Hayyam, A. Kadir'in Mevlâna ve Hayyam çevirilerini -okuduysanız- nasıl buluyorsunuz?

Bakın, hemen altını çizmem gerekiyor: Şiir bir seslendirme sanatıdır. Harflerin ve sözcüklerin yan yana gelmeleri ve gelmemelerinden doğan sözün seslendirilebilen musikisidir aynı zamanda. Burada ritmin, harflerin ve sözcüklerin aralarındaki mesafelerin, seslerin ve sessizliklerin tartışmasını açmak istemiyorum; ancak belirtmeden de geçemeyeceğim: Ben ritmi, musikisi olmayan bir şiir düşünemiyorum. Siz çeviri yaparken, ne yazık ki, bu musikinin orijinal dildeki ritmini kaybedebilirsiniz, yerine başka bir ritim yaratırsınız. Ancak daha büyük tehlike, bu musikinin bütünlüğünü ya da bütünü toptan kaybetmeniz ve yerine bir ritim koyamamanızdır. O zaman sizin sunduğunuz şiir değil, bir düzyazıdır. Bu durumda orijinal dildeki dilsel işlevi, hedef dilde icra etmiyorsunuz demektir. Şiirin bütünü düzyazı olarak çevrilemez; düzyazıda ancak şiirin bir parçasının, yani şiiri oluşturan öğelerden ya da parçalardan birinin, yani anlamsal parçasının çevirisi söz konusu olabilir: Anlamları verdiğiniz bir düzyazı. Fakat esas konu şu ki, şiirin şayet bir tek gayesi varsa, o gaye de anlamları vermek değil. Anlamları öne çıkarmak düzyazının, örneğin bir felsefi yazının ya da şu anda yapmakta olduğumuz söyleşinin bir gayesidir. Siz şiirden musikiyi silerseniz, sessel düzeni bozarsanız; anlamı öne çıkarırsanız -ki çeviride kimi zaman kaçınılmaz olarak yapmak zorunda kalıyorsunuz- o zaman siz şiirin bir parçasını çeviriyorsunuz ve de onun yorumunu yapıyorsunuz demektir! Nizami'nin manzumelerini, örneğin *Yedi Heykel'i* ya da *Leyla ile Mecnun'u* yine bir ölçüde hece düzeni içinde bir yolunu bulur çevirebilirsiniz; Sadi'nin, Nasır Hüsrev'in öğütlerini de; ama Mevlâna'nın coşkun şiirlerinde ritmi ve musikiyi siler ve eşanlamlı sözcükler yığınıyla bir "çeviri" yaparsanız bu olmaz! Orada Mevlâna ölür, onun şiiri yok olur. Mevlâna'nın *Divan'ı Şems'ten* alınan coşkun bir gazeli çevirmekle *Mesnevi'deki* bir manzume öyküyü çevirmek aynı şey değil! Şems'in dilini, hedef dilde öyle icra edeceksiniz ki tefler arka planda duyulsun, bakırcılar çarşısındaki ritim de! Hafız çevirisinde de aynı sorun var, Hayyam'da da. Ben biraz daha ileri gidiyorum. Yeni şiirin en önemli örneklerini veren Furuğ Ferruhzad'ın şiirinin içsel müziğini aktarmalısınız Türkçeye. Şamlu'da da Sepehri'de de. Bunların her birinin kendine has ahengi var. Beraheni'nin "Tef" şiirinden müziği silin, geriye ne kalır ki? Demek istediğim, bu sorun sadece klasik şiirleri çevirmedeki sorun değil. Yeni ve günümüz şiirini çevirirken sözcüklerin yanı sıra o şiirlerin musikisini de aktarmamız gerek. Siz, bir şiir dili icrası yaptığınızı bir an bile gözden kaçırmamalısınız. Siz Jacobson'ın dilin şiirsel işlevlerini çok büyük bir titizlikle ön planda tutmalısınız.

Bir örnek vereyim: Birinde Ankara'da bir şair arkadaşım aracılığıyla bir Hafız çevirisi dinlemeye çağrıldım. Nasıl buldun, diye sorulunca bozuldu. Emeğe saygım var; ama şiirle şakalaşılmasına, oyuncak gibi oynanmasına tahammülüm yoktur. Hele Hafız'la asla! Sonuç bir rezaletti tabii. Düşünebiliyor musunuz Hafız'ın dizeleri, gelişigüzel dize kırmalarıyla merdiven düzenine getirilmişti! Burada bir konuyu belirtmeliyim: Bazı arkadaşlar sanıyorlar ki bir gazel kırık merdiven dize formuna girerse "çağdaş" olur! Yanlış! Çağdaşlık bu değil. Edebiyatta çağdaşlık kronolojik tarihle ölçülmez! Kimi şiirler bugün yazılmakta; ama 50 yıl öncesiyle çağdaştır. Kimi şiirler vardır ki beş yüzyıl önce yazılmış; ama bugün ile çağdaştır. Hafız'ın sözünün büyüsünü ve sesinin musikisini çevirmek lazım. Ben onun bir gazelini çevirmeye kalktım, beceremedim; yorumlamaya karar verdim. Gazelin giriş beytinin yorumu bir sayfa oldu. *Öteki-siz* dergisinin sözünü ettiğimiz sayısında (Nisan-Mayıs 2004, sayı 3, sayfa 155) "Hafız Gördü ve Dedi Ki!" başlığıyla çıktı. Demek bazı şiirler çevrilememekte! Doğru! O zaman çevirmeyelim, yorumlayalım.

Özet olarak şunu söylemek istiyorum: Şiiri çevirmek demek, anlamın yanında ve kimi zaman ondan daha önemlisi şiirin musikisini de hedef dilde icra etmek demektir. Ben bunu Furuğ, Şamlu ve de Beraheni şiirinde büyük ölçüde başardığımı düşünüyorum.

Türkiye'de, bazılarınca; Mevlâna, bir din adamı, tarikat lideri olarak görülür ya da eserleri "Türk klasiği" sayılırken; Hayyam, şarapçı, dinsiz, sapkın gibi nitelermelerle yanlış anlaşılmıştır. Bence, birinci derecede önemli olan, şairlik yönleri ve şiirleridir; hümanizm ve felsefelerinin nesnel değerlendirilmesidir; Türkçeye nasıl çevrildikleridir. İran'da, nasıl anlaşılıp yorumlanmaktadır? Bu konuda, sizin düşünceleriniz nedir?

Bu tartışma Mevlâna kadar, Hayyam kadar eskidir. Aynı tartışma Hafız için de yaratılmıştır. Kim kime bakar, niye bakar, nasıl bakar, ne görür, gördüğünden ne anlar, anladığını nasıl anlatır, duyulan nasıl anlaşılır... Görüyorsunuz ki bir bakışta bile yüzlerce tuzak yatmaktadır. Medrese ehli kabuğu görür, orada kalır, çekirdeğe inemez. Onların yüreklerinin toprağında hiçbir çekirdek kabuğunu kırıp sürgün vermez. Yani bu mesele bir yerde "görünüş" meselesidir ve "görüş"! Bu mesele toprak meselesidir, toprağı yarıp çıkmak ve yükselmek meselesi. Burada küçük bir parantez açmak isterim: Hallaç Mansur'un Bağdat'ta söylediğini anımsayalım. O "Enelhak" dedi. İran'ın Kum kentine geldi. Şeyhler onu kâfirdir, diye kovdular. Cüneyt ona sus, dedi. Bir müddet sustu; ama dayanamadı tekrar başladı deli deli konuşmaya. Cüneyt, Hallaç'a "Bir sırtığın başını kızıl görmekteyim," dedi. Hallaç'ın yanıtı da kısıydı: "Sırtığın başı kızıla boyandığında sen zahire bürünmüş olacaksın!" İşte bütün hikâyeye budur. Sırtın kendisi de budur. Sonra ne oldu? Her ikisi de haklı çıktı. Ebu Ömer fetva verdi. Halife, Cüneyt'in fetvasını istedi. İlk istemi reddettiğinde tasavvuf hırkasındaydı, yıllar sonra yeniden istendiğinde Cüneyt medrese yıllarındayken fetvayı şöyle yazdı: "Biz görünüşe hükmederiz!" ve Hallaç'ın başı bir sırtığın ucundayken Cüneyt medresede zahire bürünmüş ve zahirin dersini veriyordu. Bildiğiniz gibi Hallaç'ın kolları, bacakları kesildi, asıldı, sonra başı kesilerek Bağdat sokaklarında sürüklendi, sonra yakıldı ve külleri Fırat'a serpti. Mevlâna'nın o coşkun şiirlerinin birinde şöyle duyarız: "Yolda bizim meydanımıza doğru yuvarlanıp gelen kesilmiş bir baş görürsen, ondan sor, ondan sor bizim sırtığımızı, bizim sırtığımızı ondan duyarsın ancak!" Ya da Hafız'ın söylediği gibi: "O yar ki ondan darların başı yükseldi / Suçu şuydu sırtığımızı açtı ve peyda etti" Demek bir bu yan var bir o yan. Arada bir perde var. Meyhanenin kapısı var. O kapıdan geçen ancak o yan görür. Geçemeyen kalır. Geçenleri taşlar! Şems'in taşlanıp Konya'dan kovulması gibi. Budur Şems'in Konya'dan kaçıp kaybolmasına yol açan neden. Şems kaybolunca Mevlâna'nın gözyaşlarını görmemelerinin da sırrı burada. Mevlâna dersleri tatil etmişti zaten!

Başka kapı açılmıştı onun için ve onun içinde. Sonra Şems'i Şam'da bulup getirdiler. Yine öğrenciler ki her biri kendince çoooo büyük âlim, büyük Müslüman ve takva ehli sayılırlardı(!). Şems'i yine kovdular, ölümle tehdit ettiler ve kaçırttılar. Evet, bunu yapan o sözümona büyük inanmışlardı! Çok açık söylüyorum, Hallaç bugün gelse, dediklerini Ankara'da Kızılay Meydanı'nda anlatsa ya da Tebrizli Şems, Hafız'ın "biz"inin gizini açık etse İstanbul'da Taksim'de başlarına gelenler aynı hikâyenin devamı olur. Sakın yanlış anlamayın bunu, Tahran'da yapsalar da aynı olur! Ne demek istiyorum? Mevlâna'nın dediğini yineleyelim: "Herkes kendi zannınca benim yârim oldu, içimin sırlarını aramadı kimse!" Hayyam'ın, Hafız'ın şarap içmesiyle ilgilenenler, onların sözlerinin kabuğunu kırıp içeri girmeye cesareti ve gücü olamayanlardır. Zahirde kalanlardır. İster aksakallı şeyh olsun ister onun önünde eğilip bükülen medreseci! Sapkınlık meselesi de çok komik bir hikâyedir! Kilişenin kellesini uçurduğu insanlığın yüz akı nice "sapkınlık" biliriz! İran'da da aynı! Nice düşünürün kellesi alındı! Pir Sultan Müslüman değil miydi? Peki, onu astıran Müslüman değil miydi? Sivas'ta yakılanlar sapkın mıydılar? Yani mesele başka meseledir! Sadece benim anladığım gibi anlayacaksınız yaşamı, Tanrı'yı, dini, İslam'ı vs. Benim düşündüğüm gibi düşünmezseniz sapkınsınız. Mr. Bush'un bir lafı aklıma geldi: "Ya bizimlesiniz ya da teröristsiniz!" Geçenlerde büyük Papa da bir söz etmiş. Güya demiş ki, "Katoliklerden başka Hıristiyanlar sakın cennete gideceğiz diye heveslenmesinler!" Hep aynı şeyin tekrarı. Tekelci, bağınaz ve insanlığı yerinde saymaya mahkûm eden bakış! Saydığımız kişiler her şeyden önce büyük insanlardı. Aynı zamanda büyük düşünür, bilge ve şairlerdi. Ne yazık ki düşünce yatağımız bazı düşünceler için küçük geldiğinde o düşüncelerin bacaklarını baltalıyoruz, yatağın ölçülerine uysun diye. Düşünceler çok yükseklerdeyse ve bizim cüceliğimiz o dalları kırmaya el vermiyorsa başlıyoruz bu kez taşlamaya, kendi boyumuza uygun ölçülerde saldırmaya. Kendisi şarap içmediği için Hafız da içmemiştir, ya da Hayyam içmişse sapkındır. Bu mesele dalların yüksekliği ve güneş meselesidir. Ben Hafız'ın, Hayyam'ın, Mevlana'nın, Şems'in ve diğerlerinin içip içmedikleriyle ilgilenmiyorum. Onların sözleriyle ve sesleriyle ilgileniyorum. Ama içmemiş olsalardı bu kadar güzel anlatabilirler miydi? İyi ki de içmişler, iyi ki de anlatmışlar! Kimisi içer anlar, kimisi anlar içer, kimisi asla anlamaz.

İran'daki İslami yönetimin izlediği Batı karşıtı politika ve ideolojinin kültür-sanat alanındaki yansımaları nelerdir? Bu durum, edebiyatı, çeviri etkinliklerini nasıl etkiliyor? Örneğin, İngiliz-Amerikan, İsrail edebiyatlarına karşı tutum nasıl, bu edebiyatlardan çeviriler yapılıyor mu? Şeriatın Batı edebiyatı ve yapılan çevirilere karşı tutumunda toptan bir yadsıma, sansür söz konusu mu? Sade'in kitapları, Lawrence'ın *Lady Chatterley'nin Sevğilisi*, Nabokov'un *Lolita'sı*, H. Miller'ın *Yengeç Dönencesi* benzeri kitapların çevirileri yayımlanabiliyor mu?

Maşallah! Bir soruda kaç soru var? Bir kere şu bilinmelidir: Çevrilen eserlerin tümü devlet tarafından belirlenmiyor! Hatta çeviriyi seçen resmi devlet görüşü de değil. Onların seçtikleri de var tabii. Ama bağımsız çevirmenler çok geniş bir yelpazeyi Farsçaya kazandırıyorlar. Sadece roman, şiir ve öykü alanında değil, yazınsal teori bağlamında da. Mesela Foucault, Bakhtin, Derrida Türkçeden önce çevrilmiştir Farsçaya. Sadece doksanlı yılların ortasında kaçırılarak boğazı kesilip öldürülen büyük çeviri ustası Muhammed Cafer Puyende'nin çevirdiği eserlere bakmamız bile bize bir fikir veriyor: M. Bakhtin, Max Horkheimer, Goldman, Lukac, Jaque Donnet vs... Gelelim sorunun can alıcı noktasına, "Batı karşıtı politika"ya ve onun yansımalarına! İran yönetiminin görüşlerinin ve uygulamalarının kültür ve sanat alanındaki yansımalarının birkaç yönü var. Birinci yönü şu ki doğrudan dinsel olan ya da dini felsefe, irfan, tasavvuf ve görüşle ilintili olan, krallık aleyhindeki eserler gibi ürünlerin sayısı artmıştır. Bir diğer yansımaya ya da görünen etki, aynı hedefe doğru;

yani ideolojik ve inançsal saptamaları, bakış açıları ve hedefleri olan temele yönelik savaş edebiyatıdır. Biliyorsunuz, başta Amerika'nın, İsrail'in ve Avrupa'nın beslediği ve desteklediği Saddam'ın İran'a saldırısıyla başlayan sekiz yıllık direniş ve bağımsızlık savaşı yüz binlerce ölü, yaralı, sakat insan bıraktı İran'da. Ekonominin belini kırdı, genç kuşağı sildi süpürdü... İran'da derin yaralar açtı. (İran diyorum, Irak halkı da aynı acılara katlandı. Ancak onlar kendi ülkelerinin saldırgan devletinin çektiğine katlanıyorlar ve bir saldırgan ülke konumunda acı çekiyorlardı. İran'da ise haklı bir savunma savaşının acıları vardı.) Ancak tüm bu acıların yanında kimi İranlı için emperyalistlere kafa tutan, dayanan, vatanını savunan bir ulusun gururu vardı ve kimileri için ise İslam'ı savunmanın ilahi ödülü. Böylesi büyük bir olayın edebiyata yansımaması mümkün değildi. Ancak savaş yoğun olarak İslami açıdan ele alınıyordu, hem de devlet mekanizmasını elinde tutanların anladığı ve topluma yedirmeye çalıştıkları İslami açıdan! Örneğin siz bir sosyalist olarak bu savaşın romanını yazarsanız İrşat Bakanlığı size izin vermez. Sizi, bir mürşit olarak hidayet eder, size ve eserinize doğru açı kazandırır, ondan sonra romanınızın yayımına izin verir. Sonuç ne olur? Ya siz o romanı yazmaktan vazgeçersiniz ya da mevcutların sayısına bir tane daha eklersiniz. Ya da basılacağı umuduyla namalum bir geleceği beklemeye koyulursunuz.

Bu İrşat Bakanlığı konusuna biraz değinmek istiyorum. İran'da tüm eserlerin yayımlanması İrşat Bakanlığı'nın iznine tâbidir. İrşat, malum, Arapça bir sözcüktür. İkaz etmek, yola getirmek, yetkinliğe ve olgunluğa yol göstermek gibi anlamlara gelir! Mürşitlik eder bir bakıma. Yani bu bakanlık, millete yol göstermekle görevlidir. Onun gösterdiği yola gidilmezse olmaz! Çünkü o bakanlığı yönetenler herkesin hangi yola gitmesi gerektiğini, nasıl yazması, nasıl düşünmesi gerektiğini bilir! İrşat Bakanlığı demek, sansür bakanlığı demektir kısacası! Peki, bunun etkisi nedir? Diyebilirsiniz ki, ne olacak canım! Sen de İrşat'ın onayını alsan ne olur ki? Azeri Türklerin deyimiyle, hançerinin kaşını mı düşer? Ama mesele bu kadar basit değil. Yazar başlar kendi kendini sansürlemeye. Neyi sansürler? Her şeyi. Siz bırakın din hakkında; ahlak hakkında, aşk hakkında, seks hakkında, içki, kumar, suç sayılacak her davranış hakkında, aile ve toplum hakkında, adalet ve düşünce gibi soyut kavramlar olarak duran; ama toplumda, güncel yaşamımızda sürekli iç içe olduğumuz kavramlar hakkında da yazmak istediğinizde sürekli düşünüp ve sürekli nasıl yazmanız ya da yazmamanız gerektiğini ya da nasıl saklamanız gerektiğini ön planda tutmak zorunda kalırsınız. Bunun adı rezale olur. Eserinizdeki karakteriniz, hapishaneye yalnızca adı suçtan düşmeli! Düşüncesinden dolayı hapse düşen, işkence gören, idam edilen bir tek karakter koyamazsınız romanınıza! "İrşat" karakterinizin sofrasına şarap koymayı da önler. Bu nedenle roman ve öykü karakterleri habire ayran içerler! İki deli âşık caddede karşılaştığında birbirlerini kucaklayamaz, öpüşemez. Bunların kollaşmak için gizli bir yer bulmaları gerek. Siz bir erkeğin ya da kadının fiziksel güzelliğini erotik anlamda açık açık yazamazsınız! Bu da toplumun ahlakını bozar çünkü! İrşat buna da izin vermez. İzin vermez; ama İran'da fuhuş bir facia ölçeğinde alır başını gider. Ancak siz, bu gerçeği de yazamazsınız! Siz dinsel yorumları da eleştiremezsiniz! Anlatabiliyor muyum? Peki, bu kadar baskının rengi ne olur? Renklerin silinmesi olur. Mussolini'nin yandaşlarının gömleğinin rengini alır! Alacakaranlık olur. Baskı, renkleri silmekle kalmaz; bir yerde her şeyi bodur yapar! Temsil başlar, eğretilmeler başlar, soyut kavramların gizli perdeleri açılıp kapanmaya başlar. Rüyalar ve ölüm dünyası çarkını çalıştırır. Hitler elini kaldırdığında bir milyon kol kalkar ve "Heil!" diye haykırır. Tarihi bir bodurluktur, cüceliktir bu. Hitler, saldırgan Alman sermayesinin temsilcisi olarak neler yaptı, gördük! Şimdi Irak'ta neler yapılıyor? Filistin'de neler yapılıyor, görüyoruz. İnsanlık bodur olmaya, cüce kalmaya mahkûm edilmekte. Size, karşı koyma hakkı tanımıyorlar. Fazla karşı koyarsanız adınız, tıbben de bellidir. Amerikan psikiyatri kitaplarına sokmuşlar: sosyal uyumsuz, başkaldıran,

isyancı, kanun ve kural tanımaz bir hasta! Ya da kâfir, mülhit, müşrik, Tanrı düşmanı, Allah'a karşı muharip! Bunların tümü edebiyatı etkiliyor doğal olarak. Abarttığımı düşünebilirsiniz. Ben çelişkinin ancak bir yanını anlatıyorum. Şimdi diğer yanına bakalım: İran pazarını kendi çıkar alanı olarak elinde tutan mevcut hükümet, bu pazarı Amerika'ya vermek istemediği için onunla çatışıyor. Amerika'nın derdi İran'ın terörist olup olmaması değil. Ona bakarsanız en terörist devletler bugün dünyamızda Amerika ve İsrail devletleridir. Bunu inkâr etmek için ya ebleh olmalı ya da dünyayı ahmak sanmalı! İran'ın derdi de bağımsız ve özgür halkların mutlu ve eşit bir dünyada insanca yaşaması değil. Onun derdi de Allah vergisi bu pastadan olduğunca daha fazla yemek! Ama niyet, sebep ne olursa olsun bir zıtlık var. Bu zıtlık Amerika'yı güçsüz düşürdüğü ölçüde İran halkı ve diğer halkların yararınadır. İşte, bu bir paradokstur.

Diğer taraftan 1979'da gerçekleşen görkemli Şubat Devrimi, yolundan saptırıldıysa da toplumda çok derin bir değişime yol açtı. Onun Tsunamisi hâlâ etkilerini göstermekte. İran Yazarlar Birliği'ne toplantı hakkı verilmiyorsa da "Halka özgürlük yok ise yazara da özgürlük olmaz!" diye bildirimler yazıyor ve yayımlıyor. Şiir ve roman her şeye rağmen bu sansürü delmeye çalışıyor. İrşat geri çevirdiği, onlar bir daha, on daha, yüz daha yazıyorlar. İran yazarları pek yaramaz çocuklardır!

Saydığınız kitapların çoğu İran'da çevrilmiş ve mevcuttur. İran'daki uluslararası kitap fuarlarında müthiş ve insanı şaşkına çeviren bu kitap curcunasına rastlamanız mümkündür. Çeviri çok yaygın bir yelpazede devam ediyor.

İran'da çevirmenin, baskı, sansür, ekonomik kazanç bakımından durumu nasıl? Yazar ve çevirmenler örgütlü mü? Üniversitelerde çeviribilim bölümleri var mı? Dünya edebiyatı ne kadar izlenebiliyor ve dünya; Hayyam, Mevlâna, Hafız... gibi klasikler, Sadık Hidayet ve Beraheni gibi yurtdışında yaşamış olanlar/yaşayanlar, yabancı dillerde kitap yazıp yayımlayanlar bir yana; çağdaş İran edebiyatını ne kadar biliyor?

Sorunuzda birkaç soru iç içe girmiş. Kısa kısa değineyim. Sansür kısmını anlattım. Diğer konular bakımından da durum pek iç açıcı değil. Hemen hemen Türkiye'de olduğu gibidir. Bin ya da bin beş yüz şiir kitabı basar. % 5-6 çeviri hakkı ödenir ya da ödeme kâğıt üzerinde kalır. İkinci, üçüncü baskılar piyasaya çıkar, çevirmene tek kuruş ödenmez. Düşünce insanları sermaye sahipleri kadar yırtıcı değil. Çevirmenler bu mazlum kabilenin en alt kastlarından sayılırlar! İran'da sendikal ve mesleki örgütlenmeler ismen vardır. Ama devletin istemediği şeyleri isteyen örgütler tu kaka sınıfına girdiği için etkisizleştirilirler. Dediğim gibi İran Yazarlar Birliği'nin genel kurul toplantısına izin verilmiyor! Bu kadar komik bir şey olabilir mi? Bu ne demek? Ahmed Şamlu, Rıza Beraheni, Mahmut Devletabadi, Huşeng Golşiri, Simin Behbahani, Ali Eşref Dervişyan, Simin Daneşver, Muhammed Mohtari, Gazale Alizade, Amir Hasan Çehelten, Ferhunde Hacizade, Gulamhüseyin Saidi, Sadık Çubek... Sayın sayabildiğinizce. bunların örgütüne toplantı izni yok! Böyle bir durumda çevirmenlerin halini kolay tahmin edersiniz. Üniversitelerde çeviribilim bölümleri vardır. Aktif ve verimlidir. Her şeye rağmen, İran'da çeviri eser çok yaygın, güncel ve renklidir. Dünya çağdaş İran edebiyatını biliyor sayılmaz. Sürgündeki İran Yazarlar Birliği ve değişik yazar örgütleri, bunun için çaba harcasalar da, bugün İran edebiyatının dünya çapında tanındığını söylemek zordur. Bilinmiyor.

Baskı yönetimleri, bazı yazarları/şairleri sindirir, apolitik yaparken; bir tepkiyi de yaratır ve bazılarını daha fazla politikleştirir. İran'da Şah Rıza Pehlevi dönemindeki baskılar, Molalar iktidarında da sürdürülmüştür. 1988'de 6 binden fazla kişinin idam edildiğinden, ülkeyi

terk eden 4 bine yakın kişiden söz edilmektedir. Örneğin, Ahmed Şamlu, daha lisede öğrenirken politik nedenlerle tutuklanıp dört yıl hapis yatmış; sonraları da birçok kez tutuklanarak hapse atılmıştır; çoğu kitabı yasaklanmış, uzun yıllar sürgünde yaşamıştır. Rıza Beraheni, işkence görmüş, hapsedilmiştir; devlet hizmetinden atılmış ve Kanada'da sürgün olarak yaşamıştır. Sürülen, öldürülen, baskıya, işkenceye uğramış aydınlar, düşünürler, yazarlar/şairlerin sayısı oldukça fazladır. İran'daki yönetimin; sanatçılara, şair ve yazarlara yaklaşımı, sansür vb. yönünden şu andaki durumu nedir? İran için, kültür-sanat ve edebiyat alanında bir içine kapanmışlık ya da daralmadan söz edilebilir mi?

Bilsem, sorularınızın arasında bu soru da var, anlattıklarımın bir kısmını bu soru için saklardım. Evet, anlattığınız durum, az önce söylediğim o paradoks durumun ifadesidir. Baskının olduğu yerde başkaldırı olur. Çünkü doğanın yasaları denge üzerinedir. Sosyal dengenin adına soysal adalet diyoruz. Çoğunluğun adaleti. Bu bir yasadır. Ama verdiğiniz rakamlarda bazı hatalar var sanıyorum. 1979 görkemli Şubat Devrimi sonrasında İran halkı, doğal olarak İran aydınları, bir yıl boyunca özgürlüğün, bağımsızlığın, beraberliğin ve kardeşliğin o unutulmaz havasını soludu, onun esrik rayihasını içine çekti. Benim böyle bir deneyimim olmamıştı o zamana kadar. O hoş rayiha hâlâ bireysel tarihimin belleğinde capcanlı durmaktadır. Bu bahar havası yaklaşık bir-bir buçuk yıl sürdü. Amerika ve Avrupa Saddam'ı İran'a saldırtınca işler değişti. Emekçilerin başını çektiği devrim, din adamlarının istekleri, dilekleri ve hedefleri doğrultusunda rota değiştirdi. Eli sopalı lümpenler halk topluluklarına, toplantılarına, yürüyüşlerine saldırmaya başladı. Kadın lümpenlerden biri tarihe geçti. Zehra Hanım ve adamları! İşte yıl 1983'e geldiğinde ilk toplu tutuklamalar başladı. Amerika ve Avrupa istediklerinin bir kısmını alabilmişti. Tokadı atan devrimci güçler, gruplar halinde yakalanıp hapse atıldı ve ardından toplu idamlar başladı. Bu dönemde bütün sendikalar, birlikler, dernekler kapatıldı. Bahane hazırdı: Savaş zamanıydı. Kim ki hükümetin icraatına karşı koyarsa, ona katılmazsa savaş casusu, yabancıların uşakları falan diye yakalanıyordu. İkinci büyük tutuklamalar savaşın sona yaklaştığı, İran ekonomisinin çöktüğü ve halkın neden devrim yaptık sorusunun gerçek bir gündeme dönüştüğü döneme rastlar. Bahsettiğiniz tutuklamalar o zaman oldu. 1988 yılında iki üç ay zarfında, yeni tutuklanan, ya da daha önce tutuklanan ve hapisanelerde yaşayan ve hatta tutukluk dönemi bitmiş olan yaklaşık 6 bin siyasi insanın kurşuna dizildiği ya da asıldığı haberi yayıldı. Bunu gözaltına alınan Ayetullah Muntazeri'nin imzasıyla yayımlanan mektuptan da öğrenmek mümkündür. Bu olay İran halkının ruhunda çok derin ve silinmesi mümkün olmayan bir yara açmıştır. Şu anda ülkeyi terk eden yaklaşık 4 milyon insan var. Yani küçük bir ülke dışarıya göç etmiştir. Ama dedim ya, devrimin tsunamisi dinmiş değil daha. Halk, bütün olumsuzluklara rağmen bilimde, müzikte, sinemada ve diğer alanlarda kendi yaratıcı gücünü ortaya koyarken edebiyatta da aynı ilerlemeler kendini göstermektedir. Tüm baskılara ve sansüre rağmen, İranlı yazarlar çağdaş edebi eserleri vermenin yollarını buluyor ve yaramaz çocuklar olarak bildiklerini okuyorlar! Gençler yaratıcılar ordusuna grup grup katılmaktadırlar. Bunların başında da kadınlar gelmekte.

Gazete ve dergilerden, İranlı kadınların durumları ile ilgili yazıları, bu konudaki kitapları okuyoruz. Furuğ dışındakiler Türkiye'de pek tanınmıyor; ama *Yarın İçin Bir Dal-İranlı Kadın Şairler* kitabında (Derleyen ve çev. Kenan Karabulut, Papirüs Yay., İst., Mart 2004) yirmiyeye yakın şair kadının şiirleri var. İran'daki yazar/şair kadınlara cinsel kimlikleri ve yazmaları nedeniyle nasıl bakılıyor? Onlar için, yazmak, "örtülü kimlik"e bir başkaldırı, "peçeyi şiirle yırtma" çabaları olarak yorumlanabilir mi? İçlerinde önemli bulduklarınız kimlerdir?

lyi ki konu döndü dolaştı kadınlara geldi. İran'da çok özel ve tarihi bir durum oluşmuştur. Ben bir yerde daha bunu söyledim: Savaşlardan ve kıyımlardan dolayı genç kuşağın yok oluşunu gören İran kadını, adeta toplumsal bir içgüdüyle, kanatlarını toplumun üzerine açtı. Bir anne gibi İran toplumunu korumasına aldı. Ulusun yok oluşunu önlemek için içgüdüsel ve tarihi bir olaydır bu. Kadınlar göğüslerini siper ederek ön safa geçtiler. İran'da kadınların katılmadığı hiçbir protesto yoktur. Kadınların bu kadar baskı altında tutulmaları tesadüf eseri değil ya da şeriatın yasaları uygulanıyor demekle açıklanamaz. Örneğin futbol maçı izlemeleri yasaklanan kadınlar, pantolon ceket giyip şapka takarak stadyumları dolduruyorlar. Ataerkil ve eril yasaların egemenliği altındaki bir toplumda kadının bir cinsel obje olarak kullanıldığını en acı şekliyle dünyanın dört bir yanında görmekteyiz. Bu, İran'da bir kat daha acı yaşanmaktadır. Siga nikâhı adı altında sayısız muta nikâhı yaparak cinsel sapkınlıklarını yasal hale getirenler, kendi iradesiyle; ama nikâhsız olarak cinsel ilişkiye giren ya da erkeklerin cinsel tatminleri yolunda sermaye düzeninin kurbanı sayılan fahişe kadın, taşlanarak ölüme mahkûm edilmekte.

Söylediğim gibi, İran kadını her alanda erkekleri geride bırakmıştır. Edebiyatta bugün hem kadın şairlerin hem de kadın öykücü, romancıların sayısı erkeklerden daha çoktur. Cinsel kimlik konusu İran içindeki yazar ve şairler tarafından konu ediliyorsa da İran dışında yaşayan kadın edebiyatçılar tarafından çok daha cesur bir şekilde yazılmaktadır. Şu anda elimde hazır bir dosya var: *Seksen İranlı Kadın Şairden Seçmeler*. Kadın şiirleri, öyküleri ve romanları içerik olarak da form olarak da erkeklerinkine nazaran (bir orandan söz edeceksek şayet) çok daha ileride ve daha günümüz ürünleridir. İran'da mecburi veya gönüllü başörtülerin altında muazzam yaratıcı bir dünya vardır. İran kadını, örneğin Amerika kadınından daha politik, daha sosyal, daha yaratıcıdır. Birçok Avrupa ülkesiyle boy ölçüşür. Ama bu kadının sesi duyulsun istenmiyor. Çünkü devrimin ön safında yer almış, sekiz yıllık savaşı tüm acılarına rağmen yıkılmadan geride bırakmış, hapsilere, idamlara, baskılara ve bütün olumsuzluklara rağmen toplumun bütün alanlarında bayrağı elinde tutan kadının, hele Müslüman bir ülke olan İran kadınının sesinin duyulması pek çoğunun uykusunu kaçırmaz. Sadece edebiyat alanında önemli bulduğum ve halen yaşamakta olan bazı kadınlar; Geranaz Musevi, Simin Behbahani, Ferhunde Hacizade, Mehsa Mohabbali, Mehruş Kurbanali, Fereşte Sari, Roza Cemali, Şiva Erestui, Nesrin Cafori, Roya Tefti ve... dışarıda da önemsedğim şairler var; Saki Kahraman ve Ziba Kerbasi bunlardan sadece ikisi! Yakın bir geçmişte kaybettiğimiz Nazenin Nizamşehidi ve Gazale Alizade de bu kfileden sayılır.

İran, başta Azerice ve Arapça olmak üzere, resmi dil olan Farsça dışında çok farklı diller konuşulan bir ülke. Bu farklı etnik-yerel dillerde yazma ve yayımlama özgürlüğü var mı? Sanırım, Azerice yayın yapılmıyor. Örneğin bir Azeri olan Rıza Beraheni egemen kültür ve sansüre karşı yazılar yazıp konferanslar verdiği için yargılanıp ceza almıştır. Bu tür ırksal, dinsel, cinsel, dilsel ayrımcılığa karşı sanatçılar nasıl bir tavır alıyor?

Ben, kültürel egemenlik konusunda sizinle aynı fikirde değilim. İran'da egemen dil var. O da Farsçadır. Ama egemen kültür, Türk rengi ağır basan bir karma kültürdür. İran nüfusunun -ki 75 milyondur- yaklaşık % 35'i Türk'tür. Bunun hemen ardından Farslar gelir. Yaklaşık % 31. Kalanları Kürtler, Beluçlar, Araplar, Gilekler, Lorlar ve diğerleridir. Bu rakamları diğer taraftan okuduğumuzda görüyoruz ki % 30'luk bir nüfusun dili % 70'lik bir çoğunluğa dayatılmıştır. Şubat Devrimi'nde anayasa değişince, özellikle 19. maddede açık açık kaydedilmiştir: "Bütün uluslar kendi anadillerinde eğitim görür." Bu ana dili meselesi çok ciddi bir meseledir. Demokrasinin, deyim yerindeyse D'sidir! Nitekim biz, İran'da azadi'nin yani özgürlüğün A'sıdır, deriz! Şimdi, İran'da Farsça dışında

eğitim yasaktır. Ben mesela, okula gitmeden önce suya “su” diyordum, okula başlayınca su birden “ab” oluverdi, çörek ise “nan”! Samed Behrengi başını bu yola koydu. O Şah’ın eğitim sistemini eleştirdi ve dedi ki Türk çocuğu okula girince suyun neden “ab” olduğunu bilmek istiyor! Ya kitap yalan söylüyor ya öğretmen ya da anne-baba! Burada bir şizofreni başlıyor çocuğun zihninde! Biz bu nedenle İngilizce ya da anadilinin dışında herhangi bir dilin ilkokullarda okutulmamasını öneriyoruz. Neyse. O şizofrenik durum devam ediyor. Hem bireysel coğrafyada hem toplumsal alanda, hem ulusal aidiyet ve hem de dünya coğrafyasında “Batı” ile karşılaşmada bu parçalanma devam ediyor. Ben beş yaşlarımdayken -yani ilkokula başlarken- içimde bir kez bir fay kırıldı, ikinci kez orta üçteyken Türk olduğum için ve Tahran’da anadilleri Farsça olan çocuklar gibi konuşmadığımdan alay konusu olduğumda kırıldı ve sonra bir kez de İstanbul Edebiyat Fakültesi’nde rahmetli Tahir Gencan’ın “Türkçe Öğreniyorum” sınıfında kendi dilimi öğrendiğimde, anadilimde 17 yıl neden okumam yazmam olmadığının farkına vardığımda kırıldı. Ben okulda Farsçayı çok iyi öğrendim, hep dereceyle geçtim sınıfları! Benim içimde kırılan faylar, İran nüfusunun % 70’inin içinde de kırılıyor. Siz böyle bir toplumda demokrasiden söz edebilir misiniz? Siz böyle bir toplumda 10 şiddetindeki bir depremin önünü alabilir misiniz? Bu nedenle İranlı aydınlar bu konuda, yurdun toprak bütünlüğü için en hayati öge olarak hükümeti uyarıyorlar. Halk düşmanları bu zaaftan yararlanmanın yollarını çok iyi ezberlemişler. Bu bir mesele.

İkincisi şu ki, İran’da Türkçe yayın yasağı olsun ya da olmasın, Türkler çoktan bu yasağı delip geçmişler. Bütün baskılar, mahkemeler, hapisler, dayaklara rağmen delmişler! Hem gazeteleri var hem kitap yayınları hem radyoları hem de televizyonları! Tebriz’de sayısız Azeri musiki kursları var. Şiir kulüpleri var. Belki de dünyada eşi olmayan Şairler Mezarlığı var. Neden böyledir? Çünkü bin yıldan uzun bir süre İran’da hüküm süren Türkler, İran’daki hemen hemen bütün toplumsal hareketleri ve devrimleri başlatanlar olmuşlardır. Edebiyatta da aynı öncü rolü üstlenmişlerdir. Bu konu geniş olduğu için burada kesiyorum.

Sizce Fars edebiyatının dünya edebiyatı içindeki yeri ve önemi nedir? Günümüz İran edebiyatında ne gibi gelişimler, yenilikler, yönsemeler, akımlar var? Örneğin, postmodern edebiyatın etkileri görülüyor mu? Çağdaş İran şiiri üzerinde Batı şiirinin etkisi nedir?

İran edebiyatı ya da Farsça edebiyat, dünyada, ne yazık ki, yaygın bir şekilde tanınmıyor. Etkin bir yere sahip olduğu kanısında da değilim. Ama konuya diğer yönüyle bakarsak durum farklıdır. Yani bugün dünyada yazılan şiir, roman, kısa öykü ve hatta yazınsal eleştirilerle mukayesede, Farsça eserlerin onlardan pek geri kalan yanı yok. Şiirde özellikle ön sırada yer aldığı kanısındayım. Rus formalizmi İran’a gireli pek uzun zaman olmadı. 1960’ların sonu, 70’lerin başında yeni yazınsal kuramlar tartışılmaya başlanmıştır. Strauss, V. Şkolovski, Bakhtin, Saussure, Barthes, Hörderlin gibi kuramcılar azar azar tartışmaya açıldı. Ancak esas tartışmalar 1990’ların başında Rıza Beraheni’nin *Azade Hanım* adlı romanı ve *Kelebeklere* adlı şiir kitabı yayımlandıktan sonra başladı. Postyapısalcılık, modernite ve postmodernite enine boyuna tartışmaya açıldı. İran’da devrim sonrasında oluşan yaratıcı ortam, bu yeni düşüncelerin ve pratiklerin ortaya çıkışıyla -ki tesadüf de değildi- bir yığın yeni eserin ortaya çıkışına yol açtı. Romanın dili değişti. Şiirin dili değişti. Rivayet (anlatı) unsurunun konumu, ilişkileri ve bütünle olan bağları ve biçimleri değişti. “Dilin Dilliği” tartışmasını başlatan Beraheni, şiirde estetiğe yeni bakışlar getirdi. Genç kuşak bu bakışın peşinden gitti. Birçok eser ortaya çıktı. Düzyazıda da. Ancak Derrida’nın bahsettiği anlamın kaypaklığı ve Beraheni’nin tartıştığı Dilin Dilliği meselesi birçok yazar, şair, eleştirmen ve okur tarafından doğru algılanmadığı için uygulamada tuhaf şeylerle karşılaştık. Örneğin bazı öykülerde “anlatılan

bir hikâyenin olmaması" gibi! Ya da bir şiirde "anlamsızlığın" bayraktar oluşu gibi. Size bir dergide yayımladığım bir makalemde küçük bir parça okumak istiyorum: "Bilimsel metinlerin aksine, şiirsel metinlerdeki göstergeler sisteminde, bir gösterenin birden fazla göstereni ve tersine, bir gösterilenin birden fazla göstereni olabilir. İşte bir gösterge olarak sözcüğün neyi kastettiği ile ne anlama geldiği ve diğer taraftan hangi anlamın hangi gösterge ile gösterildiği başlıca sorunsaldır. Şayet şiirin dili, söylemek istediğinden başka bir şeyi gösteriyorsa, ve şiirsel işlev içinde sundukları anlamlama biçimlerinde gösterilenlerin veya gönderilerin her biri başka başka gösterilenle ve gönderilenle ilişki kurabiliyorsa, anlamın ne denli gerilere itilebileceği, kaygan olabileceği (Derrida) tahmin edilebilir. Üstüne üstlük, yananlamamaca ağırlıklı olan şiirsel metinde, okur kendi anlamlama sistemiyle ona yeni bir imza atar."

Bu sayısız anlamlılığı ya da anlam kaypaklığı, şiirde estetik açıdan anlamın en gerilerde durması, saklanması konusu bazıları tarafından yanlış anlaşıldı. Sonuç ne oldu? Madem önemli olan beyaz kâğıdın üzerindeki siyah sözcüklerdir, o zaman esas misyon harflerin boyundadır, noktasına gelindi. Cümle yok oldu, sözcük yok oldu ve sadece ses kaldı! Ben buna dilin narsisizmi diyorum ve bu şairlerin yarattıkları da aslında şiirin ve dilin intiharıdır. Bu uç örneklerle karşın müthiş güzel şiirler, romanlar ve öyküler de yazıldı.

Görüyorsunuz işte, bir yandan yüzyıllara uzanan bir edebi geçmiş, bir yandan değişik dillerin ve kültürlerin iç içe geçmesi, bir yandan Devrim, bir yandan Batı düşünürlerinin düşünce ve edebi önermeleri, bir yandan Batı devletlerinin İran'ı yok etmek istercesine düşman kesilmesi; tümü el ele verince kaçınılmaz olarak yepyeni bir anlatı, estetik anlayışı ve kurgusal ve yapısal dünya oluşuyor. İran bundan olumlu anlamda yararlanmıştı. Tebrizli Gulamhüseyn Saedi'nin 1960'ların başında yazdığı *Beyel Ağıtçıları* ve benim antolojiye aldığım "Dilenci" öyküsü büyümlü realizmin en çarpıcı örnekleridir. O yıllarda böyle bir akım tanınıyor muydu bilmiyorum!

Ahmed Şamlu'nun çevirisinin ilk sayfasına aldığım alıntıda da gördüğümüz gibi, Şamlu Rilke'den falan etkilendiğini söylüyor; ama benim şiirimden eksenini 180 derece değiştiren ve yeni yörüngesine oturtan Nâzım Hikmet olmuştur, diyor. Şamlu, çevirimi yayımlamadan önce telefonla konuştuğumda aynen şunu dedi: "Yayımla! Ben Türkiye'yi çok severim. Türkiye edebiyatını severim. Benim şiirimden yörüngesini değiştiren Nâzım Hikmet olmuştur." Eşi Aida Hanım da yanındaydı.

Nâzım İran'da çok uzun zamandan beri bilinir. Hapishaneden kurutulmuşu için Tahran Üniversitesi boykot yapmış, Şah polisi ile çatışmıştır!

İran'ın edebi geçmişini çok iyi kavrayan, bir Hafız uzmanı olan Beraheni aynı zamanda Batı'dan, özellikle Rus formalistleri ve sonrasında dalga dalga gelişen akımlardan (özellikle de Barthes ve Derrida'dan) etkilenmiş ve İran'ı etkilemiştir.

Yazar, şair, çevirmen kimliklerine sahip biri olarak, şiirleriniz ve çevirmenliğinizden söz eder misiniz? Şiir anlayışınız, çeviri yöntem ve yaklaşımınız nedir? Farsçadan Türkçeye Furuğ'dan *Yaralarım Aşkandır*, Ahmed Şamlu'dan *Bana Aydınlıktan Söz Et*, Rıza Beraheni'den *Kelebeklere* gibi eserler kazandırdınız. Öykü, roman çevirileriniz; çevirip yayıma hazırladığınız *İran Kısa Öykü Antolojisi* var. Bunların dışında, çevirdiğiniz; ancak henüz yayımlanmayan ve çevireceğiniz neler var?

Hafız'ı tat alarak okumam ortaokul yıllarıma kadar gider. Yani neredeyse yarım yüzyıla yaklaşıyor!

O yıllar Şamlu'nun, Furuğ'un şiirleri ile tanıştım. Anımsarım, *Yeniden Doğuş*'un ilk baskısını ağabeyim alıp eve getirdiğinde büyük heyecan yaşamıştık. Şiirle, işte o yaştan itibaren iç içeyim. Liseyi bitirip on yedi yaşındayken İran'dan geldiğimde, dediğim gibi önce İstanbul Edebiyat Fakültesi'nde Türkçe öğrendim. Ardından Ankara Üniversitesi Tıp Fakültesi'ne girince iki dalda okumaya başladım: Biri Türkiye'nin tarihi ve özellikle de Kurtuluş Savaşı bağlamında Atatürk'ü, diğeri ise şiiri bağlamında Nâzım Hikmet'i. Ta o yıllarda başladım Farsça, Türkçe ve Azerice şiirler yazmaya. Şiirim rengi ve havası son olarak iki kez değişti; birincisi 1986-87 yıllarında ve diğeri ise 1997-98 yıllarında. Bu son değişim 2002'de nihai şeklini aldı. Hâlâ da aynı havayı koruyor. Çeviriye okul yıllarında dağınık bir şekilde başladım. İlginçtir, ilk çevirilerim de Nâzım Hikmet'in yaklaşık yirmi şiiriydi. "Berkley", "Pier Loti", "Salkım Söğüt" gibi şiirler. Ama çeviri serüvenim Behçet Aysan'la bir sohbetimizden sonra ciddi ve süregelen bir uğraş halini aldı. *Yaralarım Aşkındır*'ın önsözünde bundan bahsediyorum. Size çok klişeleşmiş bir şey söylemekten çekinmeyeceğim. O da şu ki, şiir benim için bir yaşam biçimidir. Yani şiir bir sevdadır. Şiiri her an yaşamak meselesidir. Her an her şeyin şiirin içinde cereyan etmesidir! Tuhaf değil mi? Neyse. Şiirlerim değişik ülkelerde, değişik dillerde yayımlandı. Kısa öykülerimden birkaç tanesi de. İki roman yazdım. Birincisi *Azalya*, diğeri *Bu Gece Kim Ölecek*. *Azalya* uzun olduğu için yayıncı bulamıyor! İkincisi ise bir edebiyatçı arkadaşımda, şu anda okunuyor. Bu romanlar yayımlandıktan sonra üzerinde konuşmak isterim doğrusu. Yani şiirlerimi başkaları konuşsun!

Bunca yıl şiirle yaşamama -ve birçok şiir yayımlamama- rağmen ilk kez bir şiir dosyası hazırladım. "Dil Tutulmalarım" adlı bu dosyayı daha hiçbir yayıncıya sunmadım. Ne yapacağımı da bilemiyorum doğrusu. İlginçtir, şu ana kadar yayımladığım ürünler ve hazırladığım dosyalar T.C. vatandaşı olmadan önceye aittir. Ben Farsçayı da sonradan öğrendim, Türkçeyi de! En son da kendi anadilimde okuyup yazmayı öğrendim! Bu nedenle de bu dillerde hiçbir iddiam yoktur. Ben Türkçenin içinde, Farsçanın içinde yaşıyorum, düşünüyorum, yaratmaya çalışıyorum. Aslında bir bakıma kendi kendime biçtiğim bir görevi de eda ediyorum, bir kefaret ödüyorum. O kadar.

Sizin sözünü ettiklerinize ek olarak yayımlanmış olan çevirilerim şunlardır: *Helya* (roman, Nadi İbrahimi), *18. Hücre* (roman, Ali Eşref Dervişyan), *Gizli Rol* (roman, Muhammed Muhammedali), *Gözlerinizden Korkuyorum* (roman, Ferhunde Hacizade), *Karanlık El Aydınlik El* (toplu öykü, Huşeng Golşiri) *Küçük Karabalık, Bir Şeftali Bin Şeftali, Püsküllü Deve* (Samed Behrengi) Birçok dergide yayımlanan kısa öykü, şiir ve eleştiri makale çevirileri. Şu anda sayıları aklımda değil. Ayrıca yayına hazır bir çeviri var: *Sabır Taşı* (roman, Sadık Çubek) Beraheni ve Saba Kirer ile birlikte hazırladığımız bir Hidayet eleştirisi de var. Orada Hidayet'in bir öyküsünü de çevirdim. Beş eleştiri makalesi var. İki yayıncıya sundum. Yayına kabul edilmedi! Hidayet'i okuyanlar bu kitabı mutlaka okumalıdır, yayıncı bulursa tabii! Yakında yayına hazır olacak bir roman çevirisi daha var: *İnsanlar ve Gölgeler* (Mehdi Ohovvet) Bundan sonra çıkacak çevirilerim Gulamhüseyin Saedi (*Beyel Ağıtçıları*), Beraheni (*Azade Hanım*) ve Simin Daneşver (*Soveşon*) olacak muhtemelen.

Şiir için, Farsçanın olanakları biliniyor. Türkiye ile İran arasında yüzyıllar boyunca sürmüş olan tarihsel, kültürel (dinsel-dilsel-ahlaksal) bağlantılar Farsçayı, Türkçe ile kaynaştırmış; Osmanlılar döneminde yazı dili olan Osmanlıca'yı sadece saray çevresinde, medreselerde ya da Divan şairlerince kullanılan bir dil olmakla sınırlamamış, birçok Arapça, Farsça sözcük konuşma diline de geçerek halk arasında yaygınlaşmış ve sözlüğümüzde yerini almıştır. Bu durum, Farsçadan Türkçeye yaptığınız çevirilerde bazı kolaylıklar sağlamıştır sanırım. Çeviri açısından; yazım, sözdizimi, ses gibi öğelerini dikkate alarak iki dili karşılaştırır

mısınız?

Türkçe ve Farsça birçok ortak sözcükleri olsa da, ortak tarihsel ve kültürel gelişim ve yakınlıkları nedeniyle sözcüklerin yüklendiği anlamsal ve çağrışımsal yükleri büyük ölçüde yakınlık ve hatta benzerlik gösterse de dilbilgisel, yazım, sözdizimi ve sessel özellikleri açısından çok farklı iki dildir. Bambaşka iki dünyadır. Her birinin kendine özgü çok müthiş güzellikleri var. Bu güzelliklere birden fazla dille uğraşanlar çok yakından tanık olabiliyorlar. Ben Türkçeyi öğrenen ve bu tanıklığı yapabilen şanslı kişilerden biriyim.

Çeviri oldukça zor, çevirmene sorumluluk yükleyen bir uğraş. Furuğ, Şamlu ve Beraheni'yi çevirirken ne gibi sorunlarla karşılaştınız ve bunları nasıl çözümlediniz? Örneğin, aynı dizede, birbiriyle bağlantılı ve birlikte çözümlenemediğiniz içeriksel ve yapısal iki sorunla karşılaşırsanız, hangisini gidermeye öncelik verirdiniz? Deneyimleriniz sonucu kendinize özgü birtakım teknikler geliştirdiniz mi? Sizce, sözcük, dize düzeyinde şiirsel birimler mi; bunların bütünsel bağlam içindeki yeri, şiirin söylemi, havası mı önemlidir?

Birer birer gidelim. Önce o üç şairi çevirirken karşılaştığım sorunlar nelerdi ve nasıl aştım bunları? Furuğ'un şiirinde orijinal dilde kullanılan sözcükler çok basit, güncel sözcüklerdir; ancak karışık karmaşık değildir. Yani Furuğ'un kendisi gibi. Onun dünya görüşü gibi. Samimi ve sade. Ancak bu sadeliğin arkasında gizlenen bir tuzak vardı: Furuğ'un sesi ve şiirinin müziği! Bunu aşmak için Furuğ'un yaşamöyküsünü yeniden okudum (değişik kalemlerden). Sonra onunla yapılan söyleşileri ve onun mektuplarını okudum. Bunları da Türkçeye çevirdim ve yayımlandı. Sonra işin en can alıcı aşamasına geldim. Furuğ çevirisinin eskizlerini yaptığım günlerdi. Paris'teydim. Furuğ'un tüm eserlerini yayımlayan yayınevini buldum, kitabı aldım. Ertesi gün Sorbon Üniversitesi'nde dolaşırken koridorda İranlı öğrencilerin yere serdikleri kitaplarla karşılaştım. Aradığım şey oradaydı: Furuğ'un kendi sesinden şiir kaseti. O kasetin, deyim yerindeyse, canını çıkardım. Artık Furuğ'un sesi ve şiirinin müziği beynimin, kalbimin, bütün dikkatimin ve benliğimin içine işlemişti. Çeviriye başladım. İki yıl sonra kitap hazırды. Beni yakından tanıyanlar bilirler, çok hızlı çeviri yaparım. Ama Furuğ iki yılımı aldı. Ve sonuç istenilen düzeyde oldu sanıyorum.

Şamlu'da iş farklıydı. Orada sözcükler pek ayrıcalıklıdır. Bir tür gurur var, ne bileyim, böbürlenme var. Birkaç aşk şiiri hariç, hepsinde bir çeşit meydan okuma var. Bu, Ahmed Şamlu'nun siyasi görüşünden ve yaşamından kaynaklanıyordu. Ayrıca bir şeyi belirtmek istiyorum; Şamlu, ikinci karısı Aida'ya sevdalanınca yazdığı şiirler süsten çok uzaklaştı, daha bir şiir oldu şiirleri. Eee, aşkın seline kapılmayanlar, onun büyüünde yaşamayanlar ne şiir okuyabilir, ne yazabilir, ne de anlayabilir sanırım! Neyse. Burada zorluklarım, birincisi o ayrıcalıklı, biraz da burnu havada sözcüklerin hem anlamına en yakın anlamı yakalamak hem de Şamlu şiirinin bir özelliği olan içsel uyak ve ahengi aktarabilmektir. Onun de kendi şiirlerini kendi sesinden dinledim. İngilizce çevirilerine baktım. Ama Türkçenin muhteşem olanakları beni başarmam için adeta itiyordu.

Beraheni'ye gelince iş tamamen değişti. Burada yeni bir şiir türüyle karşı karşıyaydım. Özellikle Düş ve Düşün ve Ölüm İçin On Dört Yeni Parçada Kırılma alt başlığı altındaki on dört şiir için söylüyorum. Beraheni bu şiirlerin İran şiirinde yeni bir akımın başlangıcı olduğunu iddia ediyor. Ne Nima Yuşic şiiridir ne de Ahmed Şamlu. Burada dilin kendisi ön plandadır. Yani benim "hakkındalık şiiri" diye adlandırdığım şiirin ötesinde bir türdür. O zaman hedef dilde de bu dil kendini ön plana çekmeliydi. Öyleyse oluşacak musiki hedef dilin icrasındaki kendine özgü musiki olacaktı. Fakat örneğin "Te" şiirinde, ben Farsçadaki mevcut sesi de aktarmaya çalıştım. Bu şiirleri yayımlamadan

önce Toronto'da Beraheni'ye, onun evinde okudum. Biliyorsunuz, Beraheni Türkçe biliyor. Edebiyat doktorasını İstanbul Edebiyat Fakültesi'nden aldı. Dinledi. Olmuştur, dedi ve epeyi de takdir ve teşvik edici sözlerle süsledi bu onayını. Özellikle "Tef" şiirinin Türkçesini dinledikten sonra müthiş bir heyecan duydu ve şaşkınlık yaşadı. Artık emindim. *Kelebeklere* adlı kitap yayımlanabilir.

Şimdi gelelim sizin sorunuzdaki şu soruna: Aynı dizede, birbiriyle bağlantılı ve birlikte çözümleyemediğim içeriksel ve yapısal iki sorunla karşılaşırsam, hangisini gidermeye öncelik veririm, meselesine. Her şeyden önce bu şiirin türüne, şairin o şiire, o sözcüğü getirmedeki amacına ya da o sözcük kendini neden oraya yerleştirmiş sorularına yönelirim. Mesela bir Mehdi Ahavan Salis, bir Şamlu, bir Sohrap Sepehri şiirinde, anlam ön planda olduğu için içeriği feda etme lüksüm olmaz. Ama örneğin Sepehri şiirinde o anlamı ya da içeriği şiirin herhangi bir yerine -tabii dizeyle ilgili bir yerden bahsediyorum- koyabilirim, ama Şamlu'daki içsel müzik bu yeri belirler! Ahavan'da zaten böyle bir müzik kaygısı ön planda değildir. Furuğ'da tuhaf bir büyü var diyeceğim. Türkçe, çok uygun bir dilmiş meğer Furuğ çevirisi için. Nedenini bilemiyorum. Bunu dilbilimciler tartışabilir. Farsçada o samimi; fakat kendini gerilere çekmiş, alçak gönüllü ve dişil içerik, form olarak Türkçede tam istenildiği gibi ortaya çıkmıştır. Ben çok istisnai bazı sözcükler hariç, içeriği feda etmeden formu koruduğum kanısındayım. O bir iki istisna da Furuğ'un başlangıç şiirlerinde ve Arapça kökenli sözcüklerde oldu. "idrak", "vehim" gibi sözcükler, hem forma hem de içeriğe şiddetle katılıyordu. Ben en yakın içeriği olarak şiirin formunu önde tuttum.

Deneyimlerim sonucunda kendime özgü teknik geliştirdim mi? Bilmiyorum, bilemiyorum. Bir teknisyen olmadığım için bilemiyorum. Ben bir şiirsever, şiir yazmaya çalışan bir edebiyatçı olarak her şeyden önce şiiri, şairi, o şiirdeki dilin davranışını, tutumunu, halini havasını anlamaya, yakalamaya çalışırım. Bakın, şiir, her şeyden önce hissedilmesi gereken bir metindir. Bu "hissedilmesi" sözcüğünün altını çiziyorum. Lütfen dergide çıkacaksa altını çizin! Burada çok önemli bir konuya kısaca değinmek zorundayım: Bizim varlığımızdan bağımsız olarak var olan her şeyin algılanabilir, anlaşılabilir ve düşünülebilir olması için "sözcükler"le adlandırılmış olması gerekir. Bu sözcük ille de abece içindeki sözcükler değil; ama abecededen oluşan sözcükler gibi, bir sağır için ikonik imgeler, bir kör için ise örneğin elle ya da kulakla "duyulan"lar da dilin içinde cereyan eder. Bizden bağımsız olarak var olan varlığın, dilin içinde yeniden ortaya çıkışı basit bir ayna görüntüsü değildir. Burada insanın daha önceki deneyimlerinin bir parçası olarak düşünceleri, duyguları, iradesi vs, bu yeniden ortaya çıkan gerçekliği biçimlendirir. Bu "yeniden ortaya çıkış" meselesi de tartışılabilir. Ben burada kesiyorum. Çeviri yaparken siz bir kere orijinal dilin bu imgesel, sessel gerçekliğine giriyorsunuz. Elbette ki bu dünyanın da bir anlamı vardır. Ama siz bir çevirmen olarak orijinal dildeki dilsel gerçekliği her şeyden önce o dilin içinde kavramalısınız, hissetmelisiniz. Sonra bunu alıp hedef dilde yeni bir gerçekliğe dönüştürmeniz lazım. Bu, çok çetrefil bir süreçtir. Siz orijinal dilin gerçekliğine girdiğinizde o dünya sizin zihninizde aynı dilde yeniden oluşuyor, sonra aynı zihnin içinde bu kez hedef dilin içinde bir gerçekliğe dönüşüyor ve siz çevirmen olarak bu gerçekliği seçtiğiniz sözcüklerle beyaz kâğıda aktarıyorsunuz! Zihninizde, aynı andaki iki gerçeklik birbiriyle uyumluysa güzel bir çeviri yapmışsınız demektir! Şimdi buradan başka bir konu başlığı çıkarılabilir: Zihinsel çok gerçeklik meselesi! Geçelim. Dediğim gibi ben bu çetrefil süreç içinde o şairin ve orijinal dilin gerçekliğini kavradıktan sonra hedef dile yöneliyorum. Yani örneğin bir "şarap" sözcüğü çok değişik şairin şiirinde değişik çağrışımları, havaları olabildiği gibi değişik gerçeklikler içinde var olabilir. Bunu iyi hissedip, kavramalısınız. Mesela bir şair isterse şaraba bardak içirebilir!

Sorunuzun son bölümü de çok ciddi bir tartışmanın temel sorularından ve sorunlarından birini ir-

delemeye yöneliktir. Yukarıda kısaca sözünü ettiğim sorunsalın bir parçasıdır. Sözcük bir dizeden bağımsız olabilir mi? Harfler bir sözcük içinde özgürce davranabilir mi? Bir edat, zarf, sıfat bağımsız olabilir mi? Yukarıda dedim ki, şiir gerçekliği içinde bardağa şarap içirebildiğiniz gibi, şaraba da bardak içirebilirsiniz! Peki, şiirin kendi gerçekliği içinde -ki nihayet kendine özgü olsa da bir sisteme ve bir düzene tabidir!- bir "-den", "-da", "ile", bağımsız bir şekilde istediği yerde oturabilir mi? Yani aruz vezinlerine karşı isyan bayrağı kaldıran öğeler, dilbilimsel kurallar ve yasalara köleler gibi boyun mu eğmeli, yoksa onlar da bu dilsel kurallar ve yasalar ve onların egemenliklerine karşı bağımsızlıklarını ilan edip, eşitlik isteriz diye kazan kaldırabilirler mi? Bu sorun özellikle Farsçada çok ciddi bir şekilde söz konusudur. Çünkü Türkçe dil yapısı itibarıyla zaten bağımsız bir "-den", "-da", "-la" vs gibi sözcükler barındırmaz kendi hükümlerinde! Neyse! Soruya bu açıdan baktığımızda dilsel özgürlüğe kavuşmak için iki değişik kurtuluş yöntemi önerilmekte. Bunlardan biri şudur: Evet! Örneğin edatlar da diğer sözcükler de dilbilimsel kurallara kazan kaldırabilir ve istedikleri yerde konuşulabilir! Burada biz dilin anlamsal eksendeki kuralların otoritesinin yıkılışıyla karşı karşıyayız. "Dil dünyasının bütün ezilen sözcükleri birleşelim ve tüm kaidelere, kurallara, otoritelere karşı ayaklanalım. Kurallara ölüm!" Bu yaklaşım çok ama çok devrimci bir yaklaşım sistemi gibi görünüyorsa da aslında sistemi inkâr eden süreğen sistem yıkılışı düşüncesi ve anarşist bir tutumdur. Süreğen yıkıcılıktır, yeni bir dilsel dünya inşa etmekten uzaktır! Görünüşte özgürlük isteyen; fakat aslında dilin yok oluşunun ve de dilsel gerçekliği yaratmaktan aciz bir sonlanışın başlangıcıdır. Bu şiirin dilsel devriminde çocukluk hastalığıdır. Kolaycılıktır! Ben soruyorum: Bu özgürlük hakkını harfler de isterse ne olacak? Sözcüğün ne gibi yanıtı olabilir buna? Örneğin "dize" içindeki d, i, z ve e harfleri ben bu yerlerde oturma kuralına daha fazla boyun eğmek istemiyorum, derse, ne olur? Kaldı ki tüm şiirsel sesin ve müziğin temeli bu abecede yatmıyor mu? E, o zaman harflerin sözcüklerden çok daha fazla haklı olmaları gerekmez mi? Buna ben dilsel anarşizm ve dilsel nihilizm diyorum. Sonu bellidir: Dilin ve dilsel gerçekliğin -ve bu arada anlamın- yok oluşu! Bu önerme postmodernitenin saptırılmış bir formudur.

Diğer dünya ise şudur: Sözcükler der ki, ben dize içinde şiirin dışındaki gerçekliği aynen aktarmak için bir araç değilim! Ben kendi gerçekliğimi yaratır ve yaşatırım. O zaman biz hem dilin şiirsel işlevi ile hem estetik anlamda "anlamın" ön plandan alınıp şiirin arka planlarında bir yerde konuşlandırılmasıyla hem de "şiirsel boyut", "anlamsal eksiklik" ve günümüzde tartışılmakta olan diğer sorunların geçerlilik kazanması ve kazandığı andan itibaren de yok oluşa geçmeleri gibi son derece devrimci ve diyalektik bir metotla yeni bir şiir dünyası yaratılma çabasıyla karşı karşıyayız demektir. Şiirsel dilin şiirde egemenliğinin sürmesi için anarşist yaklaşımlara hayır, diyorum. Ama şiir dilinin dışarıdan ona hükmedilen önceden hazırlanmış her şeye karşı direnmesinden de yanayım. Metafizikğin şiirsel dile hükmetmesine karşıyım! Bilmem anlatabildim mi?

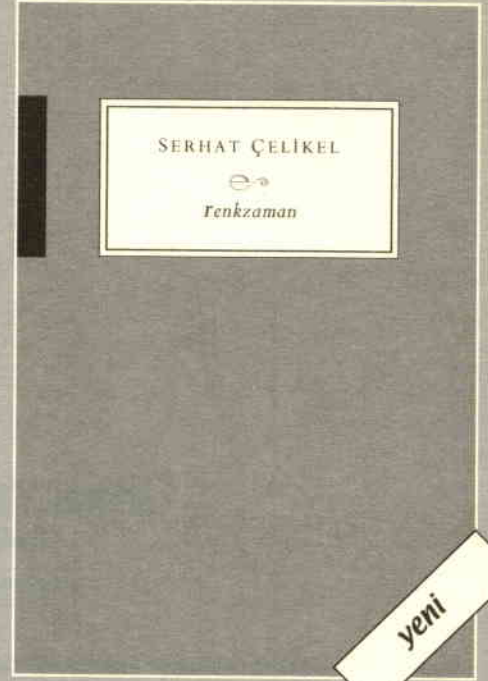
Bizde, son yıllarda telif ve çeviri -özellikle- klasik romanların yayımlanmasında büyük bir nicel patlama görülüyor. Romanla karşılaştığımızda şiire ilgi ve şiir kitaplarının baskı sayısı ise oldukça düşük. İran'da durum nasıl? Şiir kitaplarının baskı/satış sayıları hangi düzeyde?

İran'da da durum pek farklı değil. Ben, burada bunun nedenlerini irdelenmek istemiyorum. Ama sadece iki nedeni unutmamamız gerek: Birincisi şu ki, şiir çok özel bir sanat türüdür. Şiiri hem yazmanın hem okumanın bazı ön şartları vardır. Yazması ve okuması emek ister. Şiiri yazmak ve okumak aşk meselesidir. Çok zor bir iklimdir! Özellikle de yeni şiir, günümüz şiiri böyledir. Zor ve özeldir. İkinci neden ise, maalesef şiirin zorlukları ve incelikli özellikleri göz ardı edilerek o kadar "şiir" diye düzyazı yayımlandı ki okur, hepten şiirden soğudu; uzaklaştı. Hevesle aşk karıştı. Tüketim kültürü burada da darbesini vurdu. Yazıyor görünüyorsa da şiiri yazmayarak tüketmek, şiir olmayı okuyarak şiiri tüketmek. Yayıncılar da, masanın diğer tarafında oturanlar olarak kazançlarını düşünen zorunda olduklarından (!) şiir kitabı basmayı pek akıllıca ve de ekonomik buluyorlar.

Yasakmeyve şiir değilse nedir ki?

*siz bayan hestia, siz çamağacıkız
zihnimdeki ters atlasta
bir kayıp kıtasınız
öyleyse unutmali mıyız
ölü doğan ne vardıysa*

yeni

*Demıştim ki ben dağınık yaşamayı, dağınık yazmayı severim.
Benimle insanlar arasında köprü atacaksam kimsenin
o köprüünün ortasına geldiği zaman ortada bir boşluk olduğunu
görmesini istemem. Her adımda uçabileceğini bilmeli.
Köprüyü ve suyu aynı anda görmeli.*

KOMŞU YAYINEVİ / ÖYKÜ

Rasim Paşa Mahallesi, Yeldegirmeni Sk. Alibey Apt. No:21 Kat:1 Daire: 4 Kadıköy.34716- İstanbul

Tel/Fax: 0216 414 33 31, editor@yasakmeyve.com, www.yasakmeyve.com

Dağıtım: Alfa (0212 511 53 03)

Irina Yakovlevna Voleviç

Söyleşen: Yelena Kaleşnikova

Rusçadan çeviren: Hanife Çaylak

Irina Yakovlevna Voleviç: Fransızca çevirmeni. Çevirdiği yazarlardan bazıları: Hippolyte Jean Giraudoux, Vercors (Jean Marsel Bruller), Françoise Sagan, Christiane Baroche, Raymond Queneau, Pascal Quignard, Brantome Pierre de Bourdeilles, Jacques Chessex, Patrick Modiano, Andre Pieyre de Mandiargues. 1997'de, Yann Maix'den yaptığı "Aşkın Bayramları" çevirisiyle Inostrannaya Literatura (Yabancı Edebiyat) dergisince yılın en iyi yayınına verilen ödüle layık görüldü.

Çeviriye nasıl başladınız?

Fransız yazarları çok erken okumaya ve daha lisedeyken çevirmeye başladım, fakat 16-17 yy. Fransız yazar Theodore Agrippa d'Aubigne'nin *Çocuklarıma Anlatılan Hayat* adlı otobiyografisini V. Parnah'ın çevirisinden okuduğumda müthiş ilginç bu yazara âşık oldum ve bu yazarı çevirmek zorunda olduğumu anladım. Yaklaşık 1968 yılında *Baron de Faeneste'nin Maceraları* romanını çevirmeye başladım ve neredeyse tüm hayatım boyunca bu eser üzerinde çalıştım. Roman, bu yıl, bu süreç boyunca çalışmamı yöneten ve beni profesyonel bir çevirmen yapan Andrey Dmitriyeviç Mihaylov'un mükemmel yorumlarıyla ve harika bir kapakla Nauka [Bilim] Yayınları'ndan (Edebi Anıtlar Serisi'nden) çıktı.

Çevirdiğiniz yazarlardan (eserlerden) en ilginç hangisi?

Daha önce de söylediğim gibi Theodore Agrippa d'Aubigne ve onun çağdaşı Pierre de Bourdeille (*Zarif Kadınlar*), çağdaş yazarlar: Raymond Queneau (*Mavi Çiçekler* romanı), Hippolyte Jean Giraudoux (Üç romanını ve iki piyesini çevirdim), Michel Tournier (*Cuma ya da Yaban Yaşam* romanı), Yann Maix (*Aşkın Bayramları*), Pascal Quignard (*Dünyanın Bütün Sabahları, Romadaki Teras, d'Apronesia Avitia'nın Tabletlerindeki Notlar* romanları ve muhteşem denemesi *Cinsellik ve Korku*).

Hangi eseri çeviri başarınız olarak adlandırırdınız ya da hangisi içinize sindi?

Baron de Faeneste'nin Maceraları, Mavi Çiçekler, Aşkın Bayramları.

Çevirmen için bir eserin ilk çevirmeni olmak önemli midir, ne düşünüyorsunuz?

Bir adam için (itiraf etmese dahi) sevdiği kadının ilk sevgilisi ya da eşi olmak kadar önemli olsa gerek.

Çevirirken en çok zorlandığınız yazar hangisiydi?

Theodore Agrippa d'Aubigne, çünkü dil 16 yy.da kullanılan bir dil ve bilmediğimiz bir sürü gerçeklikle dolu. Yann Maix, çünkü gençlik ve diğer argoların bol bol boca edildiği çağdaşın da ötesinde bir dili var. Patrick Modiano, çünkü sözcüğün en ince nüanslarını bilmeyi gerektiren renkli bir yazar.

Çevirdiğiniz eserin atmosferi sizi etkiler mi?

Aktörün rolünden etkilendiği anlamda etkiler. O devrin gerçekliğiyle, çalıştığın dille yüklenmiş bir bilgisayara dönüşüyorsun çevirirken ve ister istemez metin kafanda demleniyor, dönüp duruyor ve işittiğin, okuduğun, gördüğün her şeyi çevirin için prova ediyorsun.

Çeviri ile uğraşan şairlerden size göre en başarılı hangisi? (Pasternak, Tsvetayeva, Ahmatova, Tarkovski, Marşak vs.)

Çocukluğumdan beri gerek çevirilerine gerekse kendi şiirlerine beslediğim sevgiden ötürü Marşak (Beş yaşındayken bana sorulan "“Ruslan ile Lyudmila'yı kim yazdı?” sorusuna,

soruyu soran kişiyi cahilliğinden ötürü hor görerek, "Tabii ki Marşak!" diye yanıtlamıştım), Puşkin çevirileriyle Tsvetayeva, Pasternak'ın kendisi, çevirdiği şairde kendisini öldürebilecek kadar "fazla" bir şair.

Sevdiğiniz çeviri eserler (yazarlar) hangileri?

Victor Hugo'nun Rusçaya çevrilen ilk romanı *Notre Dame'ın Kamburu*, Guy de Maupassant, John Galsworthy'nin *The Forsythe Saga* üçlemesi. Ayrıca, herhangi bir romanı M. F. Lorie'nin çevirdiği gibi çevirebilseydim gözüm açık gitmezdim.

Sizce hangi eserler (yazarlar) Rusça çevirileriyle mahvoldu?

Çeviri okulunun gelişmemesinden, metinle çalışma ilkelerinin yanlış anlaşılmasından dolayı 19 yy.da, 20. yy.ın başında yapılan birçok çeviri mahvolmadıysa da başarısız oldu.

Hangi genç çevirmenler ve hangi çalışmaları ilgi alanınıza giriyor?

Gençleri maalesef pek iyi bilmiyorum. "Çağdaşlardan" sözcüğü şaşırtıcı ölçüde ince hissedebilen, Rusçaya akla gelebilecek ne varsa aktarmayı başarabilen Yuliana Yahnina, Natalya Mavleviç, İrina Kuznetsova gibi çevirmenleri memnuniyetle sayabilirim.

Çalışmalarınıza yaklaşımınız zaman içerisinde değişiyor mu?

Hem de nasıl değişiyor! 5-10 yıl geçiyor ve baştan aşağı yeniden çevirmek istiyorsun, hatta, nasıl bu kadar kötü çevirebildiğine anlam veremiyorsun! Bununla birlikte okuduğunda bu zor metne şimdi olsa asla girişmezdim, o gücüm yok diye düşündüğün çalışmalar da var.

Eski çevirilerinize döndüğünüz olur mu, dönmek gerekir mi ve hangi durumlarda?

Bazen eski çevirilerimin yeni baskısı geliyor, ben de yıl be yıl daha da artan tecrübe ve memnuniyetle redakte ediyorum.

Çağdaş çevirmen Sovyet çevirmeninden ve yabancı bir meslektaşından hangi özelliğiyle ayrılıyor?

Sovyet dönemindeki meslektaşlarından, hem iyi hem de kötü bir yan olan özgürlüğüyle ayrılıyor. İfade özgürlüğü mükemmel bir şey, her şeyin mübah olmasıysa tehlikeli; sansürcüler değilse de redaktörler zararsızdır. Dünyanın en iyisi Rus çeviri okuludur; bunu en ufak bir ironi olmaksızın söylüyorum; bu da sorunun ikinci kısmının cevabı.

Yusuf Atılgan

Kümesin Ötesi

Kendimi bildim bileli, öteki dört tavuk, bir horozla hep bu daracık avludayız. Çevremizi bana pek yüksek gelen yapılar, duvarlar kuşatıyor. İki kapı var bu avluda. Birisi gelip geçen insanlar, arabalar, beni hem korkutan hem meraklandırır seslerle dolu sokağa bakarı. Bu kapının açıldığını görmedim hiç. Arkasında kocaman bir palamut kütüğü dayalı. Öteki, yapılardan yana olanı her gün iki-üç kere açılıyor; genç bir kadın bize yem atmaya geliyor. Akşamları bizi kümese kapıyor. Kümes küçücük ama yetiyor bize. Gecelerden birinde dışarda hızla geçen bir arabanın gürültüsüne uyanıyorum. Kümes titiyor, biz ürperiyoruz: korkulu sesler çıkarıyoruz. Bütün gün bizi döven, kovalayan horoz da korkuyor; farkındayım. Sevmiyorum bu horozu. Hepimiz korkuyoruz ondan. Sabaha karşı acı acı, ince bir sesle ötüyor. Uzaklardan başka horoz sesleri de geliyor. Daha güzel, daha tatlı geliyor bana bu sesler. Merak ediyorum bu uzak horozları. Nasıllar, neredeler, bu duvarların ardında ne var? Bütün gün içimde hep bu merak, öteki tavuklarla kavga ediyorum.

Daracık kümesten fırladığımız saat günün en iyi zamanı. Kimi günler genç kadın bizi bağırtı çağırta tek tek bırakıyor kümesten. Elinde bir makas, kanadımızdan tüyler kesiyor. Uçup da kaçmayalım diye olacak, diyorum. Eskiden çok korkardım bu makastan. Kadından da korkardım. Gene de biraz korkuyorum ondan. Oysa iyi bir insan. Sabahları yem yerken bizi seyrediyor. Bitirdik mi bir avuç buğdayı bize uzatıyor. "Geh, geh" diyor, "gelin de avucumdan yiyin, gelin." Biz, hepimiz de aç gözlü, ama yanaşmaktan korkarak öyle, tetikte, güvensiz bekleyişiyoruz.

Birgün horozdan kaçarken doymamış, kadına korka korka hepsinden çok yaklaştım. "Gel,

gel, korkma" dedi. "Gel bak ne güzel, iri buğdaylar. Gelsene!" İki adım daha attım, bana uzanan avuçtaki buğdayları gagaladım. Kadın öteki eli ile beni tuttu. Başımı, tüylerimi okşadı. Ben içimde bir tedirginlik, güvensizlik, yüreğim küt küt, şaşırmış, öylece durdum. Bu güvensizlik, bu yürek çarpıntısı neden bilmem?

Artık hergün sabahları kadın bana avucunu uzatıyor. Ötekilerden ayırıyor beni. "Gelsene beyazcık" diyor. "Bak bugün ne var avucumda." Ben yaklaşıyorum; avucundaki kuru üzümleri gagalıyorum. Kadın beni okşuyor. İçimde hep o ürperti, yüreğim çarpıyor. Kadın "gitti mi ötekiler şaşırmış "Nasıl yaklaşıyorsun korkmadan?" diyorlar. Aralarında gıdaklıyorlar. Benden uzak duruyorlar. Horoz üstüme atlayıp başımdan tüyleri yoluyor. "Pis tavuk" diyor. "Kadının avucundan yem yedin diye kendini bir bok mu sanıyorsun?"

Benim kendimi bir şey sandığım yok. Yalnız bir gökyüzü parçasının görüldüğü yer canımı sıkıyor. Bazı günler bu gökyüzü bulutlarla kaplı oluyor. Durmadan yağmur yağıyor. Küme sığıyoruz. Bu yağmur patlatacak beni. Avluda biriken sulara bakıyoruz. Arada bir horoz acı acı bağıyor sıkıntısından. Yanımdaki tavuk yan gözle bana bakıyor. "Heh, heh" diyor alaylı alaylı. Belli o da sevmiyor bu horozu. Uzak horoz sesleri ona da hoş geliyor olmalı. Ben de "heh, heh" diyorum içimden. "Pis, kötü yaratık seni. Sesi kısılması, geberesi seni." Horoz habersiz kanatlarının altını gagalıyor.

Geçenlerde bir akşamüstü kadın yanında bir adamla geldi avluya. Ayağında kocaman bir sargı vardı. Biz yiyecek bir şey sanarak koştuk, sargıyı gagaladık. Adam kakır kakır güldü. Kadın, "Kışşş, kör olasılar," diye bağırdı. "Aç şeyler, ayağımı mı yiyeceksiniz?" Onun da yüzü gülüyordu. Yemleri serpti adam: "Keselim şu mendeburları," dedi, "bir çuval buğday yediler, daha bir yumurta yaptıkları yok." "Küçük daha onlar," dedi kadın, "baksana küçük daha. Hele büyüsünler, hele havalara ısınsın gör bak nasıl yumurtlayacaklar."

Kapı arkalarından kapandı. Ben çabuk çabuk buğday yutarken adamın sözlerini düşündüm. Şu kesmek dediği neydi acaba? Kanatlarımızı mı kesecekler? Ya yumurta nasıl yapılır yumurta? Şu ayağı sargılı kadını sevindirecek bir şeyler yapmak isteği var içimde. Çoktan beri kanatlarımı da kesmiyor. Ama adamın sözlerinde bana yabancı gelen, beni tedirgin eden bir hava var. Bütün gece uyudum uyandım hep canım sıkıldı durdu.

Bugün bir şeyler oldu. Sabah yemini yedikten sonra gene o her zamanki iç sıkıntısıyla damlara bakarken şu kümesin üstüne atlasam, diye düşündüm. Kanatlarımı çarpıp sıçradım. Kendimi kümesin üstünde görünce şaşkınlıktan bağırmışım. Ötekiler de bana bakarak bağıştılar. Kümesin üstünden öteki kocaman dama uçmak daha kolay. Bir daha sıçradım bağıra bağıra. Kiremitlerin üstünde yavaş yavaş karşı yana yürüdüm. İçimde bir genişleme, yüreğimde hızlı bir çarpıntı başladı. Bizim yaşadığımızdan çok daha büyük bir avlu göründü gözlerime. Baktım, bunun da dört yanı bizimki gibi duvarlarla çevrili. Ama bu başka: İçinde yaprakları dökülmüş kocaman ağaçlar var. Toprak yemyeşil otlarla kaplı. Bu duvarların ardında bundan da büyük avlular vardır, dedim. Sonra uzaktan sesi gelen horozların yaşadığı bir yer olacak. Bulacağım orasını.

Kanatlarımı açıp avluya atladım. Atlar atlamaz dondum kaldım. Hiç görmediğim koca kafalı, tüylü bir hayvan bağırarak üstüme atladı. Sipsivri dişleri, pırıl pırıl gözleri vardı. Sırtımda bir acı duydum. Bize yem veren kadın bağıra bağıra koşuyordu. Ben korkmuş, büzülmüş kımıldamadım bile. Geldi, beni kucağına aldı. "Edepsiz köpek seni," dedi o hayvana, "pis seni. Öldürecektin tavuğu."

Baktım, köpek bacaklarına sürtünüyor, yaltaklanıyor. Kadın köpeğin karnına bir tekme attı. "Defol!" dedi. Sonra beni karanlık yerlerden geçirerek o daracık avluya taşıdı, kümesin içine bıraktı. "Yaramaz, bir daha kaçma e mi?" dedi. Uzun zaman kımıldamadan kümeste kaldım. Ötekiler ara sıra gelip "ne oldu, ne var oralarda?" diye sordular. Karşılık vermedim. Akşam yemeğini yedik. Kadın kümesi kaparken bana bakıp "şükür iyi" dedi.

Şimdi alaca karanlıkta gözlerimin bir şey göremediği kümesin içinde, köşede büzülmüş dışarı dünyayı düşünüyorum. Tavuklar "anlatsana ne var ötede?" diye durmadan gıdıklıyorlar. Ben ağaçları, otları, köpeği anlatacağım sıra horoz bağılıyor: "Kesin be kancıklar, ne olacak ötede? Görmediniz mi hışırı çıkmış. İşte kaçmanın sonu bu," diyor. Hep susuyorlar. "Pis, kötü yaratık," diyorum içimden, "geberesi."

Horoz bu dört duvar arasından hoşnut. Yiyip içip üstümüze atlamak yetiyor ona. Ama ben her zamandan çok şimdi kocaman avluların özlemini duyuyorum. Duvarların ardında, o uçsuz bucaksız dünyada daha iyi tavuklar arasında, daha anlayışlı horozlarla geçecek günlerin özlemiyle doluyum. Bıktım buradan. Kaçacağım. Ama köpekler varmış, başka canavarlar varmış, olsun. Bu kere kanatlarımı açar uçuveririm, hırpalatmam kendimi onlara. Şimdi de bir şeyim yok. Yalnız ensem sancıyor az az. Hele o geçsin, hele kanatlarım az daha uzasın kaçacağım buradan.

Yusuf Atılgan

Beyond The Coop

İngilizceye çeviren: Hilal Tuna

Ever since I can remember, I've been in this little yard with the other four chickens and a cock. We're surrounded by buildings and walls that I find so high. There are two doors in this yard. One of them is overlooking the street with people and cars passing by and noises that both make me curious and frightened. I have never seen this door open. It is supported by a big valonia oak log that leans against it. The other one is next to the buildings. It opens two or three times a day; a young woman comes to feed us. In the evenings she locks us up inside the coop. The coop is pretty small but we can get along with it. One night I awoke to the roar of a car which passed the street so fast. The coop shakes, we shudder, we squawk with fear. I realize that the cock that beats and chases us everyday is also frightened. I don't like this cock. We all are afraid of him. At dawn he crows bitterly. Several other crowings of cocks can be heard coming from afar. I find them sweeter and more appealing. I wonder about these cocks. How are they? Where are they? What is there beyond these walls? I fight with the other chickens all day while keeping this constant curiosity inside.

The best time of the day is when we run out of the coop. Some days the young woman releases us one by one by squawking holding a pair of scissors in her hand, she clips our feathers in case we fly and get away I guess. I used to be afraid of the scissors and the woman. Still I'm a little bit afraid of her. However, she is a kind person. In the mornings she watches us as we eat. As soon as we eat up all, she offers a handful of wheat. "Come here" she says. "Come and eat from my hands". We, all greedy but afraid to come closer, on guard and insecure, just wait.

One day while I was running away from the cock with an empty stomach, I got closer to the woman for the first time than all the others. "Come here, don't be afraid, look what I've got here-big sweet grains of wheat" she said. I took two steps forward and pecked the wheat in her palm. The woman held me with the other hand and stroked my head and feathers. I stood still with anxiety, insecurity. I was puzzled and my heart was pounding crazily. I have no idea why I felt myself this way.

Now, every morning she offers me handful of wheat. She discerns me among the others. She calls me 'little white' and says: "Look what's in my palm today". I get closer her and peck the raisins in her palm. She strokes me. There is always that anxiety in me and my heart pounds. When the woman is gone the others ask in amazement; "How can you manage to get that close to her fearlessly?" They squawk among each other. They stay away from me. The cock jumps on me and pluck my feathers from my head. "Dirty chicken" he says. "Do you think you are somebody just because you ate from her palm?"

I didn't mean to be snobbish at all. Only this tiny place where just a small part of the sky can be seen bores me. Some days the sky is covered with clouds. It pours down. We take shelter in the coop. The rain vexes me. We look at the puddles of water in the yard. Occasionally the cock crows bitterly out of boredom. The chicken beside me looks at me with the corner of her eye and laughs sarcastically. Apparently she doesn't like the cock like me. She finds the crowing of the cocks at the distance lovely too. I laugh aside sarcastically too. "Damn you, you evil creature!" I say. "I wish you couldn't crow again" The cock, unaware, pecks his under wings.

Recently one night the woman came to the yard with a man. She had a bandaged foot. Thinking it was something to eat, we ran towards it and started to peck at it. The man laughed crackling. The woman shouted "Go away! Are you gonna eat my foot as well?" She was laughing too. She scattered the grain on the ground. "Why don't we cut the throat of these useless things?" "They ate up a whole sack of wheat but haven't laid an egg yet" said the man. "They are still so young" answered the woman. "Look how small they are, once they grow and the weather gets warmer, you'll see how they lay eggs" said the woman.

The door was closed behind them. I thought about the man's words while I was gulping down the wheats. What was the cutting the throat of that he mentioned? Are they going to clip our feathers? What about the egg? How are eggs laid? Deep inside, I want to please this woman with the bandage. Besides she hasn't been clipping my feathers for a long time. But there was something in the man's words that I found so weird and that made me tense. I couldn't fall asleep for a moment.

Today something strange happened. Having finished my breakfast, while I was gazing at the roofs with that same uneasiness in me, I came up with the idea of jumping on the coop over there. I fluttered and jumped. I must have squawked out of amazement when

I found myself on the coop. The others saw me and squawked all together as well. It is easier to jump on that big roof from the top of the coop. I squawked and jumped again. I gently walked on the roof tiles to the opposite direction. With relief my heart began to pound. I saw a larger yard than the one we live in. It was surrounded by walls like ours. But this yard was different, there were enormous trees whose leaves were fallen on the ground. The ground was covered with green grass. There must be larger yards beyond these walls, I said to myself. Besides there must be another place where the crowing cocks at the distance live. I'm going to discover that place.

I spread my wings and jumped at the yard. As soon as I jumped, I got frozen with astonishment. A furry creature with a big head that I have never seen before growled and attacked on me. It had very sharp teeth and sparkly eyes. I felt a pain in my back. The woman who feeds us was running and screaming. Frightened and crouched, I couldn't even move. She came and held me in her arms. "Bad dog!" she yelled at it. "Dirty dog, you were about to kill the chicken" she said.

The dog was rubbing against her legs and fawning. The woman kicked the dog's stomach. "Shoo!" she yelled. Then she led me to the little yard through some dark places and put me in the coop. "You naughty thing, don't you run away again ok?" she said. I stood in the coop motionless for a while. The others approached occasionally and asked what had happened and what had been there. I didn't reply. We had our dinner. While locking the coop, the woman looked at me and said "Luckily she is fine."

Right now, at twilight, in this coop in which my eyes can't see anything, I'm perched at the corner, dreaming of the outer world. The chickens are continuously squawking as "Why don't you jump over?, tell us what's behind there? "When I was about to tell the trees, the grass and the dog, the cock shouts "Shut up, foolish things, what do you think is there? Didn't you see she is in bad shape? This is the consequence of getting away. "The chickens remain silent. You dirty,evil creature,damn you!" I say to myself.

The cock is pleased by being shut in between these four walls. Eating and attacking on us are enough to keep him going. But for myself I'm yearning for those large yards ever so much. I'm longing to spend my days behind the walls, in that vast world with better chickens and more easygoing cocks. I'm sick of this place. I'm going to get away. But I don,t care about the dogs and other kinds of monsters. This time, I'll spread my wings and fly away, I won't let them hurt me. Even now I'm all right. Only my neck hurts a little. As soon as this pain fades away and my wings grow longer, I will run away.

DOSYA: TİYATRO VE ÇEVİRİ 2

Hazırlayan: Nurdan Cihanşümül

Ç.N.'nin sekizinci sayısında başladığımız "Tiyatro ve Çeviri" dosyasını bu sayıda da sürdürüyoruz. Bu kez tiyatro dünyasının içinden gelen, üreten, yazan ve çeviren isimlerle tiyatro ve çeviri sorunsalını tartıştık. Daha önce de sözünü ettiğimiz gibi bireyler arası, kültürler arası, devletler arası iletişim ve etkileşimde çeviri her zaman ön planda rol oynamaktadır. Tiyatronun da böyle bir etkisi olduğu yadsınamaz. Toplumların değişmesinde ve gelişmesinde büyük etkileri olan tiyatro ve çeviri üzerinde titizlikle durulması gereken bir konu, ancak ülkemizde çevirmene ve tiyatroya gereken önem veriliyor mu? Çevirmenler ve tiyatro insanları gereken ilgiyi görebiliyor mu? Ya da oyun çevirileri beklenen düzeyde yapılabilir mi? Oyun çevirisi yapabilmek için yalnızca dil bilmek yeterli mi? Üzerinde pek çok şeyin söylendiği ve tartışıldığı bu konuyu Özdemir Nutku, Semih Çelenk, Tarık Günersel ve Özen Yuşa ile birlikte ele aldık. Söyleşilerde çevirmenin kültürel öğeleri aktarırken göstermesi gereken titizlik, oyun karakterlerini yaşadığı döneme kültürel uygun konuşturulması gerekliliği, oyun metni ile seyirci arasındaki organik bağın sürdürülmesi altı çizilen konular arasında yerini aldı. Ve elbette ülkemizde oyun çevirmenine gereken önemin verilmediği, çeviri oyunların yayınlanmasındaki sıkıntıya da az da olsa değindik.

Umarız ki Tiyatro ve Çeviri dosyası bugüne kadar tiyatro metinleri çevirisinin önemi ve nasıl olması gerektiği ile ilgili yapılmış kısıtlı çalışmalar arasındaki yerini alır ve tiyatro oyunları çevirmek isteyen genç çevirmenlere yol gösterir.

Özdemir Nutku

Türkiye'nin en tanınmış tiyatro profesörlerinden biri olan Özdemir Nutku, bugüne dek tiyatro dünyasına yönettiği ve çevirdiği oyunların yanı sıra tiyatro üzerine yazılarıyla da hizmet etmiştir. Bugüne dek yurt içinde ve yurtdışında pek çok oyun sahneleyen ve çeşitli ödüller kazanan Nutku çeviri dünyasına da katkılar sağlamaktadır. Oyun çevirilerinin özellikleri ve çevirmenin göz önünde bulundurması gereken konularda çeşitli çalışmalar yapan Özdemir Nutku son dönemde uzun ve yorucu çalışmalarının sonunda bir Shakespeare Sözlüğü hazırladı.

Oyun çevirilerinde kültürel öğeler hedef kültüre uyarlanmalı mıdır?

Özdeyişler gibi bazı şeylerin uyarlanması gereklidir. Örneğin İngilizler, "dereyi görmeden atına bindi," derler. Bizde ise bu, "dereyi görmeden paçaları sıvama!" ünlemidir. Bu bir transpozisyonudur ve bunu mutlaka yapmak gerekir. Argo sözcüklerin çok olduğu bir metinde ise argoyu da çok iyi bilmek lazım. Argo, dilden daha çabuk değişen bir şey. Her an yeni birtakım argo sözcükler ekleniyor. 10 yıl önceki Amerikan ya da İngiliz argosuyla bugünkü argo çok değişik. Bunları çok iyi izlemek gerekir; özellikle Türkçeden İngilizceye yapılan çevirilerde. İngilizceden Türkçeye çeviri yaparken de aynı şey geçerli. Bildiğim kadarıyla, bizde, değişik yazarlardan iki tane argo sözlüğü yayımlandı. Bir bakıyorsunuz bugünkü argo sözcükler değişmiş. Onları da izlemek gerekir.

Yazın dili ve tiyatro dili arasındaki farklılıkları da göz önüne almak gerekir...

Oyun dili, yazın dilinden daha farklı. Tiyatro halkın konuşma dilini kullanıyor. Bizler konuşurken bazı tümcelerimizi yarım bırakıp başkasına atlayabiliriz. Tiyatroda da böyle... Örneğin, bir tiyatro sahnesinde, diyelim hasta bir adam var; pencere açık. "Pencereyi kapat!" demek yerine, oyun kişisi eliyle işaret ederek sadece "pencereyi" diyebilir. Bu tamamlanmış bir tümce değildir ama anlaşılır. Oyun dili konuşma dilidir. Elbette, yüceltilmiş ve idealleştirilmiş şiir dilini gerektiren tragedya başka.

Yazılarınızda dil ve tavır konusuna değiniyorsunuz...

Evet, tavra göre dili kullanmak önemlidir. Özellikle tarihsel oyunlarda tavır dilini vermek çok önemli. Örneğin, padişaha hitap ederken 'saygıdeğer padişahım' demek, hem yadırgatıcı, hem de komiktir. 'Haşmetlim' diye, 'Devletlum', diye hitap edilir. Bunlara da dikkat etmek gerek. Türk Dil Kurumu'nun bir üyesi olarak dil tavır meselesini ilk söylediğim zaman kendimle çeliştiğimi sandılar. Neden öztürkçe değil, diye. Öztürkçe her yere gitmez. Bir Osmanlı padişahının konuşmasına öztürkçe gitmez. Özellikle, tarihimizle ilgili bir oyunda atmosferi ve tavrı yakalamak için araya o tavrı getirecek sözcükleri serpiştirmek gerekir. Bu da o karakterin özelliklerini, yani boyutunu sağlar.

Bazı çeviriler var örneğin, Macbeth çevirisine bir bakıyorsunuz Kapıcı ile Macbeth aynı tarzda konuşurulmuş. Oysa İngilizcesine baktığınızda Kapıcı, eğitimsiz kişilerin konuştuğu yanlış bir İngilizce konuşuyor. Bizde bazı eğitimsiz kişilerin yaptığı Türkçe yanlışlar gibi yanlışlar yapıyor. Hem Macbeth'i hem de Kapıcı'yı aynı tarzda konuşturursanız, karakteri yok edersiniz; çünkü o karakterin önemli bir özelliğini silmiş olursunuz.

Çeviri oyun metni hedef kültürde de kendi kültüründe yarattığı tepkinin benzerini yaratmalıdır. Çevirmenin bir diğer sorumluluğu da budur...

Arturo Ui, bir parodidir. Brecht, klasik Alman yazarlarının manzum oyunlarını eleştirmek için Bu oyunu genellikle manzum yazmıştır. Bunu Türkçeye düzyazı olarak çeviremeyiz. Eğer öyle olursa oyun grotesk özelliğini, alay tarzını kaybeder. Taşlama yanını yitirir. Türkçeye olabildiğince o atmosferi koruyarak çevirmek gerekir. İlk Arturo Ui çevirileri düzyazı olarak çevrilmişti. Ama Almancasına baktığınızda oyunun çok az yerinin düzyazı olduğunu görürüz. Oyun, özellikle manzum yazılmıştır yani o manzum yapı o alayı daha iyi ortaya çıkarmaktadır. Bunlara dikkat etmek doğru olur. Eski Shakespeare çevirilerine bir bakın hepsi düzyazıdır. Romeo ile Juliet bile bir düzyazı olarak çevrilmiş. Böyle bir şey olmaz. Romeo ile Juliet çok güzel bir uzun şiirdir üstelik. Sadece oyun değil, büyük bir şiirdir. Çok güzel imgeler soyutlamalar vardır. Onun için biraz uğraşmak lazım. Bu oyunu çevirmek için biraz da şair olmak lazım. İçten gelen bir şey bu. Çevirmen, Shakespeare'in Romeo ve Juliet'e koyduğu tartımı hissetmeli. Bu, somut bir şekilde söylenemez, ama oyunda, Romeo'nun tartımının Juliet'in tartımından değişik olduğu hissedilebilir, hissedilmelidir. Kendimizi hem yazarın yerine koymalı, hem oyundaki karakter gibi hissetmeli hem de oyuncu gibi düşünmeliyiz. İyi bir çevirmen, aynı zamanda ikinci bir yazardır.

İkinci dilden yapılan çevirilerde de kayıplar söz konusu...

Evet. Rusçadan İngilizceye çevrilmiş olan Çehov oyunları, İngilizceden Türkçeye çevrilmiş ya da İspanyolcadan Fransızcaya çevrilmiş bazı oyunlar Fransızcadan Türkçeye aktarılmış. Bence bu doğru değil. Çünkü oyun, örneğin, Rusçadan İngilizceye çevrilirken uyarlamalar olmuştur. Bu nedenle de bir takım kayıplar oluyor. Siz de kendi dilinize oyunu

aktarıırken bir takım transpozisyonlar yaptığınızda kayıplar büyüyor. Bence çevirmenlere bildikleri dilden çeviri yapmalı. Ben İngilizce ve Almanca biliyorum. Ancak bu dillerden çeviri yaparım, çünkü onların kültürünü nüanslarını tüm ayrıntılarına kadar biliyorum. İngilizceden Ibsen çevirmeyi istemem örneğin..

Sizce oyun çevirisi sırasında çeviren hedef kültüre yapacağı uyarlamaları nasıl belirlemeli?

Uyarlama daha çok evrensel oyunlarda olabilir. Yani insanın değişmez duygularını tutkularını yansıtan oyunlarda uyarlama olabilir. Ama güncel siyasal oyunlarda bu sınırdır. Her ülkenin kendi siyasal durumu var. Bence özgün olanı kullanmak gerekli. Böylece uzaklık sağlar ve uzaktan yargılırsınız. Brecht'in Puntilla ile Matti adlı oyunu neden İsveç'te geçiyor. Oyun İsveç'in o soğuk karanlık havasını yansıtıyor. Ama o karakterleri, değiştirmeden Akdenizin güneşli bir ülkesine uyarladığınızda oyun sınırdır. Brecht, bu oyununu yazdığı dönemde İsveç'te yaşamış, oranın havasını solumuş. Bu oyun birdenbire bir güney kültürüne uyarlanınca yadırganabilir. Öte yanda, yaşayış, anlayış ve iklim yönünden bize yakın olan

Yunanlı yada Bulgar yazarların oyununu Türkiye'ye uyarlamak daha kolay. Ayrıca, yorumlamanın dışında, çeviri yoluyla aktardığımız kültürü iyi biliyor muyuz sorusunu da, kendimize sormalıyız. İngiliz, İrlandalı ya da İskoç bir yazar arasında farklar vardır ve çevirmen bunu iyi bilmelidir. Ben çeviriden hoşlanıyorum, bu yaşıma kadar çok dikkatli davrandım ve az çeviri yaptım. Çeşitli yazılar ve incelemeler dışında, 30-35 oyun ve yapıt çevirebildim. 50-60 olabilirdi, ama seçiciyim. Örneğin, İskoç yazardan çevirmedim, ama İrlandalı bir yazarın oyununu çevirdim; çünkü İrlandalıları daha iyi tanıyorum. Örneğin, Almanya'da uzun süre yaşamasaydım ve Berliner Ensemble'da 3 ay kalmamış olsaydım, Brecht çevirmeye de cesaret edemezdim. İnanın doğru olan bu. Benim Almanya'da mezu niyet tezim de Brecht'ti. O zaman, Brecht'in oyunlarının çevirisi yaparım.

Oyun çevirisi yeterli çeviri mi yoksa kabul edilebilir bir çeviri mi olmalı?

Seyircinin kabul edebileceği çeviri yeterli çeviridir zaten. Seyirciye bir şeyler söyleyebilen, gerçekten tiyatro oyunu olarak çevrilen yapıtlar yeterlidir. Mükemmelin de mükemmeli vardır. Herkese göre, mükemmel de değişebilir. Eğer oyun seyirciye bir şeyler anlatabiliyorsa ve yönetmen için de uygunsa, o çeviri yeterli çeviridir.

Oyun çevirileri tiyatronun içinden gelen kişiler mi yapmalı?

Böyle bir koşul yok. Ancak yalnızca tiyatronun içinden gelen değil, aynı zamanda sahneyi tanıyan kişilerin yapması daha iyi sonuçlar verebilir. Örneğin, bakıyorum iyi oyun yazarlar da daha çok oyuncular arasından çıkıyor. Çevirmen sahneyi iyi tanıyorsa, sahnenin gerektirdiği özellikleri biliyorsa daha rahat çeviri yapabilir.

Çeviri oyun metninde yönetmen ve oyuncunun değişiklikler yapması konusunda ne düşünüyorsunuz?

Bazen çeviri dili çok kitabi olabiliyor. Bu da oyuncular için uygun değil. Örneğin, bazı çevirilerde, karakterler uzun uzun cümlelerle ve bağlaçlarla konuşturuluyor. Konuşma dili böyle değildir. Daha kesik, daha kısadır. Bu tür çeviriler de zaten sahnelenmek için değil yayınlanmak için yapılıyor. Eğer yorum olarak oyunu daha etkili daha anlaşılır bir duruma getiriyorsa değişiklik yapılabilir, ama oyunun ruhunu kavramadan yeni bir şey yapayım derken büyük değişiklikler yapmak çok da büyük sorunlar doğurur. Bu tür değişikliklerin oyunun yorumuna ve yazarın istediğine uygun yapılması gereklidir.

Oyuncu ya da yönetmen yapacağı değişiklikler konusunda çevirmenle birlikte çalışabilir o zaman....

Tiyatro yönetmeni olarak sahnelediğim oyunlarda yazara yapacağım değişiklikler konusunda danışırım. Eğer yabancı bir yapıtsa, çevirmene de danışılmalı. Ama anlamı değiştirmeyecek değişikliklerde de sormaya hiç gerek yok. Bazen çevirmenler işin içinden çıkamadığı şeyleri atlıyor. Çeviri sırasında tam olarak oturtmadığı kısımları yuvarlayabiliyor. Ama tam Türkçe karşılıklarının bulunmadığı cümlelerin oyundan çıkarılması oyunda boşluk yaratıyor. Çevirmen bu noktada bir yönetmenle çalışabilir ve yönetmen dil biliyorsa yapacağı yardımlar da daha iyi olur.

Oyun çevirmeni nelere dikkat etmeli?

Shakespeare çevirileri Chaucer çevirilerini ele alalım. Chaucer eski İngilizce'yi kullanırken, Shakespeare orta İngilizce'yi kullanmış, ama estetik uzaklık sağlamak için eski sözcüklere de yer vermiştir. Modern oyun çevirileri ve klasik oyun çevirileri de birbirinden farklı değerlendirilmeli. Mükemmel İngilizcesi ya da mükemmel Türkçesi olan bir kişinin çeviri deneyimi yoksa yaptığı çeviri çok iyi olmayabilir. Dil bilmenin dışında çevirdiğiniz kültürleri çok iyi bilmeliyiz.

Oyun çevirmenlerine neler önerirsiniz?

Konuşma dili ve kültürel öğeleri çok iyi özümsemelidirler. Shakespeare çevirmenlerine ipuçları diye bir yazım var, burada çevirmenlerin nelere dikkat etmeleri gerektiği konusuna değiniyorum. Shakespeare, oyunlarında, bilerek bazı kişilerini hatalı İngilizce konuşturmuştur. O zaman o hatalı İngilizceyi hatalı Türkçeye aktarmak gerekir. Ama çok uygun bir şekilde aktarmak gerekir. Ya bu ne biçim Türkçe ya da bu ne biçim çeviri denmemeli. Ona uygun bir şey yapmak gerekli. Eğer sistematize etmek isterseniz; Çeviri yaptığımız dilin ülkesini kültürünü çok iyi bilmek gerekir. Çevirmenin de deneyim sorunu önemli. Yaptığım çevirilere bakıyorum ilk başta çevirdiklerimle şimdi çevirdiklerim arasında çok büyük farklar var. Zamanla çok daha bilinçli daha dikkatli olmuşum. Doğru dürüst İngilizce bilmeyen biri bile çeviriler yapıyor ülkemizde ne yazık ki. Roman çevirmek daha kolaydır. Oyun çevirisini etkileyen bir sürü şeyi var. Oyun yazarı doğar aslında. Biz ona burada sahneyi, sahnenin gerekliliklerini öğretiriz. Kimseye yazarlık öğretilemez, eğer varsa içinde yazar. Ama oyun yazmak için sahneyi tanımalı. Bunun için de tekniği bilmek lazım.

Hiç tiyatroya gitmeyen bir insan, o döneme kadar roman çevirmiş bir insan, eğer oyun çevirmeye kalkarsa büyük yanlışlar yapar. Tiyatroya meraklıysa sahneyi bir parça olsun biliyorsa bile yapabilir. Sahneyi çok iyi bilmesi lazım.

Ülkemizde oyun çevirmenine gereken önem veriliyor mu?

Bizde çevirmene hiç önem verilmiyor ne yazık ki. Afişlerde bazen çevirmenin adı yok. Benim birkaç oyunumun çevirisinin afişinde de aynı sorunla karşılaştım. Yayınevleri, doğru mu yanlış mı incelemeden, yapılan hemen her çeviriyi yayımlıyor. Bu yüzden bazı çevirilerden bir şey anlaşılmıyor.

Peki çevirmeyi istediğiniz bir oyun var mı?

Elbette var. Shakespeare'in *Troilus ve Cressida*'sı ile *Kuru Gürültüsü*'nü çevirmek istiyorum. Modern oyunlardan, İrlanda ve Alman oyunlarından da çevirmek istediklerim var. Örneğin, Alman oyun yazar Thomas Brasch ilgimi çekiyor.

Semih Çelenk

DEÜ Güzel Sanatlar Fakültesi Dekanı olan Semih Çelenk tiyatro çalışmalarının yanı sıra çeviri çalışmaları da yürütüyor. Radyo tiyatrosu için de çeviri-uyarlama çalışmaları yapan Çelenk, Clifford Odets'ten Lefty'i Beklerken, Uyan ve Şarkı Söyle! ve Dario Fo'dan Yüzsüz adlı oyunları çevirdi. Augusto Boal'in Ezilenlerin Tiyatrosu adlı kitabını Türkçeye çevirdi ve Michel del Castillo'nun Gitar adlı romanını Çirkin adıyla oyunlaştırdı. Turgut Özakman'ın Töre adlı oyununu The Custom adıyla İngilizceye çeviren Çelenk'in çevirdiği diğer oyunlar ise, Oscar G. Brockett'in Tiyatronun Tarihi (4 kişilik çeviri grubuyla), Vala Thorsdottir'in Çatıdaki Yarasa, Milos Karasek'in Peron adlı yapıtları.

Tiyatro eserleri sizce roman, öykü gibi yazılı edebiyat eseri olarak mı değerlendirilmeli? Tiyatro metinlerini diğer yazılı eserlerden farklı kılan nedir?

Tiyatro yazını, yazın içinde var olduğundan ve ilk tiyatro yapıtları yazının diğer alanlarında ürün vermiş yazın sanatçıları tarafından verildiğinden uzunca yıllar tiyatro, yazının bir alt türü olarak görülmüştür. Tiyatro sanatının farklı bir disiplin olarak gelişmesinden sonradır ki tiyatro sanatçıları, tiyatro metninin yazının değil de tiyatronun alanına girmesi gereken bir şey olduğu, yazınsal değerinden çok teatral değerinin önemli olduğunu öne sürmüşlerdir. Ben de buna büyük ölçüde katılıyorum. Ancak tiyatro metninin aynı zamanda başlı başına bir yapıt da olduğunu, okunmakla da başka bir anlamda var olabileceğini düşünmek gerekiyor.

Tiyatro çevirmenine gereken önem veriliyor mu? Herkes tiyatro çevirisi yapabilir mi?

Tiyatro çevirisi uzunca yıllar batı kültürü almış ya da ülkemizde kolejlerde, filoloji bölümlerinde okumuş, entelektüel kültürü gelişmiş kimselerin uğraş alanı olmuştur. Çevirmen-

lerin tiyatro disiplinine ait bir şeyler bilmeleri, tiyatro bilmeleri gereksiz görülmüştür. Bugün "yazınsal" bakımdan mükemmel olabilecek, ama oynanması imkânsız onlarca çeviri vardır elimizde. Bize göre, tiyatro çevirisi kaynak dil ile hedef dili iyi bilen, ama bunun ötesinde tiyatroyu da iyi bilen kimselerce yapılmalı; hedef dilin anadil olduğu kimselerce ise kontrol okumaları yapılmalıdır. Yine de tiyatro çevirisinin asıl değerlendirileceği yer sahnedir.

Bazı oyunların farklı sahnelemelerinde farklı çevirilerin esas alındığını görüyoruz. Her sahneleme için oyunun yeniden çevrilmesi gerekli mi?

Bence gerekebilir. Çünkü bir oyunun her sahnelenmesi o zamana ve şartlara göre yapılan bir okumadır. Algı, özellikle yönetmenin algısı zaman içinde değişir, farklı çağrışımlarla, gündemle yeniden biçimlenir. Aslolan bu hikâyenin yönetmenin gündemiyle kesişmesi ve bu kesişmenin hangi bağlamı ortaya çıkarttığıdır. Hikâyeye aynıdır ama hikâyeyi anlatma biçiminiz değişecektir. Bu biçimin tabii ki orijinal metne de bir kez daha bakmakla ilgisi vardır ve yeni, başka bir çeviri her sahnelenişte gerekli olabilir.

Çeviri eserde yönetmenin / oyuncunun dille oynaması ne kadar doğru?

Bu ciddi soru işaretleri taşıyan bir konu... Yani burada bir prensip yaratmaktan öte, yapılan o çalışmanın yapıta ne kadar sadık kalıp kalmadığı gibi bir ölçüt oluşturulabilir. Sonuç olarak, bir yazara söylemediği bir şeyi söyletme lüksünüz yoktur. Ancak ritim, tartım bakımından gerekli düzenlemeler her zaman yapılabilir. Burada o metne, sahneye, atmosfere ve karaktere yaptığınız eylemin ters düşmemesi gerektiği noktasıdır.

Bir oyun çevirmeni olarak, eserin yayımlanmak ya da oynanmak üzere çevriliyor olması çeviri sürecindeki kararlarınızı nasıl etkiler?

Söyle ki, yayımlanan çeviride bazen noktasına virgüline dokunmadan çeviriyorsunuz ama kimi oyunların kültürel, zamansal uyarlamalarını yapmak gerekebilir sahneleme aşamasında. Bunu iki işlem olarak ele almak lazım. Her metin önce doğru; noktasına virgüline dokunmadan çevrilmelidir. Ama çok gizil kültürel göndermeler, özel isimler vb. rejinin tercihinine bağlı olarak değiştirilebilir.

'Bir tiyatro eseri çevrilmez, yeniden yazılır,' demiş bir oyun çevirmeni. Bu görüşe katılıyor musunuz?

Spekülatif bir konu. Yeniden yazma'dan ne anladığınıza bağlı. Yeniden yazma, evet sizin yaşadığınız çağ, kullanılan dil, kültürel göstergelerin değişimi vb. bunların toplamı bir yeniden yazma sayılabilir mi? Bilmiyorum.

Çeviri sürecinde yaşanan anlam kaymalarını, kültürel öğeleri vb. durumları nasıl çözümlüyorsunuz?

Önemli bir soru bu. Çevirdiğim yazarların çoğu yaşayan yazarlardı ve kimisi de dostumdu. Bunları karşılıklı yazışarak çözüyorduk. Soru işareti taşıyan yerler konusunda muhakkak

görüş alışverişinde bulunuyorduk. Yaşamayan yazarlar için, o dilin ana kaynakları, yazarla ilgili bilgileriniz, yazar ve oyun üzerine yapılmış etütler, incelemeler size yol gösterici olacaktır. Örneğin tarihsel bir oyun çalışıyorsanız, o dile ait tarihsel sözlükler muhakkak gerekli olmalıdır. Ayrıca tarih bilgisinin de önemine böyle bir çeviride fazlasıyla ihtiyacınız vardır.

Bugüne kadar kaç oyun çevirisi yaptınız?

Bugüne kadar radyo tiyatrosu için yaptığım çeviri uyarlamalar da dahil olmak üzere 7-8 oyun çevirisi yaptım. Bunlardan birinin uyarlamasını yaparak yönettim de...

Hangi yazarların oyunlarını çevirmek isterdiniz?

Benim favori yazarlarım Dario Fo ve George Tabori... Fo'nun oyunları İtalyancadan çevrilmeye başlanmadan bir tane İngilizce uyarlamasını "Yüzsüz" adıyla çevirmiştim. Sonra İtalyanca aslından çevrilmeye başlayınca o hevesim kursağımda kaldı açıkçası. Tabori ise oyunlarını İngilizce yazan bir yazar. Metinlerin İngilizcelerini piyasaya çıkartmıyordu. Ancak sonra, eşi Almancaya çevirdikten sonra basılmıştır. Bize çevrilenler Almancadandır. Şimdi aramızdan göçmüş Tabori'nin asıl metinlerine sahip olmayı ve onları çevirmeyi çok isterdim açıkçası... Tabori'yi çağımızın en önemli oyun yazarı olarak görüyorum.

Ekleme istedikleriniz...

Bana göre çevirmen, muhakkak tiyatroyu, dolayısıyla aksiyonu, dramatik olanı, karakteri, olay dizisini, teatralliği vb. iyi bilmesi gereken bir kimsedir. Bir biçimde tiyatro disiplininin içinde yer almış olmalıdır. Tiyatro alanında okumalı, bilgisini geliştirmelidir. Biz bu konuda filolojiden gelen arkadaşlarımıza tiyatro master'ı yaptırarak kendilerinin bilinçli bir çevirmen olarak bu uğraşı yapmaları konusunda çaba gösteriyoruz.

Özen Yula

Özen Yula oyun yazarlığının yanı sıra öyküleriyle dikkat çeken bir isim. Yazarın oyunları bugüne dek İngilizce, Almanca, Fransızca, Bulgarca, Fince, Lehçe, Japonca, Rusçaya çevrildi ve çeşitli ülkelerde sahnelendi.

Ay Tedirginliği ile Bonn Bienali'nde ve Viyana'da Kontext: Europa Festivali'nde Türkiye'yi yazar olarak temsil etti. Gayri Resmî Hürrem Berlin'de Tiyatrom Topluluğu tarafından sahnelendi; Bulgaristan'da okuma tiyatrosu yapıldı. Aşk Evlerden Uzak Lehçeye çevrildi; Polonya'da Dialog dergisinde basıldı. Sahibinden Kiralık Sorbonne Üniversitesi'nde karşılaştırmalı çeviri olarak yapıldı. İngilizceye çevrilen bir hikâyesi Kanada'daki Descant dergisinin Türkiye Özel Sayısı'nda basıldı. Eksik Defter, Tuhaf Kitap İngilizce, Fransızca ve Türkçe olarak basıldı.

Tiyatro eserleri sizce roman, öykü gibi yazılı edebiyat eseri olarak mı değerlendirilmeli? Tiyatro metinlerini diğer yazılı eserlerden farklı kılan nedir?

Tiyatro eserleri de roman, öykü gibi edebi olarak okunabilen metinler olmalı bence. Ama onları diğerlerinden ayıran şey, birçok kişi aracıyla hayata geçebilmeleridir. Diğerleri sadece okurun usunda yer edinip, onun imgelemiyile zenginlik kazanırken, tiyatrodaki okura/seyirciye yardımcı olacak vücuda gelmiş unsurlar vardır. Oyuncu, sahne tasarımı, kostüm tasarımı gibi... Ayrıca bu unsurlar ışık, müzik, hareket düzeni gibi yan unsurlarla zenginleştirilmekte ve ortaya hazır bir dünya konulmaktadır. Okurun usu her bir karakteri, atmosferi yaratıp yerine oturtmak yerine olayı takip etmeye yönelmektedir bu durumda. Ama tiyatronun diğer edebi türlere göre avantajı da, dezavantajı da bu durum işte.

Bazı oyunların farklı sahnelemelerinde farklı çevirilerin esas alındığını görüyoruz. Her sahneleme için oyunun yeniden çevrilmesi gerekli mi?

Bu değişebilir. Bir yönetmen kendi yöneteceği oyunun çevirisini eskimiş, demode ya da yetersiz bulabilir. O zaman yeniden çevrilmesini isteyebilir. Ya da hiç gerek yoktur ama, ödenekli tiyatrodan her oyunda telif olarak belli bir çevirmen yüzdesi almak için kendince çevirebilir. Bu yönetmenin ve yönetimin kalitesine bağlı bir değerlendirmedir.

Oyun çevirilerinde çeviri oyunda yer alan kültürel öğeler hedef kültüre nasıl uyarlanmalıdır sizce? Ya da yapılacak uyarlamalar nasıl belirlenmeli?

Bu kıl payı bir denge. Eğer tamamen uyarlamaya dönüştürülürse oyun aslından, özelliklerinden çok şey kaybedebilir. Ama bazen de birtakım kültürel kodlar farklı değerlendirilip seyircinin algılaması kolaylaştırılabilir. Örneğin *Sahibinden Kiralık* adlı oyunumun Torino'da yapılan İtalyanca yorumunda "Belgin Doruk-Ayhan Işık" ikilisi İtalyanların o tavırda iki oyuncusuna dönüştürüldü. Oyunculukta da onların oynadığı gibi oynadılar o bölümü. Seyirci ironiyi çok net anladı ve doğru tepkiler alındı orada. Bu yönetmenin seçimiydi. Diğer yandan aynı oyunun başka bir yorumunda Floransa'da olduğu gibi "Belgin Doruk-Ayhan Işık" dediler. Seyirci hiçbir şey anlamadı. O bölüm geçip gitti. Ama dediğim gibi kıl payı denge bu. Her an kahkaha duydukça tuluatı gereksiz uzatan oyuncunun konumuna düşülebilir burada. Birileri beğenirken işi bilenlerin midesi bulanabilir.

Çeviri eserde yönetmenin / oyuncunun dille oynaması ne kadar doğru?

Burada şöyle bir durum var. Bazen çevirmen en doğru sözcüğü bulup koymasına rağmen, o sözcük oyuncunun ağzına, oyunun genel tavrına oturmaz. Bu durumda değişmesi daha doğru; ama bunu da çevirene danışıp yapsalar iyi olur. Bir de eskiden yapılmış çevirilerde genel üslubu bozmadan birtakım sözcüklerin yenileştirilmesi gerekir.

Yönetmen eğer akıllıysa, adamın kafası çalışıyorsa dille oynasın. Ama piyasa işi yapan bir adamsa zaten ona denecek bir şey yok. İstedini yapıp, melez bir tavır getirmek yerine piç edecek oyunu. Öte yandan oyunculara ket vurmak gerekir çoğu zaman. Haklı olarak zor doyarlar. Bazen de hiç doymazlar. Yönetmen yönlendirmeli onları. Ama yönetmeni de yönlendiren bir şey olmalı. Bu da ne yazık ki zekâsı ve içgüdüleri! Bu ne yazık ki Türkiye için geçerli!

Eserin yayınlanmak ya da oynanmak üzere çevriliyor olması çeviri sürecindeki kararlarınızı nasıl etkiler?

Yayımlanmak üzereyse daha edebi olmalı. Ama oynanmak üzereyse yapılacak bir şey yok. Sahne diline daha uygun bir çeviri olmalı. Ama örneğin *Ay Tedirginliği* oyunum Almancaya Türkiye'deki ekibin oynadığı kadarıyla çevrildi. Oyun filme çekilip oynanmıştı. Tek çekim yapılmıştı ve oyuncular iki tiradı unutmuşlardı. Atlayıp oynamışlar, oyunu kurtarmışlardı filmde. Eh, böyle olunca da eksik bir tekst sahneye uygulanmış oldu orada. Oyunun çevirisi alt yazı tekniğiyle gösterildi orada. E, şimdi Almanya'da Almanca olarak o oyunu oynamaya kalkışsalar çevirisi eksik. Hartwig Mau ancak elindeki malzemeyi kullandı orada. Ama bu durumda yapacak bir şey yok. Oynanması için yeniden çevrilmesi

gerek. Zaten sahne üstündeki çeviri de Recai Hallaç tarafından düzenlendi tekrar ve anlaşılr hale geldi.

'Bir tiyatro eseri çevrilmez, yeniden yazılır,' demiş bir oyun çevirmeni. Bu görüşe katılıyor musunuz?

Hayır. O zaman tercüme yapmasın; oturup oyun yazsın. Sanırım orada denmeye çalışılan şey, oyun çevirmenin çok zor bir iş olduğu. Ama aynı durum şiir için de çok geçerli; diğer edebi türler için de. Eh, hiçbirini yeniden yazmadıklarına, sadece belli inisiyatifler kurarak, kelime-tavır seçimleri yapıp çevirdiklerine göre, oyunu da aynı biçimde çevirirler. Yeniden yazmak gibi bir durum belki çok dil üstüne kurulu, kelime oyunları ile hece değişimleri ile uğraşan bir yapıt için geçerli olabilir. Ama eğer çeviri her oyunu yeniden yazmak diye düşünüyorsa orada bir aksaklık var. Ama çevirmen tarafında.

Çeviri sürecinde yaşanan anlam kaymalarını, kültürel öğeleri vb. durumları nasıl çözümlüyorsunuz?

Çevirmenle beraber bakıp, ortak hareket ediyoruz genelde. Örneğin *Gayri Resmi Hurrem* çevriliyorsa, o çağda Alman dilinde kullanılan sözcüklerden ya da Shakespeareyen bir tavırdan yararlanılıyor. O devirde haremde hangi konumdaki insana Almanca-İngilizce ne dendiğine dair çok araştırmalar yapılıyor. Bazı tarihi gerçekler ve savaşlar ise çevrildiği kültürü hiç ilgilendirmiyor. Orada da olduğu gibi çevriliyor ve yönetmenin budaması işin içine giriyor. Ursula Wanders oyunun Almanca çevirisini adeta satır satır sorarak yapıyor. Gerçek anlamda çeviri çok zor ve özveri gerektiren bir iş. Çevirmenlerim de gerçekten çok uğraşıyorlar. Liz Amado, Okan Urun özellikle benim dünyamı da bildikleri için daha net yaklaşımlar gerçekleştiriyorlar. Zaten en verimli biçimde onlarla çalışıyorum. Serra Yılmaz da keza her işinde kılı kırk yarar. Şebnem Bahadır ile Dilek Dizdar Almanda çok önemli. Neşe Taluy Yüce Lehçede öyle. Bulgarca çevirilerim için de Hüseyin Mevsim bu alandaki en güvenilecek isim.

Çevirmenin bir sorumluluğunun da oyunun kendi dilinde kazandığı başarının aynısını hedef kültürde de yaratmak olduğu vurgulanıyor. Ancak tiyatrodaki metin dışında oyunun başarısını etkileyen pek çok etmen var. Bir oyunun başarısı ya da başarısızlığı yalnızca çevirmene yüklenebilir mi? Ya da çevirmen bu anlamda nasıl bir yol izlemelidir?

Hayır, bir oyunun başarısızlığı asla sadece çevirmene yüklenemez. Çevirmen, işini elinden geldiğince doğru, temiz ve eksiksiz yapmalı. Ama öte yandan da benim çevirmen yüzünden okumaktan vazgeçtiğim çok kitap oldu. Çevirmenin titiz olması önemli. Birikimli, bilgili bir çevirmenle para kazanmak için bu işe kalkışan bir çaylağın farkları hemen ortaya çıkar zaten. Ne yazık ki birçok yayınevi ucuza çevirtmek için yeteneksiz üniversite mezunlarına verip çevirtebiliyorlar çok önemli yapıtları. Editör olmadığı için düzgün bir değerlendirmesi de yapılmadan basılıyor bazı kitaplar. Bir de çevirmen, danışabileceği usta

çevirmenlere de danışmalı. Ya da işi bilen birilerine danışmalı. Örneğin iyi bir yönetmene, usta bir akademisyene.

Oyunlarınız bugüne dek çeşitli dillere çevrildi. Oyunlarınızın çevirisi sırasında çevirmenlerle işbirliği yaptınız mı?

Genelde evet. Daha önce de söylediğim gibi çeşitli işbirlikleri yaptım. Hele bazılarında çevirmen çok dikkatli davranıp kaynaktaki hatalara dahi dikkatimi çekti. Johannes Neuner böyle bir çevirmen örneğin. *Stuttgart Diyalogları* ve *Bir Monolog* adlı oyunumu büyük bir incelikle çevirdi Almancaya. Her şeyi tek tek ve tekrar tekrar sorarak, bana hatırlatarak. Ama örneğin Fince, Japonca, Arapça çevirilerde bir şey yapamadım. Ne anladılarsa o! Ama hikâyelerimin de İngilizce çevirilerinde genelde editörle konuşarak ilerledik. Jean Carpenter Efe ve Suat Karantay yirmiden fazla hikâyemi öğrencilerine İngilizceye çevirirken arada irtibatı koparmadık. Sonra yayımlananı da oldu bu hikâyelerin.

Oyunlarınız farklı ülkelerde de sahnelendi. Oyunlarınızın farklı ülkelerde sahnelenmesi sırasında yönetmen, oyuncu ya da çevirmenle işbirliği süreciniz oldu mu? Çeviri sahneleme sürecinde bazen yazarın niyeti tam olarak yansıtılamıyor ya da yazarın önemli gördüğü bazı noktalar Atlanabiliyor. Bu anlamda oyun yazarı, çevirmen ve yönetmen bir arada çalışmalı mıdır?

Bence çalışmalılar. Elimden geldiğince bu işbirliğini yaptım. Avignon'da okuması yapılırken de, Schaubühne am Lehniner Platz'da okunurken de yönetmen ve oyuncularla konuştum. Okuma haricinde prodüksiyonu yapılırken de İtalyan yönetmen Mauro Avogadro'yla çok iyi anlaştık. Bosna diline çevrildiğinde de çevirmen Bilge Emin, bir tiyatro adamı olan babasıyla tekrar tekrar sabahlara kadar tartışarak çevirdiği için o şiirsellikten yana içim rahat. Nurullah Tuncer de Zenica Devlet Tiyatrosu'ndaki rejisinde o şiirsel üslubu kurmuş sahne üstünde. Ama eleştiriler önemli elbette. Belki çeviride gözden kaçan durumlar olabiliyor. Yönetmenin ve oyuncuların da gözünden kaçınca sahne üzerinde bazı bölümlerde boşluk ve anlaşılmazlık doğuyor. Ama bu en sonunda ortaya çıkabiliyor. Örneğin Mauro, *Sahibinden Kiralık*'ta Simay karakterinin sevişirken Sadık adlı adamın cinsel organını kesip onu öldürdüğünü ancak konuşurken netleştirdi kafasında. Çünkü oyunun Türkçesinde de kızın elindeki kanlı et parçasını çalılıklara doğru fırlattığı anlatılır. O et parçası ancak konuşunca çözümlendi yönetmenin kafasında. Halbuki Türkçesinde okuyunca anlaşılıyor.

Çağdaş tiyatrodaki yeni metinlerin ortaya çıkış sürecini nasıl değerlendiriyorsunuz. Sizce yeterli midir? Bu konuda neler yapılabilir? Devlet Tiyatroları ve özel tiyatrolar bu konuda nasıl bir politika izlemelidir?

Hepsi Allahlık! Kendi önemleriyle o kadar meşguller ki yeni yazarlar umurlarında değil. Kimi yerini korumakla uğraşiyor, kimi kendisine adanmış oyunlar istiyor. Yazar, kimsenin umurunda değil! Bir tane çıksa sevinçten öpüp başlarına koyacaklar. Ama siz önem ver-

mezseniz, yazar adayları da tiyatroya önem vermezler. Çoğu zaten skeç gibi şeyler yazıyor. Ya da klasiklere özenen oyunlar. O özenme bile bir şeydir. Zamanla kendi yolunu bulur yazar. Ama sahnelenmeyince, dramaturglarla ya da yönetmen ve oyuncularla çalışma şansı olmayınca o özenme durumu da bitiyor. Yazmıyorlar. Bir de bu sahte yazar yetiştirme çabaları var. Sahici olsa takdir edeceğim ama sahteliklerinden içim bulanıyor. Çeşitli yabancı kültür merkezlerinden paralar alınıp bir kısmıyla farklı yerlerde yazar yaratmaya çabalıyorlar. Olmadı mı olmaz. Tamamen işin doğasına aykırı durumlar var ortada. Ama alan memnun, veren memnun, kime ne anlatacaksınız. Olsa olsa bunları söyleyerek şimşekleri üstünüze çekersiniz! Ama şunun iyi bilinmesi gerek diye düşünüyorum: Sanatkârla zanaatkâr yetenekli olmak zorunda. Sadece eğitilerek bir halt olmaz. Doğuştan yetenek, zamanla meleke gerektirir ikisi de.

Gerçek anlamda yeni yazarların yetişmesi için neler yapılır diye soruyorsanız, akademisyenlerle ödenecli tiyatrolar işbirliğine gidip yetenekli yazar adaylarına fırsatlar yaratmalılar. Ortaya çıkan oyunlar önce küçük tiyatrolarda çok iyi ve usta yönetmen ve oyunculara teslim edilmeli. Sonra çıkan oyunu seyircisine emanet etmeli. Sonraki aşamada da o oyunu küçük tiyatrodan çıkarıp daha büyük salonlarda oynatmalı. Yazar ancak böyle çıkar. Ya da yazar adayları ile çok iyi ve gerçek yönetmenler bir araya getirilip yazar adayları yönlendirilmeli. Bu arada çıkan yazarlarının kıymetini bilmeleri için de tiyatro yönetimleri, akademisyenler, yönetmenler, öğrenciler eğitilmeli. Bence doğrusu bu!

Tiyatro çevirmenine gereken önem veriliyor mu? Oyun çevirilerini tiyatro kökenli bir çevirmen mi yapmalıdır?

Hayır, çevirmene gereken önem verilmiyor. Tiyatro çevirilerini tiyatroyla hemhâl olmuş çevirmenler yapsa daha iyi elbette. En azından dilini, terimleri, yaklaşımları, hangi kelimenin ağza yakışıp yakışmayacağını onlar daha net ayırt ederler. Klasik olarak dili iyi bilen bir çevirmendense örneğin Şükran Yücel'in yaptığı bir çeviri çok daha sahne diline yakışır. Ama çeviri herkesin de söyleyeceği gibi çok meşakkatli bir iş. Ve her iş gibi hakıyla yapılması gerek. Gerek maddi gerekse manevi olarak hakkının da teslim edilmesi gerek.

Tarık Günersel

Çevirmen ve yazar bir aileden gelen Tarık Günersel aynı zamanda oyun, opera, şiir ve öykü yazmaktadır. Tarık Günersel'in eserlerinden bazıları: 300 Yaş Konuşması (Toplu Öyküler 1 1969-2009); Helikopter (Nisan 2009); Doğacı (Süzülüm ve Aforizmalar, Artshop 2008); Altın Post – Neron ile Agripina (Toplu Oyunlar 1, Mitoş Boyut 2007); İzler (Toplu Şiirler 1966-2006, YKY 2006); Kumlaşmak (Arabistan Anıları 1982-86, Kaf 1999)

Tiyatro eserleri sizce roman öykü gibi yazılı edebiyat eseri olarak mı değerlendirilmeli? Tiyatro metinlerini diğer yazılı eserlerden farklı kılan nedir?

Piyas edebî boyut taşımakla birlikte ancak sahne ile tamamlanır. Edebiyat eseri ise kendi başına bir bütündür.

Bazı oyunların farklı sahnelemelerinde farklı çevirilerin esas alındığını görüyoruz. Her sahneleme için oyunun yeniden çevrilmesi gerekli mi?

Hayır.

Çeviri eserde yönetmenin / oyuncunun dille oynaması ne kadar doğru?

Olumlu da olabilir, olumsuz da.

Bir oyun çevirmeni olarak, eserin yayınlanmak ya da oynanmak üzere çevriliyor olması çeviri sürecindeki kararlarınızı nasıl etkiler?

Etkilemez.

'Bir tiyatro eseri çevrilmez, yeniden yazılır,' demiş bir oyun çevirmeni. Bu görüşe katılıyor musunuz?

Aynı şey özellikle şiir için de söylenebilir.

Çeviri sürecinde yaşanan anlam kaymalarını, kültürel öğeleri vb. durumları nasıl çözümlüyorsunuz?

Seçenekler üstünde düşünerek.

Çevirmen hedef kültüre yapacağı uyarlamaları nasıl belirlemeli?

Çeviri yaparken muhtemel seyircinin zaman-mekân-zihniyet boyutları da dikkate alınmalı.

Çevirmenin bir sorumluluğunun da oyunun kendi dilinde kazandığı başarının aynısını hedef kültürde de yaratmak olduğu vurgulanıyor. Ancak tiyatrodaki metin dışında oyunun başarısını etkileyen pek çok etmen var. Bir oyunun başarısı ya da başarısızlığı yalnızca çevirmene yüklenebilir mi? Ya da çevirmen bu anlamda nasıl bir yol izlemelidir?

Çeviri pek çok unsurdan yalnızca biridir. Her süreç sancılı olur. Doğum ne de olsa.

Tiyatro çevirmenine gereken önem veriliyor mu? Herkes tiyatro çevirisi yapabilir mi?

Önem veren de vardır, vermeyen de. Titiz çalışma kaydıyla herkes çeviri yapabilir Öte yandan herkes şiir de yazabilir ama iyi şaire az rastlanır.

Çevirdiğiniz oyunlar bir oyun yazarı olarak sizi ne kadar etkiledi?

Çok. Her iyi piyes hüner geliştirir.

Hangi yazarın hangi oyununu çevirmek isterdiniz?

Çeviriyorum. Shakespeare; *Hamlet*, *Macbeth*.

Ekleme istedikleriniz...

Keyifli çalışmalar dilerim.

Denise Levertov

İngilizceye çeviren: Nice Damar

1923-1997. Ilford, Essex'te doğan şair, 1948'te ABD'ye yerleşti ve sonraki on üç yıl boyunca Amerika'nın en önde gelen çağdaş kadın şairleri (Library Journal) arasında yer aldı. Ayrıca, Vietnam Savaşı ve Atom Bombası'na karşı, sivil haklar için savaşımlar vererek önemli bir siyasal eylemci oldu.

Kitapları Amerika'da New Directions ve İngiltere'de Bloodaxe tarafından yayımlandı. Buradaki ürünler, okuru halk sorunlarından en kişisel, tinsel kaygılara geri götüren şiirleri kadar, onun klasik siyasal şiirlerini de içerir.

Kitapları: The Double Image, (1946); The Sharks, (1952); Here and Now, (1956); Overland to the Islands, (1958); With Eyes at the Back of Our Heads, (1959); The Jacob's Ladder, (1961); O Taste and See: New Poems, (1964); The Sorrow Dance, (1967); Life At War, (1968); At the Justice Department, November 15, (1969); Relearning the Alphabet, (1970); To Stay Alive, (1971); Footprints, (1972); The Freeing of the Dust, (1975); Life in the Forest, (1978); Wedding-Ring, (1978); Collected Earlier Poems 1940-1960, (1979); Candles in Babylon, (1982); The May Mornings, (1982); Poems 1960-1967, (1983); Oblique Prayers: New Poems, (1984); Selected Poems, (1986); Poems 1968-1972, (1987); Breathing the Water, (1987); A Door in the Hive, (1989); Evening Train, (1992); A Door in the Hive / Evening Train, (1993); The Sand of the Well, (1996); The Life Around Us: Selected Poems on Nature, (1997); The Stream & The Sapphire: Selected Poems on Religious Themes, (1997); What Were They Like?, Living. Ayrıca deneme, anı ve mektup türünde kitapları da vardır.

ST PETER AND THE ANGEL

Delivered out of raw continual pain,
smell of darkness, groans of those others
to whom he was chained-

unchained, and led
past the sleepers,
door after door silently opening-
out!

And along a long street's
majestic emptiness under the moon:

one hand on the angel's shoulder, one
feeling the air before him,
eyes open but fixed...

And not till he saw the angel had left him,
alone and free to resume
the ecstatic, dangerous, wearisome roads of
what he had still to do,
not till then did he recognise
this was no dream. More frightening
than arrest, than being chained to his warders:
he could hear his own footsteps suddenly.
Had the angel's feet
made any sound? He could not recall.
No one had missed him, no one was in pursuit.
He himself must be
the key, now, to the next door,
the next terrors of freedom and joy.

AZİZ PETER VE MELEK

Kurtulmuş aralıksız şiddetli acıdan,
kokusundan karanlığın, aynı zincirdeki ötekilerin
iniltisinden-

zincirsiz ve götürüldü
geçti uyuyanları,
kapı ardından kapı sessizce açılırken-
dışarı!

Ve uzun bir yol boyunca
görkemli boşluğu altında ay'ın:

bir el üstünde meleğin omzunun, öteki
duyumsuyor önündeki havayı,
gözler açık ama dikili...

Ve görmedi melek onu terk edene kadar,
tek başına ve sürdürmekte özgür
çoşturucu, tehlikeli, yorucu yolları
yine de kat etmek zorunda olduğu,
kabullenmedi o zamana dek
bunun bir düşünmediğini.
Daha korkutucu
tutuklanmaktan, gardiyanlarına zincirli olmaktan:
duyabilirdi kendi adımlarını ansızın.
Meleğin ayakları
hiç ses çıkarmadı mı? Anımsayamadı.
Hiç kimse bulamamıştı onu, izlemedi hiç kimse.
Kendisi olmalıydı
anahtar, şimdi, bir sonraki kapıya,
bir sonraki korkularına özgürlük ve kıvancın.

Victor Hernández Cruz

İngilizceden çeviren: Nurduran Duman

Victor Hernández Cruz 1949'da Porto Riko'nun küçük dağ köyü Aguas Buenas'ta doğdu. Ailesiyle birlikte 1954'te ABD'ye göç etti. On beş yaşında yazmaya başlama nedenini şöyle açıklıyor: "Birçok dünyayı dengeleyip bir araya getirmek için... anne babamın kültürü ile New York'un yeni modern kültürünü, mimarisini, sanatını ve coşkun entelektüel düşüncesini." 1966'da yayımlamaya başladığı başlıca eserleri şöyle sıralanabilir: Papo Got His Gun, Snaps, The Mountain in the Sea, Maraca: New and Selected Poems 1965-2000 (Lenore Marshall Şiir Ödülü kısalistesi ve Uluslararası Griffin Şiir Ödülü), Panaramas, Red Beans, Tropicalization. Ayrıca Paper Dance: 55 Latino Poets adlı antolojiyi hazırladı. New York'taki East Harlem Gut Tiyatrosu'nun ve Before Columbus Vakfı'nın kurucularındandır. Bir süre Umbra dergisinin editörlüğünü yapmıştır. Berkeley dahil çeşitli üniversitelerde dersler vermiş, vermektedir. 2008'de Amerikan Şairleri Akademisi'nin yönetim kuruluna seçilmiştir. Nuyorikan Şair Okulu'nun önemli bir temsilcisidir. Çalışmalarının çoğunda anadili İspanyolca ile İngilizce arasındaki ilişkiyi irdeler. Her iki dilin dilbilgisel ve sözdizimsel düzenlerini, kendi şiir sesini ve kendine ait özel dilinin deyimlerini yaratmak için kullanır. Eşi Faslı olduğu için yılın yarısını Fas'ta yarısını ABD'de geçirmektedir.

LATIN & SOUL

for Joe Bataan

1

some waves

a wave of now

a trombone speaking to you

a piano is trying to break a molecule
is trying to lift the stage into orbit
around the red spotlights

a shadow

the shadows of dancers

dancers they are dancing falling
out that space made for dancing

they should dance

on the tables they should

dance inside of their drinks

they should dance on the
ceiling they should dance/dance

thru universes

leaning-moving

we are traveling

where are we going

if we only knew

with this rhythm with

this banging with fire

with this all this O

my god i wonder where are

we going

sink into a room full of laughter

full of happiness full of life

those dancers

the dancers

are clapping their hands

stomping their feet

hold back them tears

all those sentimental stories
cooked uptown if you can hold it for after

we are going

away-away-away
beyond these wooden tables
beyond these red lights
beyond these rugs & paper
walls beyond way past
i mean way past them clouds
over the buildings over the
rivers over towns over cities
like on rails but faster like
a train but smoother
away past stars
bursting with drums.

2

a sudden misunderstanding

a cloud
full of grayness

a body thru a store window

a hand reaching
into the back
pocket

a scream

a piano is talking to you
thru all this
why don't you answer it.

LATİN VE SOUL*Joe Bataan için*

1

bazı dalgalar
bir şimdi dalgası
bir trombon konuşuyor seninle
bir piyano bir molekülü parçalamaya çalışıyor
yörüngeye oturtmaya sahneyi
kırmızı spot ışıklarının etrafında

bir gölge
gölgeleri dansçıların
dansçılar dans ediyor düşüyorlar
o uzayın dışına dans etmek için yapılmış

dans etmeliler
masaların üstünde dans etmeli
onlar içkilerinin içinde
tavanın üstünde onlar
dans etmeliler/dans

evrenlerin arasından
eğilip bükülerek
seyahat ediyoruz

nereye gidiyoruz
bir bilseydik

bu ritimle bu
patlama ile ateşten
bununla tüm bu ah
tanrım merak ediyorum nereye
gidiyoruz biz
kahkaha dolu bir odanın içine batarak
mutlulukla dolu hayat dolu
şu dansçılar
dansçılar
ellerini çırpıyorlar

yere vuruyorlar ayaklarını

tut o gözyaşlarını

tüm o duygusal hikâyeleri

kılıfına uydurulmuş elindeyse sonraya sakla

gidiyoruz

uzağa-uzağa-uzak

bu tahta masaların ötesine

bu kırmızı ışıkların ötesine

bu döşeme ve kâğıdın ötesine

daha ötesine çoktan geçilmiş duvarların

demek istediğim çok daha ötesine o bulutların

binaların üzerinden üzerinden

nehirlerin kasabaların kentlerin

raylarda gider gibi ama daha hızlı tren

gibi bir ama daha akıcı

yıldızlardan çok daha uzağa

davullarla coşarak

2

ani bir anlaşmazlık

bir bulut

kül yüklü

bir vitrinden geçen bir beden

uzanan bir el

arka

cebe

bir çığlık

bir piyano sana sesleniyor

tüm bunların içinden

neden yanıt vermiyorsun.

Jaime Siles

Ispanyolcadan çeviren: Olcay Öztunalı

Valencia, 1951. Valencia Üniversitesinde Klasik Filoloji profesörü. Çok sayıda şiir ve eleştiri ödülleri olan son dönem ispanyol şiirinin değerli isimlerinden Jaime Siles'in yayımlanan şiir kitapları: Génesis de la luz (Málaga, El Guadalhorce, 1969); Biografía Sola (Málaga, El Guadalhorce, 1971); Canon (Barcelona, Llibres de Sinera, Ocnos, 1973); Alegoría (Barcelona, Ámbito Literario, 1977); Poesía 1969-1980 (Madrid, Visor, 1983); Música de Agua (Madrid, Visor, 1983); Poemas al revés (Madrid, Ediciones El Tapir, 1987); Columnae (Madrid, Visor, 1987); Obra poética 1969-1989, La Realidad y el Lenguaje (Alcalá de Henares, 1989); Semáforos, Semáforos (Madrid, Visor, 1990); Himnos tardíos (Madrid, Visor, 1990); El Gliptodonte y otras canciones para niños malos (Madrid, Austral Juvenil, Espasa-Calpe, 1990); Poesía 1969-1990 (Madrid, Visor, 1992).

BIOGRAFIA

Mi ayer son algas de pasion,
 Luces de espuma.
 Y una arena insaciable que devora
 Los cuerpos submaridos.
 Un cielo blando donde beben
 Las palomas sin rumbo del estio.

SILENCIO

Equilibrio de luz
 En el sosiego
 Minima tromba.
 Ensonacion. Quietud.
 Todo:
 Un espacio sin voz
 Hacia lo hondo oculto.

MUSICA DE AGUA

El espacio
 -debajo del espacio-
 Es la forma del agua
 En Chantilly.

No tu, ni tu memoria.
 Solo el nombre
 que tu lenguaje escribe
 en tu silencio;

un idioma de agua
 mas alla de los signos.

BIYOGRAFI

Benim dünüm tutkunun yosunları
 köpüğün ışıkları
 denizaltındaki gövdeleri yutan
 doymak bilmez bir arena
 duru bir gökyüzü yaz mevsiminde
 yönsüz güvercinlerin içine çektiği.

SESSİZLİK

Işığın dengesi
 Sükûnetin üstünde
 Minik hortum.
 Düş. Kıpırtısızlık.
 Hepsi:
 sesi olmayan bir boşluk
 saklı derinliğe doğru.

SU ŞARKISI

Boşluk
 -boşluğun altında-
 suyun biçimi
 Chantilly'de.

Ne sen, ne senin anın.
 Yalnızca adın
 senin dilinin yazdığı
 senin sessizliğine;

su dili
 işaretlerden de öte

PROPILEO

A ti, idioma de agua derrotado,
 a ti, río de tinta detenido,
 a ti, signo del signo más borrado,
 a ti, lápiz del texto temido,

a ti, voz de lo siempre más negado,
 a ti, lento silencio perseguido,
 a ti, este paisaje convocado,
 a ti, este edificio sugerido,

a ti, estas columnas levantadas ,
 a ti, los arquitecturas reflexivos,
 a ti, las arquivoltas consagradas,

a ti, los arbotantes disyuntivos,
 a ti, mar de las sílabas contadas,
 esta suma de sonos sucesivos.

TAPINAK

Sana, bozguna uğramış su dili
 sana, durdurulmuş mürekkep ırmağı
 sana, en çok silinmiş işaretin işareti
 sana, en kaygılı metnin kurşun kalem

sana, her zaman en az duyulanın sesi
 sana, peşine düşülmüş ağır sessizlik
 sana, çağırılan bu görüntü
 sana, imgelenen bu yapı

sana, yükselen şu sütunlar,
 sana, yansıyan taşlar,
 sana, adanılmış kabartmalar,

sana, dış kemerler,
 sana, söylenmiş heceler denizi,
 art arda gelen sonelerin bu özeti.

Erich Fried

Almancadan çeviren: Sâkine Eruz

WENN ICH DICH KÜSSE

Wenn ich dich küsse
ist es nicht nur dein Mund
nicht nur dein Nabel
nicht nur dein Schoß
den ich küsse
ich küsse auch deine Fragen
und deine Wünsche
ich küsse dein Nachdenken
deine Zweifel
und deinen Mut
deine Liebe zu mir
und deine Freiheit von mir
deinen Fuß der hergekommen ist
und der wieder fortgeht
ich küsse dich
wie du bist
und wie du sein wirst
morgen und später
und wenn meine Zeit vorbei ist

SENI ÖPTÜĞÜMDE

Seni öptüğümde
Salt dudaklarını öpmüyorum
Salt göbeğinin deliğini
Salt kucağının sıcaklığını
Öpmüyorum
Senin soru(n)larını da öpüyorum
Senin isteklerini de öyle
Senin daldığın düşünceleri öpüyorum
İkilemlerini
ve cesaretini
Senin bana olan sevgini
ve benden bağımsızlığını
Bana gelen
Ve yine gidecek olan ayağını
Ben seni
Olduğun gibi öpüyorum
Ve seni
Yarın ve çok sonraları
benim zamanım geçtiğinde
Nasıl olacaksan
O halinle öpüyorum

Marco Lucchesi

Portekizceden çeviren: Duru Ors

Rio de Janeiro doğumlu Marco Lucchesi, Rio de Janeiro Federal Üniversitesi Edebiyat bölümünde öğretim görevlisidir. Eserleri: Meridiano celeste & bestiário (Alphonsus de Guimarães ödülü, 2006, Milli Kütüphane; Jabuti Ödülü 2007, finalist), A memória de Ulisses (UBE João Fagundes de Menezes Ödülü, 2007), Sphera (Jabuti Ödülü, 2004, Onur Madalyası; UBE Costa ve Silva Şiir Ödülü 2004 ve Portekiz Telecom Ödülü yarı finalist, 2004), Poemas reunidos (Jabuti Ödülü, 2002, finalist), Os olhos do deserto, Saudades do paraíso, O sorriso do caos, Teatro alquímico (Eduardo Frieiro Ödülü 2000 Minas Edebiyat Akedemisi), Faces da utopia, A paixão do infinito, Bizâncio (Comenda Espatário da Trebizonda, Jabuti Ödülü, 1999, finalist).

SPHERE**49**

Não desejo
outra
quimera além
do mal que
me
consola
e desespera

53

As páginas brancas
do livro
do mundo e o sonho
verde
do alquimista

75

Todas as coisas
fogem
de tudo eternamente
e apenas sobre
vive o risco da distância

KÜRE**49**

Beni umutsuzlaştıran
ve teselli eden
kötülükten
başka bir
evham
dilemiyorum

53

Dünya kitabının
beyaz sayfaları
ve simyagerin yeşil
rüyası

75

Bütün her şey
kaçar her şeyden
sonsuz kadar
ve yalnızca uzaklık riski
hayatta kalır

81

Não se move
e avança

não começa
e termina

está em toda
a parte mas não
está
em parte alguma

é visível e não
se mostra

seu remédio não
cura

seu fogo
não arde

em toda a sua
medida a desmedida

113

E salvo
pelo nada
que me assombra

me
entrego
aos veios
límpidos da noite

81

Hareket etme
ve yüklen

başlama
ve bitir

her yerde
fakat hiçbir yerde
değil

o görünür
ve kendini göstermez

onun ilacı
iyileştirmez

ateşi
yakmaz

her ölçüsünde
ve ölçüsüzlüğünde

113

Ve beni gölgeleyen
her şeyden kurtuluyorum

kendimi
gecenin duru yatağına
teslim ediyorum

85

Não há segredo
algum no corpo da
palavra

ou antes
ao combiná-la com verbos
e liquores

ao dissolvê-la em
serpes
e dragões

ao sublimá-la
em vivos
atanores

transmuta-se a
palavra
no rebis misterioso

97

A vida toda e a pedra
que não tive

quem sabe
a pedra

que perdi
foi sublimida

e assim me trans
formei na coisa amada

85

Hiçbir sır yok
kelimenin vücudunda

veya önce
birleştirmek onu
yüklem ve likörlerle

çözmek onu
yılanlar ve ejderhalarda

yüceleştirmek onu
canlı kazanlarda

kelime kendini
gizemli rebise
dönüştürür

97

Sahip olmadığım
tüm hayat ve taş

kimbilir
kaybettiğim

taş
ne yüceydi

ve böylece kendimi dön
üştürdüm sevilene

Erdoğan Alkan

Şair Şiirini Yabancı Dilde Yazar mı?

Fransız şiirinin büyük ustalarından Guillome Apollinaire köken olarak Polonyalı. Gerçek adı Guillome de Kostrowitzky. Annesi Polonyalı bir göçmen kızı. Babası (babalığını resmen açıklamamasına karşın) iki Sicilya Krallığı'nın eski subaylarından François Flugi d'Aspermont. Apollinaire, Polonyalı olmasına karşın bütün şiirlerini Fransızca yazdı ve Fransız şiirine biçim'de ve öz'de önemli yenilikler getirdi.

Yolculuk notları ve anı türlerinde çok güzel yapıtlar veren ve yapıtlarını Fransızca yazan Panait Istrati Romanyalı'dır.

Dize ve düzyazı sanatından bir örnek vermekle yetinip şu soruyu soralım: Şair şiirini, romancı ya da öykücü düzyazısını yabancı dilde yazabilir mi? Elbette hayır. Anadil beşikten mezara dek şairin ve yazarın bütün yaşamını kucaklayarak doğmuş olan dildir. Ne kadar iyi bilse de yabancı bir dil ona coşku, heyecan vermez.

Ülkesindeki gerici, faşist yönetimin yurt dışına çıkmasını yasakladığı Yunan yazarı Nikos Kazancakis uluslararası bir yazarlar toplantısına davet edilir. Vize vermek zorunda kalan işçileri bakanı Kazancakis'e "Size bir haftalık çıkış izni veriyoruz ama gerekirse daha fazla da kalabilirsiniz" der. Şöyle yanıtlar Kazancakis: "Hiç heveslenmeyin beyefendi. Ben yazarım. Sizin bana gereksiniminiz yok. Ama benim sizin gibilere, ülkemin olaylarına,

lkemin diline gereksinimim var. Hiç gecikmeden döneceğim."

Ömrünün son yıllarını Rusya'da geçirmek zorunda kalan Nâzım Hikmet ürünlerini yine Türkçe verir.

Her Şeye karşın, dil bilen ve yurt dışında uzunca kalan Şair ve yazarlarımızın yabancı dilde yazılmış denemeleri var. Onların bu yazdıklarını kendi çevirilerinden yayımlamakta eviribilim açısından yarar olduğu kanısındayım. Belika'da kaldığım sıralarda Fransızca yazdığım ve *Peau de Serpent* dergisinde yayımlanan bir Őiirimi ve kendi yaptığım çevirisini rnek olarak veriyorum.

BALLADE POUR LA LUNE

Détendue, douce, ELLE dort. Devant la porte de sa maison il ya un étranger au chapeau noir, un pote, une ombre sans visage. La lune les regarde.

La lune, sur les toits, est rouge.
Détendue, douce, ELLE dort en paix.
La lune lui dit: bouge, bouge
Ouvre la porte, ailleurs il fait sombre
Et il ya là un étranger
Au chapeau noir, une ombre.

La lune, sur les toits, est rouge.
Détendue, douce, ELLE dort en rêve.
Comme une chanson sur la grève
La lune devient toute rouge.
La lune lui dit: bouge, bouge,
Bouge, il ya là un étranger.

ELLE bouge, se réveille, descend, ouvre la porte. Ils parlent:

Tu n'est pas changé. Toi non plus.
Je suis fiancée. Tu prononçait bien mon nom,
Tu me chantait la prison.

Louange à vous, les passagers,
Louange à vous, tous les potes
Louange à vous, les étrangers
Passant les nuits sous la lune.
Même pour un amour étranger.

AY İÇİN YAZILMIŞ BALAD

Uzanmış, tatlı, uyuyor kız. Evinin önünde bir yabancı var, siyah şapkalı, bir şair, yüzü olmayan bir gölge. Ay onlara bakıyor.

Ay çatılar üstünde kırmızı
Uzanmış uyuyor tatlı, yumuşak
Ay ona diyor: kalk kalk
Aç kapıyı ortalık karanlık
Bir yabancı var kapıda
Bir gölge, siyah şapkalı

Ay çatılar üstünde kırmızı
Uzanmış uyuyor düşler içinde
Kumsalda bir şarkı gibi
Ay ona diyor: kalk kalk
Bir yabancı var kapıda

Uyanıyor kız, kalkıyor, inip kapıyı açıyor. Konuşuyorlar:

Değişmemişsin. Sen de öyle.
Nişanlıyım. Güzel söyledin adımları
Mapusane türkülerini söyledin bana

Selam sizlere yolcular
Selam size yabancılar
Yol üstü bir sevda uğruna bile
Geceleri ay altında geçiren
Şairler selam sizlere.

Gültekin Emre

Almancaya Çevrilen Türk Şiiri

En yenisi bu yazın Frankfurt Kitap Fuarı'na yetişti: Yüksel Pazarkaya'nın Gülten Akın'ın şiir kitaplarından bir seçkiyi içeriyor: *Kadın Olmanın Türküsü* (Sardes Verlag). Kitabın sonundaki Sonsöz'de de çevirmenin oylumlu bir Gülten Akın değerlendirmesi var.

Türkiye'de baskı üstüne baskı yapan Ahmed Arif'in *Hasretinden Prangalar Eskittim*'i de 2008 yılında Berlin'deki Dağyeli Verlag tarafından Frankfurt'a yetiştirilen kitaplardan.

Enis Batur'un şiirlerinin Almancaları (*Büyük Baba, Sahaf ve Pasaport*), şimdi yayımlanmayan *Sirene* dergisinin 12. / 13. sayısında (1994) yayımlandı.

Necati Cumalı'nın başka bir şiiri Almancaya çevrildi mi bilmiyorum ama onun "Karakolda" şiiri Mustafa Aslıer'in çevirisiyle ve desenleriyle 1957'de Selbstverlag tarafından yayımlanmış özgün bir biçimde.

Fazıl Hüsnü Dağlarca'yı Almancaya kendisi de şair olan Gisela Kraft taşıdı: Ondan yaptığı seçme şiirleri 1981'de -kendi yayınevinde- Harran-Verlag'da Alman okurlara sundu Gisela Kraft. Sonra bir zamanlar Demokratik Almanya Cumhuriyeti'nin çok önemli bir yayınevi olan Verlag Volk und Welt'in -beyaz dizi- şiir dizisinde *Ekmek ve Güvercin* (1984) başlığıyla şiirseverlerin dikkatine sunuldu yine aynı çevirmen tarafından. Üçüncü kitap olarak da şair Nevfel Cumart'ın çevirisiyle -yine bir seçme- Unionsverlag'ta (1999) *Taş Güvercin* başlığıyla çıktı.

Yüksel Pazarkaya Bülent Ecevit'in iki denemesini ve şiirlerini çevirdi Klett-Cotta (1976) için.

Ahmet Haşim'in şiirleri değil de 1933'te yayımlanan *Frankfurt Seyahatnamesi* Literaturca-Verlag tarafından 2008'de Frankfurt çikarmasına yetiştirildi.

Orhan Veli'den iki dilli bir kitap çıktı önce: Yüksel Pazarkaya'nın çevirisiyle ve Hans Magnus Enzensber'in denetiminde, *Suhrkamp* 1966'da. Daha sonra *Garip* çıktı yine Yüksel Pazarkaya'nın çevirileriyle Dağyeli Verlag'da (1985).

Nâzım'ın konumu ise daha farklı. İlk 1973'te Suhrkamp Wilfrid Brans'la birlikte Yüksel Pazarkaya'nın Nâzım'dan seçip çevirdikleri yayımlandı. *Sonra* 1986'da *Şu* 1941 yılında çıktı Gisela Kraft'ın çevirisiyle Rütten ve Leoning yayınevinden. Dağyeli-Bohne ve Yıldırım Dağyeli'nin çevirdiği iki dilli yayımlanan *Dönüşü Olmayan Yolculuk* Dağyeli Verlag'da (1989) okurla buluştu. 1936'da yazılan *Simavne Kadısı Oğlu Şeyh Bedreddin Destanı* Abidin Dino'nun desenleriyle ve Yüksel Pazarkaya'nın çevirisiyle Ararat Verlag'da (1981) yayımlandı. Annemarie Bostroem'in Nâzım'dan çevirdiği şiirler, bir seçkide, Volk ve Welt yayınevi tarafından 1959'da yayımlandı. *Hasretlerin Adı*, Gisela Kraft'ın çevirdiği şiirlerden oluşuyor. *Şu* 1941 yılında, *Memleketimden İnsan Manzaraları* olarak, 1963'te Horst Wilfrid Brands tarafından Neuwid/RH yayımlandı. Hamburg'taki Buntbuch yayınevi 1983'te bir seçki yayımladı. Dağyeli Yayınevi karı koca Dağyeli tarafından çevrilen *Hava Kurşun Gibi Ağır* seçkisini yayımladı 1988'de. *Memleketimden İnsan Manzaraları*'nın çevirisi Ümit Güney tarafından yapıldı ve beş cilt ardı ardına yayımlandı Buntbuch im Germinal-Verlag tarafından 1980-1982'de. Ümit Güney'in çevirisiyle *En Sevdiğim Gece Şiirleri* başlığıyla Buntbuch im Germinal Verlag tarafından 1985'te yayımlandı. İki dilli olarak okurla buluştu: *En Güzel Deniz Henüz Gidilmemiş Olandır*. Şiirleri karı koca Dağyeli çevirdi ve 1989'da Dağyeli Verlag yayımladı. 1956'da Demokratik Almanya Cumhuriyeti'nde 1956'da yayımlanmış *Türk Telgrafı*'nda toplanan şiirler. Rusça ve Türkçeden çevirmiş *Annemarie Bostroem Ve Kalbimdeki Işık*'ta yer alan şiirleri (Rütten ve Leoning, 1971). 1979'da Zaman Şiirleri serisinde çıkmış kimi şiirlerinin çevirisi. Çevirileri Annemarie Bostroem gerçekleştirmiş. Monika Carbe ve Wolfgang Riemann'ın ortak çalışması *Hunder Jahre Nâzım Hikmet: 1902-1963*, 2002'de Hildesheim/Zürich/New York, Olms'ta yayımlandı.

Ahmet Doğan'ın çevirisiyle Hilmi Yavuz'un kimi şiirleri *Akzente* dergisinin 6. sayısında (1980) yayımlanmış.

Mehmet Emin Yurdakul'un şiirleri Tekin Alp tarafından çevrilmiş ve *Österreichische Rundschau*'nun 15 Mart 1916 tarihli sayısında yayımlanmış. Mehmet Emin'den yeni şiirlerin Friedrich Gisese tarafından yapılan çevirileri Kommissionsverlag'dan şiirseverlere ulaşmış 1910'da. *Sirene* dergisinin 9. sayısında Zafer Şenocak'ın Fuzuli'den, Bâki'den, Şeyhülislam Yahya'dan, Nedim'den ve Yahya Kemal'den yaptığı çeviriler yayımlandı. *Günümüze Kadar Osmanlı'da Şiir Sanatı* adlı dört ciltlik kapsamlı çalışma (1836-1838) Conrad Adolph Hartlebens Verlag tarafından yayımlanmış. Osmanlı padişahlarının şiirlerinden, divan şairlerine uzanan zengin bir çeviri hazinesi.

Çağdaş Türk Şiiri seçkisini Yüksel Pazarkaya 1971'de hazırlamış. Yahya Kemal, Ahmet

Haşim, Faruk Nafiz Çamlıbel, Kemalattin Kamu, Ahmet Hamdi Tanpınar, Ahmet Kutsi Tecer, Necip Fazıl Kısakürek, Ahmet Muhip Dıranas, Cahit Sıtkı Tarancı, Ziya Osman Saba, Orhan Veli Kanık, Oktay Rifat, Melih Cevdet Anday, Bedri Rahmi Eyüboğlu, Orhon Murat Arıburnu, Celâl Sılay, Salâh Bırsel, Mehmed Kemal, Sabahattin Kudret Aksal, Rüştü Onur, Necati Cumalı, Özdemir Asaf, Ercüment Behzat Lav, Rıfat Ilgaz, Cahit Irgat, A. Kadir, Hasan Şimşek, Ceyhun Atuf Kansu, Nevzat Üstün, Ahmed Arif, Asaf Halet Çelebi, Fazıl Hüsnü Dağlarca, Behçet Necatigil, Cahit Külebi, İlhan Berk, Attilâ İlhan, Turgut Uyar, Metin Eloğlu, Edip Cansever, Cemal Süreya, Ece Ayhan, Ahmet Oktay, Gülten Akın, Ülkü Tamer, Özdemir İnce, Yüksel Pazarkaya, Halûk Aker, Egemen Berköz, Ataol Behramoğlu, Süreyya Berfe, İsmet Özel, Âşık Veysel, Bülent Ecevit, Can Yücel, Hasan Hüseyin Korkmazgil, Tahsin Saraç, Sennur Sezer, Refik Durbaş, Ahmet Erhan. Yüksel Pazarkaya 1987'de bu şiir seçkisini daha da geliştirir, yeniler ve iki dilli olarak Scheekluth yayınevinde yayımlar.

Annemarie Schimmel'in çevirdi Yunus Emre'den seçme şiirler 1991'de Önel Verlag tarafından yayımlandı. Zafer Şenocak'ın çevirdiği Yunus Emre şiirleri 1986'da *Dertli Dolap* adıyla Dağyeli Verlag tarafından okurla buluşturuldu. Gisela Kraft *Dağlar İle Taşlar İle*'de topladığı Pir Sultan Abdal çevirilerini kendi yayınevi Harran'da 1981'de yayımladı.

Cahit Külebi'nin şiirlerinden yapılan bir seçmenin şiirlerini Klaus-Detlev Wannig çevirmiş. Kitabın başlığı *Türk Mavis*, Hitit Yayınevi tarafından 1994'te özenli (ve desenlerle) bir biçimde hazırlanmış. Kitabın sonunda Nuran Tezcan'ın yazdığı oylumlu bir Cahit Külebi değerlendirmesi de yer alıyor.

Bunlar Türkiye'deki şairlerin şiirlerinin Almancaya aktarıldı kitaplar, dergiler ve seçkilerdi. Bir de Almanya'da yaşayan yazarların bu dile aktarılan yapıtları var. Onlardan söz etmemek olmaz:

Bir süre Berlin'de de yaşayan Orhon Murat Arıburnu'nun şiirleri *Bu Yürek Sizin* başlığıyla ve Anke Kügelgen'in çevirisiyle Express Edition tarafından 1987'de yayımlandı. Kitabın aynı başlıkla bir de Türkçesi gerçekleştirildi aynı yayınevi tarafından.

Habib Bektaş, hem Almanya'da, hem de Türkiye'de ürünlerini yayımlayan yazarlardan. Şiirlerinin yanı sıra roman ve öyküleriyle de dikkat çekiyor. Yüksel Pazarkaya'nın çevirisiyle *Yaşamı Kuşatmak* kitabında öykü ve şiirler iç içe ele alınmıştı (Ararat Verlag, 1981). Sonra *Ohne dich ist jede Stadt eine Wüste* (Sensiz Her Kent Bir Çöldür), 1984'te Damnitz-Verlag tarafından okurlara sunuldu. *Yıldızlar Konuşur mu?* (Damnitz Verlag, 1985) ve *Çocukça*'da (Verlag der Evangelisch-Lutherischen Mission 1996) topladığı çocuk şiirlerini ise iki dilli yayımladı. *Zaghaft mine Sensucht*'taki şiirleri Habib Bektaş ve Wolf Peter Schnetz birlikte çevirmişler (Horlemann Verlag, 1997). *Işığın Rengi*'nde (Farbe des Lichtes) toplanan şiirleri ise Sardes Verlag tarafından yayımlandı 2006'da. Bir Şiir, Kimseye Adanmamış (Ein Gedicht, Ohne Widmung) Türkçe / Almanca olarak Sardes Yayınları'nda yer aldı 2007'de.

Benim şiirlerimden bir seçki *Liebe und Miniaturen* (Aşk ve Minyatürler) başlığıyla Acem Özler ve Jörg Spötter tarafından Almancaya çevrildi. Bu çeviriyi de Babel Verlag 1991'de bastı. Daha sonra Yazına Doğru edebiyat grubu tarafından bir seçki hazırlandı benim yeni şiirlerimden Concept Verlag'da, 2007'de.

Almanya'da yaşayan Gülbahar Kültür'ün Almanca-Türkçe yayımlandı *Konuşmak mı, Susmak mı*'da yer alan şiirleri (Merhaba-Publikation, 1987).

1962'den beri Almanya'da yaşayan Aras Ören'in Almanca -sanıyorum ilk şiir kitabı- *Disteln für Blumen* (Polypem, 1972) yayımlandı. Achmed Schmiede ve Johannes Schenk tarafından çevrilen ve şairin adını yaygınlaştıran *poemi Was will Niyazi in der Naunynsraße* (Naunyn Sokağında Niyazinin İşi Ne) Rotbuch Verlag tarafından 1973'te yayımlandı. Özel Sürgün'deki şiirleri (Privatexil) Gisela Kaft çevirmiş (Rotbuch Verlag, 1974). Bir başka *poemi Die Fremde ist auch ein Haus*'u da Gisela Karft çevirisi (Rotbuch Verlag, 1980). *Mitte in der Odyssee* de Gisela Kraft çevirisi (Fischer Taschenbuch Verlag, 1983). *Gefühllosigkeiten – Reisen von Berlin nach Berlin*'deki şiirleri Helga Dağyeli Bohne, Yıldırım Dağyeli ve Yüksel Pazarkaya çevirmiş (Dağyeli Verlag, 1986). *Das Wrack*'ı da Helga Dağyeli Bohne ve Yıldırım Dağyeli çevirmiş (Dağyeli Verlag, 1986). Bir yıl sonra yayımlanan *Dazwischen*'deki şiirleri Helga Dağyeli Bohne ve Yıldırım Dağyeli Almancaya aktarmış (Dağyeli Verlag, 1987). *Der Uhrmacher der Einsamkeit*, özel bir baskı. Şiirleri Eva Hund ve Zafer Şenocak çevirmiş (Berliner Handpresse, 1993).

Yüksel Pazarkaya Türk şiirinden yaptığı nitelikli çevirilerinin yanı sıra şiirleriyle, denemeleriyle, öyküleriyle de tanınıyor, biliniyor. Şiirlerini kendi Almancaya aktarmış: *Irrwege / Koca Sapmalar*, iki dilli (Dağyeli Verlag, 1985).

Das Babylonbus (Dağyeli Verlag, 1989). *Du Gegenden*'deki şiirler Sardes'te 2005'te yayımlandı.

Emekçi şair Fethi Savaşçı'nın pek çok şiir, öykü kitabı var Türkçede ama Almancaya pek azı çevrildi bunların. *München im Frühlingsregen*'deki öykü ve şiirleri Zafer Şenocak Almancaya çevirmiş (Dağyeli Verlag, 1987).

Levent Aktoprak, Zehra Çıkar ve Zafer Şenocak şiirlerini doğrudan Almanca yazıyorlar. Levent Aktoprak'ın 1983 ve 1985'te yayımlanan iki şiir kitabından sonra yeni şiirleri epeydir gözüküyor. Zehra Çıkar'ın dört şiir kitabı var. Zafer Şenocak'ın beş şiir kitabı var Almanca yazdığı.

Benim yayın yönetmenliğini yaptığım *Parantez* dergisinde de Türkçeden Almancaya şiir çevirilerine yer vermiştik "1960'dan Günümüze Türk Şiiri" başlığıyla:

Şükrü Erbaş'ın (sayı 3, Haziran 1986), Atal Behramoğlu'nun (sayı 4, Temmuz 1986), Metin Demirtaş'ın (sayı 5, Ağustos 1986), Ahmet Ada'nın (sayı 6, Eylül 1986), Refik Durbaş'ın (sayı 7, Ekim 1986), Seyyit Nezir'in (sayı 8, Kasım 1986), benim (sayı 9, Aralık

1986), Arkadaş Z. Özger'in (sayı 10 Ocak 1987), Ali Cengizkan'ın (sayı 11, Şubat 1987), Ahmet Telli'nin (sayı 12, Mart 1987), Ahmet Erhan'ın (sayı 13, Nisan 1987), Özkan Mert'in (sayı 14, Mayıs 1987).

Türkçeden Almancaya çevrilen şiirlerin, şairlerin sıralaması böyle. Unutulanlar, benim göremediklerim de vardır elbette.

Türk şiirinden Almancaya şiir çevirecek çevirmen bulmak o kadar da kolay değil. Bu sıkıntılı işe kimse soyunmak istemiyor. Çeviri işi henüz kurumsallaşamadı. Türklerin kurdukları yayınevleri de uzun ömürlü olmadı ne yazık ki. Almanlar daha çok roman ve öykü çeviriyor. Yer yer Monika Carbe şiir çevirisi yapıyor.

Alman şirokuru Türk şiirini yeterince tanımıyor, bilmiyor eksik çeviriler yüzünden.

Sabri Gürses

Ada'daki Çevirmen

"Sadece çevirmenlikle yaşayamazsın."

Bir çevirmen kadının ressam kocasıyla yaşadığı entelektüel uyuşmazlığı konu eden, Peride Celal'in "Ada" adlı öyküsünden Macit Koper'in senaryosuyla ve Süreyya Duru'nun yönetmenliğiyle gerçekleştirilen aynı adlı filmin bir sahnesinde, eşinden ayrılarak tek başına yaşamak istediğini açıklayan Türkan Şoray'a, anne babası (Rutkay Aziz'in yanlış bir eş olduğunu en başından beri söylediklerini hatırlatmayı unutmadan) böyle der. Filmin sonraki kısımlarında Türkan Şoray'ı, çalıştığı işyerinde gizlice çeviri yaparken görürüz: Önünde bir sözlük açıktır, masada çeviri yaptığı sırada patron ya da bölüm şefi yan odadan bu durumu görür, Şoray telaşla saklar çeviri malzemelerini.

Film kadının çevirmenliğini değil, adamın ressamlığını merkeze alır: Adam; şehirde, burjuvaların ve sözde entelektüellerin arasında, galeri kokteyllerinden, resim satışlarından bunalmış, kadına Burgaz Ada'daki evlerine çekilmeyi önermektedir. Kadın onun bu bunalmasını paylaşmaz, görgüsüz burjuvalardan değilse de, kokteyl sohbetlerinden, şehir hayatından hoşnut olduğunu görürüz, küçük kızlarını bahane eder ve sonunda, adamın yanında kendi benliğini yaşatamadığını söyleyerek ondan ayrılmak ister. Film, yıllar sonra, büyümüş kızıyla anlaşamayan ve hâlâ benliğini oturtamamış gibi görünen kadının adamı Burgaz Ada'da ziyaret etmek üzere yola çıkmasıyla başlar. Adam artık resim satışları ve şehirli -küçük burjuva- sanat yargılarından uzakta, verimli bir yaratıcılıkla ve ada halkıyla uyum içinde yaşamaktadır.

Aslında, bu öykü ya da filmin perspektifi değiştirilse, konuya bir tür paralaks bakmak mümkün olsa, ressam ve çevirmen rollerinin yer değiştirdiği bir öykü, özellikle de film, çarpıcı bir etki yaratırdı. Sözgelimi turizmle geçinen bir adanın halkına özgürce, kitap satışı, telif oranları, sözcük ve satır sayımları gibi kaygılara kapılmadan, yaratıcı bir şekilde çevirmenlik yapan bir çevirmen figürü, çevirinin olanakları açısından yeni izlenimler uyarırdı. Diğer yandan, kuşkusuz, böyle bir role yine bir kadının verilmesi durumunda değişik konular da öne çıkardı: Kadın çevirmenin cinsiyetinin ada halkının çeviri sorunlarına ve ortamlarına etkisi ister istemez olacaktı (çevirmen kamu görevlisi olarak gitmeyeceği için, bir kadın kamu görevlisinin, sözgelimi öğretmenin büyük şehirden uzak bir mekânda yaşayacağı sorunlardan daha farklı sorunlar ve çözümlerle karşılaşacaktı).

Bu paralaks kurguyu bir yana bırakıp somut eser üzerinde düşünürsek, aslında belki de filmde çevirmenin kadın olması sıradan bir seçim olmaktan öte, çevirmenlik mesleğinin derin özelliklerinin kendiliğinden getirdiği bir durumdur: çevirmenlik kadınsıdır. Tıpkı edebiyat yazarlığı gibi kadın merkezli (onlara yönelik ve onlar aracılığıyla) başlamıştır ve daha etkin özellikler içeren başka mesleklere göre edilgen özelliklere (masa başında ya da evde çalışma, iletişimde ve eserde fiilen ikincil olma..) sahip olması nedeniyle kadınsı niteliklere sahiptir. Daha doğru bir söyleyişle, günümüz toplumunun kadına atfettiği ve kadından beklediği niteliklere sahiptir. Ketumluk, anlaşılmazlık, geride kalma ya da (açık öğretim sınavlarının sorularına yanıt olarak yerleşmeye başladığı şekliyle) konuşkanlık gibi çelişen, ama hep düzgün olanın yanında sorunlu olanı işaret eden nitelikler. Çünkü kadın hep sorun çıkarandır. Türkan Şoray'ın, filmde, özdeyiş gibi, sıcak, kısa, rahat ve samimi bir tavırla konuşan Rutkay Aziz'in karşısında uzun, çelişkili, duygusal tonu yüksek, kararsız, yapmacık görünen ve şiddetli konuşmalar yapması rastlantı olmasa gerek. Çeviri de, bilindiği gibi, hep özgün esere göredir ve onun karşısında sorunludur, onun gölgesi gibi ışığa göre değişen bir şeydir.

Yazar, toplumbilimci ve öğretmen olan annem Fulya Gürses'in geçimimi çevirmen olarak kazanmaya karar verdiğimi söylediğim anda ya da düzenli olarak çeviri yapmaya başladığım bir dönemde (hangisi, tam olarak hatırlayamıyorum), bana "Hep bunu yapmayacaksın, değil mi?" gibi bir soru yöneltmesi de, büyük ölçüde, çevirmenliğin bu kadınsı özellikleri yüzündendi. Bu soru iki açıdan anlamlıydı: Bir kadın (üstelik sosyalist) öğretmen olarak Türkiye'nin çeşitli yerlerinde görev yaparken, kadının bu toplumdaki rolü konusunda, benim de kısmen gözlediğim birçok deneyim edinmişti ve kadınsı bir mesleğin bu toplumdaki rolünün de ne olacağını çok keskin bir şekilde değerlendirebiliyordu. Diğer yandan, bu soruyu, ilkençliğinde yaşamını yazar olarak sürdürmeye karar vermiş olan birine, dahası yazdıklarının büyük kısmında çeviriyi sorunsallaştırmış, hatta çeviri düşmanlığı ya da karşıtlığı konumunu benimsemiş birine soruyor olması da anlamlıydı. 1990'lı yıllar boyunca, aile yayınevimiz olan Sosyalist Yayınlar için kitap çevirmemi benden ısrarla istemişti ve ben, çevirinin içinde yaşadığımız kültür için fazlalık olduğu, aşırı enformasyon, yerli ürüne ihtiyaç olduğu gibi bahanelerle bu istekleri geri çevirmiştim.

Bu bahanelere gerçekten inanıyordum, çünkü dünya edebiyatını çeviriler ve özgün okumalarla tanımaya çalışırken, çevirilerin hiçbir şekilde başka ülkelerin edebiyatını tanımak için tek kaynak olamayacağını, yazar için özgün dilden okumaların daha öncelikli olduğunu kavırıyordum. Aynı zamanda, gelişmiş ülkelerin küresel yayıncılığının enformasyon bombardımanı karşısında çevirinin kültürde geliştirici ya da kalkındırıcı bir rolü olmayacağına, bağımlılığı artıracığına inanıyordum. Bu sırada, 1980'lerden sonra yoğun bir çeviri yayıncılığı başlamıştı: Okur için geniş bir seçim alanı açan bu yayıncılık, aynı zamanda yerli üretim için, yazar için alanı daraltıyordu. Yazar çeviriler aracılığıyla beğenisi değişen, şekillenen bir yerli okur ortamı için mi yazacaktı, yoksa tasarladığı bir okur için mi? Bir bakıma, modern yazarın temel krizi, yani piyasa için yazmak ya da sanat için yazmak krizi, bu durumda iki kat yaşanıyordu: Çeviri yoluyla oluşan bir piyasanın, bu modern ikilemi içerse de şiddetlendirdiğine inanıyordum. Modern edebiyatın ana temalarından biri olan aşırı enformasyon üretimi, benim bilincimde ve varlığımda, gelişmiş ülke yazarlarından farklı bir şekilde yankılanıyordu. Sözgelimi, İstanbul'daki İngiliz ve Amerikan kütüphanelerinden yararlanırken, zihnim sürekli olarak "anadilimde olmayan ve çevrilmesi gerekli-yararlı-iyi-olabilir kitap" listeleriyle dolup taşıyordu. Kuramsal boyutta bu tam da dünya edebiyatı içindeki "üçüncü dünya edebiyatı" ve "üçüncü dünya yazarı" kriziydi. Benim açımdan, çeviri, benim özgürlük alanımı yaratan ama aynı zamanda daraltan ikircikli bir yapıydı.

Bu durum, yazdıklarımın özel biçimler aramama ve hemen her seferinde, çeviriyle özel bir yakınlık kurmama yol açtı. İlk kısa romanım *Aksi Gibi Bugün De Çok Doluydum* bir çeviri gibi, kurgusal bir yazar olan Selim Onat adının altındaki "Türkçesi: Sabri Gürses" ibaresiyle yayımlandı. Bir başka kısa romanım, başlığında ve konusunda Italo Calvino'nun aynı yıllarda Ülker İnce tarafından yapılan *Bir Kış Gecesi Eğer Bir Yolcu* adlı romanının çevirisine gönderme taşıyordu: *Duraksamadan Eline Alıyorsun Bu Kitabı*. Boşvermişler adlı roman üçlemesi, üçleme formatıyla Amerikan bilimkurgu geleneğine ekleniyordu. Boşvermişler'in özgün biçimiye olaysız ve cinsiyetsiz biçemi ve olay örgüsünü özet bölüm olarak vermesiyle, bir kırılmayı işaret ediyordu –çeviri yoğunluğuna karşı biraz "little is more" tutumuyla, biraz da özgün bir biçimle karşı durma girişimi. Üçlemenin üçüncü kitabı olan *Bu Kitap'ta* çevrilemeyen tek kitap, *Kuran* sorunsallaştırıldı, fakat çevirinin daha temel bir yer edinmesi *Sevişme*'de gerçekleştirildi: Pornonun çeviri boyutu çerçevesinde, film seslendirmesi aracılığıyla bütün medyanın çeviri aygıtı haline gelmesi vurgulandı.

İşte böyle bir dönemde çeviri benim için cehennemine ait bir alandı. Çeviri yoluyla yaratılan enformasyonun benim (bizim) için özgün bir yaratıcılığı geliştirmeyi önemli ölçüde engellediğine inanıyordum. Bu açıdan eril bir tutum içindeydim ve kadınsı yaklaşımı (yazdıklarımın feminist bir cinsiyetsizliği benimsediğim halde) reddediyor ya da uzak tutuyordum. Dolayısıyla, Türkan Şoray'a ailesinin (geçinemezsin anlamında) "Sadece çevirmenlikle yaşayamazsın" demesi gibi annem de bana (kendinle geçinemezsin anlamında) "Hep

bunu yapmayacaksın, değil mi?" diye sorduğu zaman, ona tavrımdaki değişikliğin nedenini açıklamam gerekiyordu.

Tavır değişikliğinin, sıradan nedenlerin ötesinde üç temel nedeni vardı. Birincisi, İngilizceden çeviri yapmayı reddederken Rusçadan çeviri yapmayı savunabiliyordum, çünkü İngilizce açıkça egemen ve ezici ölçüde yaygın bir dilken, Rusça benim kişisel durumumdaki gibi kendini ona karşı savunan bir dildi. İkincisi, yayınevlerinde çeviri editörlüğü yaptıktan sonra, askerlik hizmetimi, şaşkınlık verici bir şans eseri, Genelkurmay Tercüme Bürosu'nda tercüme subayı olarak yaptım. Daha önce yayınevlerinde çalışırken ve çevirmenlerle ilişkim sürecinde bana hiç de saygın görünmeyen bu meslek, birdenbire, hak ettiği saygınlığı gerekirse elde edebilecek olan bir meslek olarak görüldü: Benim gördüğüm kadarıyla, bürodaki sivil memurlar (ilginç bir şekilde neredeyse tamamı kadındı) düzenli çalışma saatlerinde, saygı görerek, iyi koşullarda, kurumsal bir disiplinle çalışıyorlardı. Adaya çekilmek isteyen Rutkay Aziz gibi ben de bazı yaşantılardan bunalmışım ve çevirmenlik özgürlük ve saygınlık sağlayabilecek bir meslek gibi (ya da bir ada gibi) görünüyordu. Ve üçüncüsü, yazarlıkla çevirmenlik arasındaki hassas köprüyü keşfetmiştim: Çevirmenliğin başka bir yazarlık biçimi olduğunu ya da daha doğrusu, bir sanat olduğunu anlamıştım. Böylece çeviri yapmaktan öte, çevirmen olmaya karar verdim.

Bütün bu süreç, kendine özgü ve özel bir yaşamın özel halleri gibi görülebilir. Fakat gerçekten özel ve duygusal yanları bir yana, temel olgular önemli ölçüde genellik taşıyor. Bir bakıma, modern Türk edebiyatının, 18. yüzyıldan günümüze çeviri merkezli okunabileceği, hep çeviriyi sorunsallaştırmış olduğu söylenebilir. *Mai ve Siyah*'ın çevirmen kahramanı ve yazarından, kitaplarını yazan ve çevirten ve yeniden yazan Elif Şafak/Şafak'a dek bütün bir edebiyatımız çeviri açısından okunabilir: Çeviri olgusu, Frankenstein'in canavarı gibi, çok değişik görünüşlerle hemen her eserde yer almıştır. Ayrıca, anladığım kadarıyla, temel bir sorun ve fenomen olarak çeviri, benim kişisel geçmişimde olduğu gibi, gençliğinde İngiliz Kütüphanesi'nden sıkça yararlandığını söyleyen, gazete ve kitap çevirmenliği de yapmış olan Güven Turan'ın ya da temel metinlerin çevirisinin yapıldığını sıkça yineleyen Enis Batur'un kişisel geçmişlerinde de, belki Puşkin'ininde yer aldığı kadar, ama Thomas Mann ya da John Updike'ininde yer aldığından daha çok yer almış gibi görünüyor.

Diğer yandan, bende nükseden çeviri düşmanlığı ya da karşıtlığı özel bir hastalık değil: 1974 yılında Türkiye Yazarlar Sendikası'nın başbakanlığa verdiği bir muhtıradan ve daha öncesinde, 1948 yılında Halide Edip Adivar'ın hükümete yazdığı bir mektupta aynı durumla karşılaşılıyor. Bugün unutulmuş bir durum olsa da, 1990'ların başına dek Türkiye'de yayımlanan yabancı eserlerin büyük kısmına telif verilmiyordu ve yayınevleri çeviri ücretlerini yükseltme ihtiyacı da duymaksızın yoğun ve maliyeti düşük bir çeviri yayıncılığı yapıyorlardı. Bu durumun kökenleri Türkiye'nin Lozan Antlaşması'na dek uzanıyor. 1940'larda çokça ve denetimsiz çeviri yapıldığından yakınan, çevirmenlerin iyi edebiyat okurları olması gerektiğini dile getiren Halide Edip Adivar, sonunda, 1948 yılında, telifle

ilgili uluslararası anlaşmalara uymayan Türkiye'nin bu anlaşmalara uymasının hem uluslararası itibar hem de yerli eser üretimi için gerekli olduğunu dile getirdi. Genç Türkiye'nin 1910'larda hazırlanmış Hakk-ı Telif Kanunu'nu bırakıp çağdaş bir Fikir ve Sanat Eserleri Kanunu'na sahip olmasını sağlayan kişinin, Türkiye'nin en önemli yazarlarından biri olması, bugün unutulmuş olsa da, çok önemli bir olgu. Ve bunun kadar önemli bir diğer olgu da, 1950 yılında FSEK'in kabul edilmesine rağmen, denetimsiz, telifsiz çeviri yayıncılığının, 1974 yılında kurulan Yazarlar Sendikası'nın bu duruma karşı çıkıp uluslararası telif anlaşmalarına uyulmasının gerekliliğini yeniden hatırlatmasına neden olacak kadar büyük sorun olmayı sürdürmüş olmasıdır. Sendika bakanlığa sunduğu dilekçede, yayınevlerinin düşük ücretlerle çevirmen çalıştırdığını, özensiz çevirilerle niteliksiz eserler yayınladığını ve yerli yazarların uluslararası reklamlarla da tanıtılan yabancı yazarlarla rekabet edemeyecek duruma geldiğini dile getiriyordu. Bundan yirmi yıl kadar sonra, yabancı eserlerin telif hakkı konusunda AB standardına uyulmasının, telif süresinin FSEK'te 70 yıl olarak benimsenmesinin yeni gerçekleştiği sıralarda bile, bana göre ortam, hâlâ Adıvar'ın ve Sendika'nın belirttiği gibiydi. Hatta, bir bakıma, bugün bile durumun değişmediği söylenebilir: Günümüzde genç yazarlar tam olarak kiminle rekabet ediyor acaba –çağdaş yerli yazarlarla mı, çağdaş çeviri yazarlarla mı, çevirilmemiş çağdaş dünya yazarlarıyla mı? Orhan Pamuk bile, her ne kadar Rus edebiyatının kendisini şekillendirdiğini söylese de, eserlerinde açıkça, çoğu çevirilmemiş çağdaş dünya yazarlarıyla rekabet ediyor.

Bugün büyük şehir ortamındaki çeviriler ve çeviri piyasasının yapılanması, çevirmenin bir adaya kaçmasını zorunlu kılacak düzeyde: Kendi adıma, çevirmenliği meslek olarak benimsediğimden bu yana, çevirmenliğin saygınlığını ortaya koymak için olağanüstü çaba harcamak gerektiğini, yayınevleri ofislerinde, editörlerle telefon sohbetlerinde yapılan sayısız pazarlıklar, ölçüsüz koşullar, istekler, bazen küçümsemeye varan tavır ve ses tonları sayesinde, sahte ve intihal çevirilerin (entelektüellerin görmezden geldiği) aralıksız bombardımanı sayesinde iyice kavradım. Çevirmenin yaptığı işi bir sanat olarak, edebiyatın bir dalı olarak görmesi (Adıvar'ın üzerinde özellikle durduğu bu görüş) yetmiyor, sürekli olarak bu sanatın sanat olduğunu hem kendisine, hem (görgüsüz burjuvalara hiç düşünmeden resim satan ressam gibi davranan) meslektaşlarına, hem izleyicilerine hatırlatması gerekiyor. *Ada* filminin ortaya koyduğu ikircikli ikilem bu yüzden düşündürücü: Öyküde ya da filmde çevirinin bir sanat olduğu kabul ediliyor mu? Hatta bir sanat olmak bir yana, Türkan Şoray'ın benliğini şekillendiren, ona saygınlık katan bir meslek olduğu kabul ediliyor mu? Şoray'ın teknik uzmanlık çevirisi yaptığını, edebi çeviri yapmadığını söylemek kadar yanıltıcı bir şey olamaz; her metnin kendi üslubu olduğunu bilmemek olur bu ve Genelkurmay'da basit, dört satırlık bir davet kabul mektubunun, Amerikan genelkurmay başkanının Türk genelkurmay başkanının davetine icabet edeceğini söyleyen bir mektubun bile incelikle, kendine has diliyle çevrildiğini gören beni pek ikna etmez. Kırımca çeviri okuyan genelkurmay başkanı bir sanat eseriyle karşı karşıya bulunuyordu.

Ben bir şans eseri, bana özgü, ucu belirsiz bir yol buldum: Yazma sanatını çevirme sanatıyla birleştiren köprüden geçtim. Bir bakıma, benim adam oldu bu geçtiğim yer. Bu adada Rutkay Aziz kılığında bir Türkan Şoray olduğumu düşünmem gerekiyor; bir odaya, odaya olmasa bile yazı aygıtıyla birlikte beni içeren bir kapalı uzama yerleştiğimde, genellikle, bu toplumun kadınlara atfettiği niteliklere sahip oluyorum ve erkeklerin genellikle yaptığı gibi, kadının doğurma yeteneği gibi bir mucizenin küçümsenmesi, anlaşılamadığı ve paylaşılamadığı için küçümsenmesiyle karşı karşıya kalıyorum. Üstelik benim durumum daha da tuhaf: Doğurduğum şey-canlı doğurur doğurmaz masaldaki gibi benden alınıyor, kısır-kalpsiz kraliçenin eline veriliyor ya da başka bir diyarda peygamber olsun diye onu nehrin sularına bırakmak zorunda kalıyorum. Benim çevirmen olarak bütün çabam da işte bu, yani bu tür masal ya da mesellerin iyi sonuna ulaşmak, benden alınan ünvanı, haklı değeriyle birlikte geri almak, anneliğimin saygınlığını elde etmek. *Ada* filminde Türkan Şoray'ın uğradığı en büyük haksızlık bu belki de: Yaşamını adadığı ve çevirilerle büyüttüğü kızının onu terk ederek başka bir sanatın -ses sanatının!- peşinden konservatuara gitmeye karar vermesi. Türkan Şoray odasından çıkıp Rutkay Aziz'in adasına kızının bu kararını tartışmak üzere gidiyor. Peki ama kızı neden çevirmen olmayı aklından bile geçirmiyor? Eser, çevirmeni hep terk edecek mi? Sadece çevirmenlikle yaşanabilir mi; eser, yaşanabileceğini mi kanıtlıyor?

Ralph Waldo Emerson

İngilizceden çeviren: Volkan Hacıoğlu

ŞAIR

2. Bölüm

Meteorlar gibi, kendi yolunu seçen
Sevinçli gözlerle oyunu izleyen,
Ve özel bir ışınla karanlığı açan:
Taşarak ufkun sınırlarından aşan,
Apollo'nun ayrıcalığını taşıyan bakışında;
Erkek ve kadında ve denizde ve yıldızda,
Doğanın dansını gören, çok uzaklardan;
Dünyalardan ve soylardan ve koşullardan ve zamandan,
Uyumunu gören, düzenin ve eşleşen ritimlerin,
Huysuz bir çocuk, çılgın bilgin.

Olimpiyalı şairler
Bizi her zaman genç bulan,
Ve daima genç kalmamızı sağlayan,
Aşağıdaki ilahi şarkıyı söylediler.

[Şair, Dil ve Doğa]

Kibir kurbanlarını bir kenara bırakacak olursak, yeni bir umutla, doğanın nasıl daha değerli itici güçlerle şairin, ifade edildiğinde yeni ve daha yüksek bir güzellik olan şeylerin güzelliği yoluyla, bildiri görevine bağlılığını doğrulayarak sağlama aldığına tanık oluruz. Doğa tüm yaratıklarını bir resim-dil ile kendisine sunar. Bir tür olarak kullanıldığında, nesnede eski değçikar. Dülgerin gergin ipi gibi, eğer kulağınızı yeterince yaklaşıtırsanız ezgili bir esinti duyarsınız. "İmgelerden daha üstün olan şeyler," der Jamblikus(1), "imgelerle anlatılanlardır." İmgelerden daha üstün olan şeyler, simge olarak kullanılabilir. Çünkü doğa her parçasıyla ve bütün olarak bir simgedir. Kumda çizdiğimiz her çizgi bir anlatımdır ve doğanın ruhuna veya dehasına sahip olmayan hiç kimse yoktur. Bütün formlar karakterin bir sonucudur; bütün durumlar, yaşam niteliğinin sonucudur; bütün uyum, sağlığın sonucudur (ve bu nedenle, bir güzellik algısı, yalnızca iyi olanla aynı duyguya ya da uygunluğa sahip olmalıdır). Güzel, gerekli olanın temelinde durur. Ruh gövdeyi yapılandırır, Spenser'in(2) dediği gibi:

"Gerçekten her ruh daha saf bir halde,

Kendisindeki kutsal ışığı daha çok taşır,

Böylece edinir daha güzel bir gövde

Yerleşmek için ve daha uygun kuşanır,

Neşeli zarafet ve uyumlu görünümde.

Gövde, biçimini ruhun yapısından aldığı için,

Ruh, gövdede yapılanan biçim olduğu için."

Burada kendimizi, birdenbire, tehlikeli bir spekülasyonda değil de kutsal bir yerde buluruz ki çok sakınımlı olarak ve saygıyla ilerlemeliyiz. Dünyanın sırrının önünde duruyoruz, orada Oluş bir geçişle Görünüş'e dönüşürken Birlik, Çokluk olur.

Evren ruhun dışsallaşmasıdır. Yaşam her neredeyse, onun çevresinde görüntü olarak patlar. Bilim duyumdur, ve bu nedenle yüzeyseldir. Yeryüzünü ve gezegenleri, fiziği ve kimyayı sanki kendiliklerinden varmışçasına duyularımızla kavrarız; ama bunlar sahip olduğumuz Mevcudiyetin maiyetidir. "Yüce gökler," der Proklus(3), "değişen şekillerinde entelektüel kavrayışın görkemini açığa çıkarır; entelektüel yaradılışın görünmeyen dönemleriyle birleşerek harekete geçirilir." Bu nedenle bilim, insanın doğru yolda yükselmesiyle birlikte, din ve metafizik ile aynı adımlarla ilerler ya da bilimin durumu öz-bilgimizin bir dizinidir. Doğadaki her şey tinsel bir güce karşılık olduğundan, eğer herhangi bir olgu

düşünülmeden karanlıkta kalıyorsa, bunun nedeni, gözlemcinin ilgili yeteneğinin henüz etkin olmamasındandır.

Dinsel bir bakışla üzerinde gezindiğimiz suların çok derin olmasına aldırmayalım o zaman. Fablın güzelliği, sezginin önemini şaire ve diğerlerine kanıtlar ya da eğer lütfederseniz, doğanın büyüleyiciliğinin etkisi altında kalan herkes bir yere kadar şairdir; bütün insanların sahip oldukları fikirler hakkında evren bir tören yeridir. Ben etkileyiciliğin simgede yerleştiğini buldum. Doğayı kim sever? Kim sevmez? Onunla yaşayan yalnızca şairler, aylak ve kültürlü insanlar mıdır? Hayır; ama aynı zamanda sevgilerini seçtikleri sözcüklerle değil de, tercih ettikleri hayat tarzıyla ifade eden avcılar, çiftçiler, seyisler ve kasaplar da vardır. Bir yazar olarak at arabacısının ya da avcının biniciliğe, atlara ve köpeklerle verdiği değeri merak ederim. Bunlar yüzeysel nitelikler değildir. Onlardan biriyle konuştuğunuzda, yaptığı işe en az sizin verdiğiniz kadar değer verecektir. Hayranlığı sempatiden öteye geçmez; hiç tanımları yoktur, ama orada hazır bulunduğunu hissettiği yaşayan bir güçle doğanın buyruğundadır. Hiçbir öykünme ya da şeylerin oyunu onu hoşnut etmeyecektir; kuzey rüzgârının, yağmurun, taşın, tahtanın ve demirin kararlılığını sever. Tanımlanamayan bir güzellik, sonuna dek gördüğümüz bir güzellikten daha değerlidir. Simge olan doğa, doğaüstünü belgeler, yaşamın taşıdığı gövdeye kaba ama içten törelerle tapınır.

Bu yakınlığın içyüzü ve gizemi her sınıftan insanı simgelerin kullanımına götürür. Şiir akımlarının şairleri ve felsefeciler en az sahip oldukları kitleden sarhoş oldukları kadar, kullandıkları simgelerden de sarhoş olurlar. Siyasi partilerde rozetlerin ve amblemlerin etki gücünü bir hesap edin. Baltimor'dan Bunker Vadisi'ne yuvarlanan büyük topa bakın(4)! Siyasi geçit törenlerinde, Lowell bir dokuma tezgâhı, Lynn bir ayakkabı ve Salem bir gemi görünümüne bürünür(5). Elma şarabı fıçısına, tahta barakaya, Amerikan ceviz ağacından değneğe, palmiye sopasına ve partilerin tüm diğer algı kavramlarına bakın. Ulusal simgelerin gücüne bakın. Yeryüzünün en ücra köşelerinde, en ilkel koşullarda yaşayan kabilelerin ya da dışarıdan gelecek konvansiyonel saldırganın kanını ürpertecek yıldızlar, zambaklar, leoparlar, bir hilal, bir aslan, bir kartal ya da başka bir figür eski bir bez parçasında, esen rüzgârda, bir kalede, Tanrı bilir nasıl itibar kazanarak kullanılmaya başlandı. İnsanlar şiiirden nefret ettiklerini düşünürler, fakat hepsi şair ve mistiktir!

Simgesel dilin bu evrenselliğinin ötesinde, bize söylenen şeylerin yüksek anlamlı kullanımı sayesinde tapınak haline gelen, ve duvarları simgelerle, resimlerle ve Tanrı'nın buyruklarıyla kaplı dünyanın içinde, doğanın bütün anlamını taşımayan hiçbir gerçek yoktur; ve yüce ya da alçak, onurlu ya da düşük olaylarda, işlerde yaptığımız ayrımlar doğanın simge olarak kullanılmasıyla yok olur. Düşünce her şeyi kullanıma uygun hale getirir. Her şeyi bilen bir insanın kelime dağarcığı, kibar bir konuşmadan dışlanan sözcükleri ve imgeleri kucaklar. Adi ya da açık saçık olan şey, yeni bir düşünce bağlantısıyla söylenerek ünlenir. İbrani kâhinlerinin dindarlıkları, arsızlıklarını ortadan kaldırır. Sünnet, bayağı ve iğrenç olanı yüceltmede şiirin gücüne bir örnektir. Küçük ve çirkin şeyler, aynı zamanda büyük ve önemli simgeler olarak kullanılırlar. Bir yasanın anlatım şekli bayağılaştıkça sertliği

artar ve belleklerde daha uzun süre yer eder: Tıpkı değerli bir şeyi içine koyup taşımak için en küçük kutuların ya da çantaların kullanılması gibi. Yaratıcı ve heyecanlı bir zihin, sözcüklerin çıplak olarak sıralanmasını açık saçık bulabilir; Parlamento'da konuşma hazırlığı yaparken Bailey'nin Sözlüğü'nü(6) okuma alışkanlığı olan Lord Chatham(7) için olduğu gibi. En kötü deneyim bile, fikirleri ifade etme niyeti için yeterince zengindir. Yeni gerçeklerin bilgisine neden göz dikilsin? Gece ve gündüz, ev ve bahçe, birkaç kitap, birkaç hareket, bize bütün sanatların ve bütün görünüşlerin sağlayacağı kadar malzeme verir. Kullandığımız birkaç simgenin anlamını tüketmekten uzağız. Korkunç bir basitlikle bunları kullanmaya başlayabiliriz. Bir şiirin uzun olması gerekmez. Her sözcük önceden bir şiirdi. Yeni olan her ilişki yeni bir sözcüktür. Aynı şekilde, kusurları ve biçimsizlikleri kutsal bir amaç için kullanırken, dünyanın kötülüklerinin sadece kem gözler için öyle olduğuna ilişkin düşüncemizi ifade ederiz. Eski mitolojide Vulcan'ın(8) topallığı, Küpid'in(9) körlüğü ve benzer kusurların tanrısal yaradılışlara özgü olduğu gözlemini yapan mitoloji uzmanları bunların bereket anlamına geldiğini söylediler.

Tanrısal yaşamdan uzaklaşmanın ve ayrışmanın sonucu olarak çirkinleşen şeyler için olduğu gibi, doğaya ve Bütün olana yeni şeyler -ve hattâ daha derin bir kavrayışla doğa kurallarına aykırı yapay şeyler- eklediği için, şair rahatsız edici gerçekleri büyük bir kolaylıkla açığa vurmaktadır. Şiir okurları fabrikayı ve demiryolunu görür ve manzaranın şiirselliğinin bunlar tarafından bozulduğunu sanır; çünkü bu tür sanat yapıtları kendi okumalarında kutsanan anlamını henüz bulmamıştır; ama şair, bir arı kovanının ya da bir örümcek ağının geometrik yapısından farksız olan bu şeylerin hepsinin o büyük Düzen'in bir parçası olduğunu görür. Doğa bütün bu şeyleri çok hızlı bir biçimde yaşam çemberinin içine alarak benimser ve akarak giden tren vagonlarını sanki kendisininmiş gibi sever. Bunun yanısıra, ne kadar mekanik buluşlar sergilediğiniz, odaklanmış bir akıl için hiçbir şey ifade etmez. Milyonlarca şey katmış olmanıza karşın, bunun mekanik gerçekliğe zerre kadar bile katkısı olmaması asla şaşırtıcı değildir. Ne kadar yüksek olursa olsun, hiçbir dağ gök kubbeyi delemeyiz; aynı şekilde, tinsel gerçeklik, birçok ya da birkaç ayrıntıyla değiştirilemez bir durumda kalır. Zeki bir köylü çocuğu bir gün ilk kez kente gider ve halden memnun olan vatandaş önemsiz şaşkınlığını tatmin edici bulmaz. Bütün o güzel evleri görmemesi ve daha önce böylesini hiç görmemiş olması değildir söz konusu olan, şairin demiryoluna yer ayırması gibi o da bu şeyleri kolaylıkla başından atar. Yeni bir gerçekliğin en önemli değeri, herhangi bir ve her bir koşulu gölgede bırakacak olan Yaşam'ın büyük ve değişmez gerçeğini çoğaltmasıdır ve bu durum Amerika'nın ticaretini, Kızılderililerin para olarak kullandıkları boncuklarla karşılaştırmaya benzer bir şeydir.

Dünya böylece fiil ve isim olarak akıl kelimesinin içine yerleştirilmiştir, onu anlaşılır bir şekilde dile getirecek olan kişi şairdir. Yaşamın büyük, etkileyici, kapsayıcı olmasına karşın -ve bütün insanların simgeleri adlandırıldıkları şeyler yoluyla anlamalarına karşın- bunlar özgün olarak kullanamazlar. Bizler simgeyiz ve simgeleri barındırırız; işçiler, çalışma, araç ve gereçler, sözcükler ve şeyler, doğum ve ölüm, hepsi amblemidir; ama sembollerle ku-

ruhan sempatik ilişki ile şeylerin ekonomik kullanımlarına duyulan büyük yakınlık sayesinde onların aslında düşünceler olduklarını bilmeyiz. Şair, gizli bir entelektüel algıyla, bu şeylere eski kullanımlarını unutturan bir güç verir ve konuşamayan cansız her nesneye bir çift göz ve bir dil koyar. Düşüncenin simgeden bağımsız olduğunun, düşüncenin kalıcılığının yanında simgenin rastlantısallığı ile geçiciliğinin farkına varır. Lyncæus'un(10) gözlerinin yeraltını gördüğü söylencesi gibi, şair de dünyayı cam gibi görür ve bize her şeyi gerçeğe uygun doğru sırasıyla geçiş halinde gösterir. Daha üstün bir algıyla şeylerin doğasına bir adım daha yakın durur ve akışı veya başkalaşımı görür; düşüncenin çok biçimli yapısını kavrar; her canlının bulunduğu biçim içinde onu daha yüksek bir biçime çıkaracak itici bir güç olduğunu algılar ve onun gözlerini izleyerek yaşam, o hayatı anlatan biçimleri kullanır; bu nedenle şairin konuşması doğanın akışıyla birlikte akar. Hayvan yaşamının bütün gerçekleri, seks, beslenme, gebelik, doğum, büyüme, dünyanın insan ruhuna geçişinin simgeleridir. Bu simgeler insan ruhunda bir değişime uğrayarak yeni ve daha yüksek bir gerçeklik olarak yeniden ortaya çıkarlar. Şair biçimleri biçime uygun olarak değil, yaşama uygun olarak kullanır. Bu gerçek bilimdir. Şair tek başına astronomi, kimya, bitki örtüsü ve canlı yaşamı bilgisine sahiptir, ama bu gerçekler karşısında durup kalmaz, onları işaretler olarak kullanır. Güneşler, aylar, yıldızlar dediğimiz çiçeklerin uzayın düzlüğüne ya da çayırına niçin yayıldığını; büyük derinliğin hayvanlarla, insanlarla ve tanrılarla niçin bezendiğini bilir; çünkü konuştuğu her sözcüğü düşüncenin atları gibi sürer.

Bu bilimin erdemiyle şair Adlandırıcı ya da Dil-yapıcıdır, şeyleri bazen ortaya çıkışlarının ardından, bazen özlerinin ardından adlandırır, ve her birine bir diğerinin adını değil, kendi adını verir, böylece ayırır ya da sınırda haz duyan zekâyı sevindirir. Bütün sözcükleri şairler yapmıştır ve bu nedenle dil tarihin arşividir ve eğer öyle söylemek gerekirse, esin perilerinin bir tür mezarıdır. Sözcüklerimizin çoğunun kökenlerinin unutulmuş olmasına karşın, her bir sözcük ilk önce bir deha eseri idi ve ilk konuşmacı ile ilk dinleyiciye dünyayı o anda simgeselleştirdiği için geçerlik kazandı. Etimoloji uzmanı, en ölü sözcüğün bile bir zamanlar parlak bir resim olduğunu fark eder. Dil fosilleşmiş şiirdir. Karadaki kireçtaşının sonsuz sayıda mikroskobik canlı tabakası barındırması gibi, imgelerden ya da öğretilmelerden oluşan dil de şimdiki ikincil kullanımıyla, bize şiirsel kökenini anımsatmaktan uzun zaman önce uzaklaşmıştır. Ama şair şeyleri gördüğü ya da şeylere herhangi birinden bir adım daha yakın olduğu için onları adlandırır. Bu anlatım ya da adlandırma, sanat değildir. Ağaçtan çıkan yaprak gibi, ilkinden büyüyen ikinci bir doğadır. Doğa dediğimiz şey belirli bir öz denetim altında olan güdüleme ya da değişimdir ve Doğa her şeyi kendi elleriyle yapar. Yaptıklarını adlandırma işini ise bir başkasına bırakmaz, kendi adlandırır; ve bu yine başkalaşım yoluyla olur. Bir şairin bunu bana şöyle tanımladığını anımsıyorum:

Deha tamamen veya kısmen maddi ve fani olan şeylerin çürüklerini onarma faaliyetidir. Doğa, tüm krallıklarıyla, kendini güvenceye alır. Yaban mantarı ekmek kimsenin umurunda değildir: O nedenle doğa, solungaçlarından silkelediği bir katranköpüğünün(11) sa-

yısız sporlarından arda kalan herhangi birini yarın ya da bir sonraki gün milyarlarca yeni sporu aktarması için korumaya alır. Bugünün yeni katranköpüğü, eskisinin sahip olmadığı bir şansa sahiptir. Bu çekirdek atomu iki kamış olan ebeveynini yok eden kazalara uğramayacağı yeni bir yere fırlatılmıştır. Doğa bir insan yapar ve onu olgun çağına getirdikten sonra bu harika şeyi bir rüzgârla kaybetme riskine artık girmeyecektir. Bu nedenle ondan, maruz kaldığı kazalardan koruyabileceği yeni bir öz çıkarır. Aynı yolla, şairin ruhu düşünsel olgunluğuna ulaştığında, doğa ondan korkusuz, uykusuz, ölümsüz çocuklar olan ve eski zaman krallığının kazalarına bırakılmayacak şiirlerini veya şarkılarını alarak dağıtır: Korkusuz, yaşam dolu, (içinden çıktıkları ruhun erdemi olan) kanatlarını kuşanmış bu çocukları hızla uzaklara taşır ve insanların yüreklerine geri dönüşü olmayan bir şekilde koyar. Bu kanatlar şairin ruhunun güzelliğidir. Şarkılar ölümlü sahiplerinden ölümsüzlüğe doğru uçarken, peşlerinden kalabalık kümeler halinde gürültülü kınama sürüleri gelir ve hırslarından onları yiyip yok etme tehdidinde bulunurlar; ama bu sonuncular kanatlı değildir. Her kısa sıçrayışın sonunda yere çakılırlar, ve geldikleri ruhtan aldıkları güzel kanatları olmadığı için orada çürürler. Ama şairin ezgileri yükselerek her şeyin üzerinden atlar, ve sonsuz zamanın derinliklerini deler geçer.

***

İkinci Bölümün Sonu

Dipnotlar:

- (1) Jamblikus (İ.Ö. 4. yy): Suriyeli felsefeci.
- (2) Edmund Spenser (1552-1599): En bilinen eseri *Faerie Queene* olan İngiliz şair.
- (3) Proklus (ö. 485): Yunanlı felsefeci.
- (4) 'Baltimore'dan Bunker Vadisi'ne yuvarlanan büyük topa bakın': 1840'da Amerikan başkanlık seçimleri sırasında yürütülen kampanyada artan çoğunluğu (çığ gibi büyüyor anlamında) gözler önüne sermek için liberal parti üyeleri tarafından gerçekleştirilen siyasi bir akrobasi gösterisi.
- (5) 'Lowell bir dokuma tezgâhı, Lynn bir ayakkabı ve Salem bir gemi görünümüne bürünür': Massachusetts'de bulunan bu üç kentin her birinde ağırlık kazanan sanayi kolları; sırasıyla, tekstil imalatı, ayakkabı yapımı ve gemicilik.
- (6) Bailey'nin Sözlüğü: 1721'de Nathaniel Bailey (ö. 1742) tarafından derlenen ve resmi adıyla 'Evrensel Etimolojik İngilizce Sözlük' olarak bilinen eser.
- (7) Lord Chatham (1708-1778): Chatham'ın ilk İngiliz kontu. Daha yaygın adıyla Büyük William Pitt diye tanınır. İngiliz Parlamentosu'nda Amerikalı sömürgecilerin bağımsızlık bildirgesine destek vermiştir.
- (8) Vulcan: Roma mitolojisinde ateş ve metal tanrısı.
- (9) Küpid: Roma mitolojisinde erotik aşk ve güzellik tanrısı.
- (10) Lyncæus: Yunan mitolojisinde Lyncæus, Altın Post'u arayan Yason'un ve kahraman gemicisi Argonot'un Argo gemisindeki en keskin gözlü tayfasıdır.
- (11) Katranköpüğü: Yenilebilir birçok mantar içeren bir mantar türüne verilen ad. Çayır mantarı.

Bertan Onaran

Küresel Yağmanın Sildiği Uğraşlar

Yaşama Sanatı'na inandığım için, öteden beri bütün galerilere, bütün dinletilere, görülmeye değer filmlere koşarım. Ancak, küresel yağmanın kararlı biçimde arttırıldığı 1980'den bu yana, yerkürede insanların biriktirdiği artıdeğerden sanatın her türünü ayrılan para da, alan da daraltıldığı için, adım adım çok acı bir süreç yaşandı.

1980'de, Türkiye'nin başına indirilen balyozun ardından, küresel yağmaya katkıda bulunmak üzere bütün koruyucu önlem ve duvarları birer yıkmaya giriştik ya, o zaman kolayca önce Türk lirası, ardından (sanal da olsa) dolar milyonleri, milyarderleri yetiştirildi.

Bunlar, akıl hocaları aman alın, altın ya da hisse senedinden daha çok gelir getirir dedikleri için, kısa bir dönem resim, hatta yontu aldılar. Ama 90'lardan sonra, bu saman alevi de hızla sönüp gitti.

Şimdi tıpkı öbür dükkânlar, işyerleri gibi, galerilerin çoğu kapandı; kalanların en tanınmışlarına gidiyorum zaman zaman. Zaman zaman diyorum, çünkü sanatın gerçek alıcısı orta sınıf eritildiğinden, açılan sergilerdeki kırmızı benekler sürekli azaldı, sonunda hemen hemen sıfırlandı.

Sanatsal üretimin bir dalı olan yazarlık da bundan payına düşeni aldı, alıyor elbet: Artık yazar, hele ünlü yazar olabilmek için ille de kusursuz Türkçe bilmek, tutarlı bir dünya görüşüne sahip bulunmak, insan kardeşlerinize daha güzel, daha yaşanır bir dünya anlatmak gerekmiyor. Düşgücünüz sıfır olsa da, yazdığınız dil Tarzancadan beter olsa da, uyuşturucu dağıtım ağı içinde yer alabildiyseniz, sokaklardaki bütün tanıtım panoları, televizyonlardaki bütün kanallar, gazetelerdeki bütün köşeler adınızı beyinlere çakıyor; beyinler de işleyen insan beyni değil, haşlanmış koyun beyni olduğundan, kuyruklara girip

on binlerle alıp göstere göstere dolanıyorsunuz.

Aynı veba yazarlığın ikiz kardeşi çeviriye de bulaştı elbet. Basım sayısına bakarsanız, ortalık kitaptan, o arada çeviri yapıttan geçilmiyor. Ama gerek yazarlığın, gerek çevirmenliğin kitaplarda, yazılarda betimlendiği gibi gerçek bir uğraş olabilmesi için, yukarıda değindiğim, küresel soygundan pay alabilen çok küçük bir azınlığın dışında, bu dallarda emek verenleri hiç değilse aç ve açıkta yaşatmaması gerekirdi.

Oysa benim gibi herkes görüyor, tanık oluyor; gerçekten nitelikli bir öykü kitabının, romanın, incelemenin basılabilmesi için, bırakın para vermeyi, yazandan katkı payı adı altında basım gideri alınıyor. Ve, bunca özveriyle, o kitap basıla basıla, 1000 hadi bilemediniz 2000 basılıyor: Bozdur bozdur oku. Türkiye 70 milyondan, salt İstanbul 10 milyondan fazlayken...

Çeviride de durum aynı elbet; en kolay gözüken bir kitabı, diyelim kısa öyküleri bile 3-5 ayda yapabilirsiniz; basımıysa daha uzun süre alabilir. Kitabın basımından kimi zaman iki, kimi zaman dört ay sonra kavuşursunuz hak ettiğiniz paraya. Bu da, en iyimser kestirimle, 1000-2000 lirayı geçmez. Ee, onca ay neyle yaşayacaksınız, en temel giderlerinizi neyle karşılayacaksınız? Büyük bir talih sonucu, kazara oturduğunuz ev sizin olsa da, aldığınız para elektrik, telefon, su, doğalgaz giderlerini karşılamaya yetmez, yetemez.

Yazarlığın, çevirmenliğin en azından düşünsel açıdan saygın olduğu günlerde bile emek vereni geçindirmedeği için gerçek anlamda uğraş olamayan bu işlere şimdi kim gönüllü olarak girişebilir?

Geriye tek bir olasılık kalıyor: En yeteneksizlerin, en donanımsızların bu işlere el atması. Nitekim, toplumsal yapılanmanın bütün öbür dallarındaki gibi, ancak bu nitelikteki insanlarımızın açık artık bu iki etkinlik; biraz daha yetenekli ve donanımlı olanlar, küresel soygundan pay koparma yarışına katılıyorlar.

O yüzden, ressamların, yontucuların, bestecilerin, yazarların, çevirmenlerin yarın -işlerindeki yangın gerekse- nasıl ayakta durabileceklerini hiç bilemiyorum.

Buharlı makineden sonra silinip giden el zanaatları/sanatları gibi, bu uğraşlar da tarihe karışacak gibi gözüküyor.

Buna da ben, haklı olarak, KÜRESEL HARAKİRİ diyorum.

Tatyana Kudryavtseva

Ünlü Rus çevirmen ve edebiyat bilimci. İngilizceden ve Fransızcadan çok sayıda eseri Rusçaya kazandırdı. 2002 yılında Amerikan hükümeti tarafından üstün hizmet ödülüne layık görüldü. Çevirdiği yazarlardan bazıları: Joyce Carol Oates, Charles Dickens, John Galsworthy, Archibald Joseph Cronin, Elizabeth Gaskell, Robert Crichton, Mark Twain, Theodore Herman Albert Dreiser, Jack London, John Cheever, Susan Hill, Arthur Hailey, Richard David Hughes, John Steinbeck, Mary Hemingway, Maurice Druon, Herve Bazin, Henry Graham Grene, Ernest Miller Hemingway, Jean Iris Murdoch, John Hoyer Updike, Norman Mailer, William Styron, Margaret Mitchell, Eugene Luther Gore Vidal, John Le Carre. İnostrannaya Literatura (Yabancı Edebiyat) dergisindeki görevi nedeniyle sık sık yurtdışına çıktı, çevirmenliğini yaptığı yazarların birçoğuyla arkadaş oldu. Çevirilerin yanı sıra, 2008 yılında çevirmenlik serüvenini, yerli ve yabancı yazarlarla, çevirmenlerle ilgili anılarını kaleme aldığı Bir Kaderin Dönüşebilirliği, Bir Edebiyatçının ve Çevirmenin Notları adlı bir anı kitabı yayımladı. Aşağıdaki anı ise, bu kitabın bu senenin başında, 27 Ocak'ta yitirdiğimiz Pulitzer Ödüllü Amerikalı yazar John Updike'la ilgili bölümünden çevrilmiştir.

John Updike ve Rusya'daki Çevirmeni Tatyana Kudryavtseva

Rusçadan çeviren: Hanife Çaylak

Tanıştığım yazarlardan biri de John Updike'di. Onunla kendisine dünya çapında ün kazandıran *The Centaur* romanının Rusça çevirisinin yayımlanmasının ardından dergimizin davetlisi olarak Moskova'ya geldiğinde buluştum. Genç yazar, kendisi için organize edilen kabulde tam anlamıyla şaşkına dönmüştü: Bu kabul Moskova Devlet Üniversitesi'nde bir konuşma, Yabancı Diller Kütüphanesi'nde okuyucularla sohbet (bununla beraber katılımcıların konuşmalarından romanın okuduklarını ve unutmadıklarını anlamıştı), Leningrad ve Kiev'e konuşmalar yapmak üzere geziler, merasimli öğle ve akşam yemeklerini kapsıyordu. Kabulün sonuna doğru ise yazara o zamanlar Rusya'da döviz alış satışı mümkün olmadığından yine burada harcamak zorunda olduğu, ödemenin rubleyle yapılacağı telif verilecekti.

Updike, parayı aldığı anda ne almak istediğini sordum (o zamanlar antika, süs eşyaları, tablolar, antika porselen gibi pahada ağır eşyalar sadece komisyoncu mağazalarda satılıyordu).

"Kaşe bir paltoya ihtiyacım var, beni sıcak tutacak bir kıyafetim yok, burası da soğuk," dedi (Sonbaharın son günleriydi).

"Peki, nereden alabileceğimizi öğreneyim sizinle gidip alırsız," dedim.

Hemen GUM'un (Üniversal Genel Mağaza) yolunu tuttum. Uzun, zayıf bir adama göre kaşeye benzer bir şey bile yoktu. Değişik paltolar vardı fakat ne bedenleri ne de kaliteleri ona önerirken utanmayacağım cistendi. Kaç mağaza dolaştı hatırlamıyorum. TSUM'da da, Arbat Caddesi'nde de, şehrin farklı ilçelerindeki büyük mağazalarda da bir şey bulamadım. Kelimenin tam anlamıyla dehşete kapılmıştım. Updike'a, koskoca ülkenin başkentinde ona bir palto bulamadığımı nasıl söyledim. Üstelik mevsimlerden de sonbahardı, yaz değil... Böyle bir kıyafetin sezonunun olmadığı bahanesinin arkasına da sığınamazdım. Sonra, Sovyetler Birliği Komünist Parti Merkezi Komitesi'nde görevli, sürekli iş yaptığım bir memuru aradım ve ne gibi bir sorunla yüz yüze olduğumu anlattım.

"Sizin halka kapalı mağazalarınız olduğunu biliyorum, bize ordan Updike'a bir palto satın almamız için birileriyle konuşamaz mısınız acaba?" dedim.

"Hiç sorun değil, yarım saat sonra arayın," dedi. Yarım saat sonra aradım.

"Sanırım bir sorun var, bizim mağazalarımızda o bedende kaşe palto yok, fakat siparişle

dikilebilir," dedi.

Lakin bunun için vaktimiz dardı. Updike'a "Maalesef bütün kaşe paltolar soğuklar gelmeden önce satılmış," demek zorunda kaldım.

"Başka bir şey düşünün, belki evinize ya da eşinize bir şeyler almak istersiniz," dedim.

"Oldukça mütevazî bir evim var, başka bir şeye ihtiyacım yok, eşim de takı takmaz," dedi.

O günün nasıl sona erdiğini Updike bana daha sonra anlatacaktı: Oteldeki odasına gelmiş, yatağa uzanmış, valizini açmış ve paraları içine saçmıştı. Biraz daha uzandıktan sonra bu paraları ülkesinde harcayabileceği dolarlar olmadığına yanarak çöp kutusuna atmıştı.

Updike, Moskova'da bulunduğu süre zarfında gazetelere birkaç röportaj vermiş ve bir radyoda konuşma yapmıştı. Ülkemiz ve ülkemiz insanlarından, kendisinin burada nasıl karşılandığından, Andrey Voznesenski, Yevgeniy Yevtuşenko, Robert Rojdestvenski, Aleksey Surkoviy, Oleg Bitov, Sergey Zaligin gibi bazı ilginç yazar ve şairlerle tanıştığından hayranlıkla bahsettiği en büyük röportajı ise *Literaturnaya Gazeta*'da yayımlanmıştı. Malum, Updike nesrin yanı sıra şiir de yazıyordu.

Hayranlığı da anlaşılabilirdi: Şöhretin henüz bozmadığı, yazın dünyasına yeni adım atan bir yazardı. Onun için, şimdilerde bir numaralı Amerikalı yazar diye bahsediyorlar, üniversitelere, kulüplere kapışılırcasına davet ediyorlar ve onu dinlemeye yüzlerce insan geliyor. O zamanlar, yani 1963'te Sovyetler Birliği'nin organize ettiği kabul onun hiç beklemediği bir şeydi.

Updike'la bir yıl sonra Sovyet Yazarlar Heyeti'yle gittiğim Amerika'da buluştum. Boston yakınlarında küçük bir sitede oturduğunu biliyordum, bense New York'taydım ve yazarı aramaya karar verdim. Konuşma esnasında onunla görüşmekten memnun olacağımı söyleyip, New York'a yolunun düşüp düşmeyeceğini sordum. Olumsuz konuştu, daha sonra nerede kaldığımı sordu.

"Waldorf Astori"de dedim. Resmi düzeyde ziyaret gerçekleştiren ikinci Sovyer Yazarlar Heyeti olduğumuzdan en prestijli otellerde kalmamıza imkân sağlayan devlet erkânınca kabul edilmiştik.

"Olamaz, gerçekten Waldorf Astori'de mi kalıyorsunuz, ben oraya hiç gitmedim, eşimle geleceğiz," dedi.

Ona 25 Ocak'taki isim günümde gelmesini teklif ettim. O da o zamanki eşi Mary'yle geldi. Oteldeki geniş odamda güzel koltuk ve sandalyeler olmasına rağmen nedense üçümüz de yatağıma oturup, sohbet ederek ceviz yemişi ve Moskova'dan getirdiğim votkayı içmiştik.

On yıl geçmişti, bir Amerikan dergisinde Updike'ın Henry Bech, *Bir Kitap* gibi tuhaf bir adı

olan yeni kitabının yayımlandığını okudum. 1963 yılındaki tanışıklığımızın ve 1964 yılında New York'taki buluşmamızın ardından Updike bana bütün kitaplarını yollamış, nedense bu kitabını es geçmişti. *Inostrannaya Literatura* dergisinde yurt dışından kitap getirmek üzere döviz bulundurulurdu, ben de bu kitabı sipariş ettim. Kitabı alıp okuduktan sonra masanın başına geçip Updike'a uzunca bir mektup yazdım. *Henry Bech, Bir Kitap*, Updike'in 1963-1964 yıllarında Sovyetler Birliği, Bulgaristan ve Yugoslavya'ya yaptığı gezilerini anlattığı küçük bir kitaptı. Okuduğumda gözlerime inanamadım, Updike Moskova'da onca övdüğü ne varsa bu kitapta alaşağı etmişti. Her şey kötüydü: Şehirler, insanlar. Özellikle de onu muhteşem bir şekilde karşılayan Yazarlar Birliği "nasibini almıştı".

On yıl sonra neden böyle bir kitap yazmaya karar verdiğini anlayamadığımı yazdım. Sahi, ilk gerçek kahveyi sadece Yugoslavya'da mı içmişti? Ya da ilk güzel kadını sadece Belgrad'da mı görmüştü? Meğer Moskova'da etrafı KGB ajanlarınınca çevriliymiş, zavallı çevirmeni, mütevazı Frida Lurye ise yazarın yatağına süzülmenin yollarını arayıp durmuştu! Tanrıya şükür, kitapta hiç yokmuşum gibi benden bir kelimeyle bile olsun bahsetmemişti. Mektubun sonuna bu hareketinin ardından tanışıklığımızın devamının mümkün olmadığını yazarak nokta koydum ve mektubu yolladım.

Bu olay 1974'te gerçekleşmişti, Amerikan Edebiyatı Çevirmenleri Heyeti'nin başında bulunduğum bir sonraki Amerika seyahatim ise 1979'daydı. Dört kişiydik: Şimdi aramızda bulunmayan Natalya Treneva, eleştirmen ve edebiyat bilimci Pyotr Paliyevski, bir Ukraynalı yazar-çevirmen ve ben. Programımızda birçok şehrin yanı sıra Boston da vardı. Boston'da sözlükler basan Webster Grubu bizi görüşmeye, ardından da öğle yemeğine davet etti. Beni masanın başına oturtular, dolayısıyla salonun kapısı tam karşıma denk geliyordu. Yemekler verildiğinde birden kapı açıldı ve içeri Updike girdi. Artık bambaşka görünüyordu: Pahalı bir kravatın tamamladığı şık takım elbisesiyle, kendini kanıtlamış, özgüveni yerinde bir yazar vardı. Salondaki tek boş sandalye yanımda olduğundan yanıma oturacağını anladım.

Herkese ortak bir "merhaba" dedikten sonra yanıma oturdu ve önündeki yemeği yemeye başladı. Kan beynime sıçramıştı. Bir müddet bekledim, kendimi tutamayıp, ona doğru döndüm ve,

"Ne o, John beni tanımadınız mı?" dedim.

"Hayır, tanımaz olur muyum Tanya, sizi hemen tanıdım."

"Neden hiç tanıdık değilmişiz gibi bir eda içindesiniz o halde?"

"Size yaklaştığım taktirde nasıl bir tepkiyle karşılaşacağımı bilemediğimden," dedi.

"Allah aşkına John! Böyle bir kitabı nasıl yazabildiniz? *Henry Bech, Bir Kitap* sırf yalanlarla dolu bir kitap. Bir türlü akıl erdiremiyorum," diyerek içimi döktüm.

"Erdiremezsiniz de zaten. Her ülkenin kendi âdetleri var, benim de geçindirmek zorunda

olduğum geniş bir ailem var," dedi.

Soğuk Savaş zamanı "heyecanlarının" bedelini ödemiş ve uzlaşma yoluna gitmiş olabileceğini anlamıştım. Sipariş bir kitap olması da mümkündü bu kitabın.

"Bir şeylerin sizi bu kitabı yazmaya zorladığını anlamama rağmen, size yine de kondurmadım," dedim.

O an, masanın diğer ucunda oturan Webster Grubu'nun başkanı:

"Sayın Updike, sadece bir kişiyle bunca ilgilenmeseniz, heyette başka kişiler de var," diye bildi.

Mimiklerimizden sıradan bir konuşma, basit bir diyalog halinde olmadığımızı fark ettiğini anlamıştım. Updike hemen kalktı, masanın diğer ucuna oturdu.

O günden sonra yeniden arkadaş olmuştuk. Tavşan döndü, Tavşan zengin oldu, geçenlerde AST Yayınevinde yayımlanan *Darbe* romanlarını çevirdim.

Updike'ı son kez Bolşoy Tiyatrosu'nun eski balesini, şimdiyse uluslararası "Benois de la Danse" bale ödülünün sanat direktörü olan kızım Nina'nın, eşi Stuart Loory'yle yaşadığı Missouri Eyaleti'ne bağlı Columbia şehrinde, 2002 yılında gördüm. Columbia, profesör Stuart Loory'nin "Özgür Basın" bölümünde bölüm başkanı olduğu, Amerika'nın en eski gazetecilik okulunun bulunduğu küçük bir üniversite şehri. Gazetecilik okulunun bulunduğu bu üniversite, Updike'i davet edebilmek için Loory kanalıyla benden yardım istedi. John'u aradım, üniversiteye gelmeye, bir konuşma yapmaya ve bu arada da benimle görüşmeye ikna ettim.

Büyük salon Updike'ı dinlemeye gelenlere yetmemişti. İnsanlar kapının yanında, duvar kenarlarında dikiliyordu. Yeni kitabını anlattı. Sonra onu evimize götürdük, kendisi için hazırlanan masayı görünce "Rus konukseverliğini öğrenelim" dedi ama artık votka içmiyordu.

14 Kasım 2002'de, "Rus ve Amerikan edebiyatı arasında sağlam köprü oluşturmak suretiyle iki halkın yakınlaşmasında uzun yıllar göstermiş olduğum çaba" vesilesiyle Washington'da bana bir ödül verildi. Updike ödül törenine gelememişti ama bir tebrik mektubu yollamıştı:

Dostluğumuz kapitalist ve komünist olmak üzere iki ayrı kampa ayrılan dünyanın "öteki" kampında başladı ve bu dünyada azimli çalışmanız ve duyduğunuz aşkla Amerikan edebiyatını bir kamptan diğerine aktararak asilce emek verdiniz. Bu, cesaret gerektiren ve hiç de kolay olmayan bir çabaydı fakat alımlığınızla, daha az cesaretli birini yıldırabilecek zorlukları sebatla aştınız. Şimdi doksan yaşında da bunu devam ettiriyorsunuz...

Gün Zileli

Merhaba Jan Valtin!

Jan Valtin'le tanışmam, çevirmen-yazar arkadaşım Emine Özkaya aracılığıyla oldu. Bana, merkezi Edinburg'da bulunan ve İngiltere'deki tüm radikal yayınların merkezi durumunda olan AK Press tarafından 2004 yılında yeniden yayımlanan Jan Valtin'in 671 sayfalık *Out of the Night* adlı otobiyografisini verdi, "Ben okudum, senin de çok ilgini çeker bu," dedi. Benim ilgi alanlarımı iyi bilirdi. Ooo...Tam benlikti kitap gerçekten. Alanım biyografi ve otobiyografiydi. İlgili alanım ise Sovyetler Birliği ve Komintern. Jan Valtin, Komintern'de 1919-1939 yılları arasında, yaklaşık yirmi yıl profesyonel çalışmış bir komünistti. Şimdi onu daha yakından tanıyalım:

Jan Valtin (Richard Julius Hermann Krebs) (1905-1951): Alman komünisti ve iki savaş arasında Komintern görevlisi. 1919'daki Spartakist ayaklanmasına, on dört yaşındayken, bisikletli kurye olarak katıldı. 1923 yılında, komünist Hamburg ayaklanmasında aktif rol aldı. Daha sonraki yıllarda, profesyonel Komintern görevlisi olarak, özellikle limanlardaki örgütlenme faaliyetlerinde çeşitli görevler yaptı. Amerika, San Quentin'de, GPU'nun emriyle giriştiği, başarısız bir suikast eyleminden dolayı üç yıl hapis yattı. Naziler iktidara geldikten sonra Danimarka'ya gitti. Oradan, Komintern Batı Sekreterliğinin verdiği görevle, yeraltı çalışması yapmak üzere Almanya'ya gizlice girdi. Naziler tarafından yakalandı ve ağır işkence gördü. GPU, Gestapo içindeki bir ajanı vasıtasıyla kendisiyle bağ kurup, Nazi ajanı rolü oynamasını emretti. Sonunda Nazileri, kendilerinden yana olduğuna inandırabildi. Naziler onu, bir hapishaneden kaçış mizanseninin ardından "ajan"ları olarak Danimarka'ya gönderdiler. Ancak, karısı ve çocuğu Nazilerin elinde rehine olarak tutuluyordu. Danimarka'ya gelince, GPU'nun yanlış bilgilerle Gestapo'yu yanıltmasını ve bir Gestapo ajanının yakalamasını sağladı. Bu arada, karısının kurtarılmasına destek vermeyen GP.U.

ile anlaşmazlığa düştü. GPU, onu Moskova'ya göndermek üzere tutukladı. Fakat, GPU'nun elinden kaçmayı başardı ve 1938 yılında ABD'ye gitti. Stalinist basında hakkında çıkan yazılar üzerine, Gestapo, Valtin'in kendilerini aldattığını öğrenmiş oldu ve karısı Firelei'yi yeniden tutukladı, Firelei Gestapo hapisanesinde öldü. Valtin, Amerika'da, çeşitli işlerde işçi olarak çalıştı, daha sonra, II. Dünya Savaşı'nda, Amerikan ordusuna er olarak katıldı. Savaşın sonra, House Committee on Un-American Activities tarafından soruşturmaya uğradı, ancak aklandı. 1947 yılında Birleşik Devletler vatandaşı oldu. İki savaş arası dönemi anlattığı *Out of the Night*'ı 1941 yılında yazdı, kitap yalnızca ABD'de bir milyonun üstünde sattı. 1951 yılında, kırk altı yaşında öldü.

Jan Valtin'in erken ölümünde, kitapta ayrıntısıyla anlattığı, Gestapo'da gördüğü ağır işkencenin rolü elbette büyüktü.

Kitabı, yaklaşık bir ay içinde okudum, bitirdiğim an çevirmeye karar vermiştim bile. 4 Ekim 2007 tarihinde kitabı çevirmeye başladım. Herhangi bir yayıneviyle anlaşmamıştım. Buna rağmen böyle kalın bir kitabı çevirmeye girişmem büyük cesaretti. Ya çevirim elimde kalırsa ne olacaktı? Çevirmen arkadaşım Yavuz Alogan, herhangi bir yayıneviyle anlaşmadan çevirmeye giriştiğimi duyduğunda şöyle demişti: "Sen delisin galiba. Bu zamanda bir yayıneviyle anlaşmadan böyle kapsamlı bir çeviriye girişilir mi?" Sanırım biraz deliydim. Evet, ama daha önceki çevirilerime de böyle girişmiştim. Örneğin, kalınlığı Jan Valtin'den geri kalmayan, Eugenia Ginzburg'un *Anafora Doğru ve Anaforun İçinde* adlı iki ciltlik anıları. Eugenia Ginzburg, Kazan Üniversitesi'nden bir akademisyendi. Kocasını Parti Merkez Komitesi üyesiydi. 1934'de Kirov'un öldürülmesinden sonra başlayan terör dalgasında, muhaliflikle falan hiçbir ilgisi olmadığı halde tutuklanmış ve toplam on sekiz yıl yatmıştı Stalin'in toplama kamplarında. Anıları müthişti. Soljenitsin'in Gulag Takımadaları ile birlikte anılırdı onun otobiyografisi Batı'da. İkinci cilde önsözü Heinrich Böll yazmıştı. 1995 yılında bu kitapların çevirisine girişmiş ve Türkiye'den arkadaşım Muzaffer Erdoğan'ın Pencere Yayınlarında bastırılmıştı. Bu kitap ne yazık ki, Türkiye'de hak ettiği değeri bulamadı. Hâlâ piyasada bulunabilmektedir.

Profesyonel bir çevirmen değildim. Sadece çok sevdiğim ve okunmasında yarar gördüğüm kitapları çevirmeye girişiyordum. Şimdi bana bir ticari metin verseniz çeviremem. Hem terminolojim yetmez, hem de beynim çevirmeye karşı direnir. Bir şeyi ancak çok istiyorsam yapabilirim. Okuldayken de öyleydim. Ancak öğrenmek istediğim şeyleri öğrenebilirdim. Bu anlamda bir öğrenme engelli olduğum bile söylenebilir.

Madem ki, Jan Valtin'in kitabını çok sevmiştim, çevirecektim. Bunu hiçbir güç engelleyemezdi. Yayınevi mi? İstim arkadan gelsin. Valtin, bu satırları yazdığı Nisan ayında, çok eski arkadaşım Eşber Yağmurdereli'nin Kibele Yayınevi tarafından basılmak üzere. Kapağı da, yine genç arkadaşım Evrensel Belgin tarafından yapılmıştır. Onu da dergiye gönderiyorum görsel bir unsur olarak. Bu yazı yayımlandığında belki de kitap basılmış halde kitapçılarda olacak.

Nelerle karşılaştım Valtin'in çevirisi sırasında? Bir kere, İngilizce Valtin'in ana dili değildi. Çocukluğunda, denizci olan babasıyla denizaşırı ülkelerde dolaşırken sömürge ülkelerde kullanılan bir tür yerli İngilizcesi öğrenmişti ama bu çok değişik bir İngilizceydi. O da genç yaşında, babası gibi bir denizci olmuştu. Yetişkinliği döneminde, tüm dünyayı gemilerle, kaçak olarak ya da sahte pasaportla dolaşırken İngilizcesini iyice ilerletmişti. Kitabında anlattığı gibi, Komintern görevlisi olarak belli sürelerle İngiltere'de de kalmıştı ama İngilizceyi, yaşamının son on yılını geçirdiği Amerika'da iyice geliştirdiği düşünülebilir. Fakat kitabını Amerika'ya gittikten hemen sonra yazmıştı. Neden İngilizceyi seçmişti acaba? Neden Almanca yazmamıştı? Sanırım kitabının esasen Amerika'da yayımlanacağını düşündüğü için İngilizce yazmıştı. Almanca yazıp bunu İngilizceye çevirmesi ya da çevirtmesi zaman alacaktı. Komintern görevlisi olarak doğrudan hedefe yürümeyi iyi öğrenmişti Valtin.

Peki İngilizcesinde sorunlar var mıydı? Ben bunu değerlendirecek durumda değildim. Kitabı benden önce okuyan Emine Özkaya, Valtin'in İngilizcesinde bazı sorunlar olduğunu söylüyordu. Yer yer eski bir dil kullanıyormuş ama bu normal, yazıldığı 1939 yılı hesaba katılırsa. Zaman zaman cümle bozuklukları varmış. Ben bunları fark etmedim bile. İngilizce cümle bozursa bile benim Türkçemle düzelmiştir herhalde!

Benim açımdan esas sorun, Valtin'in yerine göre, ağırlıklı olarak Almanca, bazen Fransızca deyimler kullanması, Almanca ya da Fransızca şarkı sözleri döktürmesiydi. Bunları nasıl çevirecektim? Bunun için, Almanca ve Fransızca bilen arkadaşların yardımına başvurdum. Tabii bu arkadaşlar bağlamı bilmediklerinden bazen güçlük çekiyorlardı. Bu yüzden onlara, kelimenin ya da cümlenin geçtiği ortamı da anlatmak zorunda kalıyordum. Neyse sonunda altından kalktık bu işin, arkadaşların yardımıyla. Çevirmediğim tek bir İngilizce dışı sözcük ya da cümle veya şarkı sözü olmadı. Hepsi dipnotlarla açıklandı.

Valtin, kitabında hiç dipnot kullanmamıştı. Oysa bazı deyimlerin ya da durumların dipnotlarla açıklanması gerekiyordu. Ben bununla da yetinmedim, geniş bir biyografik dipnot taraması yaptım. Kitapta geçen tüm isimlerin, Wikipedia'dan bulabildiğim kadarıyla biyografik dipnotunu düştüm. Bu, özellikle Alman Komünist Partisi liderliği ve Sovyetler Birliği Komünist Partisi liderliği açısından önemliydi. Lenin ve Troçki gibi çok bilinen figürlerin sadece doğum ve ölüm yıldönümlerini verdim. Ama bunun dışındakilerin biyografik dipnotlarını daha geniş tuttum. Her birine en az üç dört satır ayırdım. Bu biyografik dipnotların gösterdiği sonuç çok ilginçti. Genellikle 1890'larda doğan ve olayların yaşandığı sırada otuz, kırk yaşlarında olan Alman Komünist Partisi liderlerinin ölüm tarihi hep aynıydı. Örnekse şöyle: (1889-1934) veya (1897-1938). 1933 yılında ölenlerin hepsi, Reichtag yangınından sonra Hitler'in öldürdüğü Alman komünistleriydi. 1938'de öldürülenler ise, Hitler'den kurtulup Sovyetler Birliği'ne sığınan ve burada GPU tarafından öldürülen komünistler. Bu tarihlere yakın tarihlerde ama eceliyle ölen birkaç komünistin biyografik notuna, yanlış anlaşılmaya yer vermemek için "eceliyle öldü" notunu düşmek zorunda kaldım. Eceliyle ölenler oldukça azınlıkta kalıyordu zaten.

Önceleri günde iki ya da üç sayfa çeviriyordum. Başka işlerim de vardı çünkü. Ayrıca üç sayfadan fazla yapmak kafamı çok yoruyordu. Fakat 2008 yazına doğru çeviriyi hızlandırdım. Bunun nedeni, Türkiye’de bir yayıneviyle anlaşma ihtimalimdi. Görüşmeye gittiğimde çevirinin tam olmasını istiyordum. Bu yüzden Haziran’dan itibaren çeviriyi günde 7-8 sayfaya çıkarttım. Artık çeviriden başka hiçbir şey yapmıyordum. Sabah kalkıp çeviriye girişiyor, gece geç vakit noktalıyordum. Buna redaksiyon ve düzeltmeler de dahildi. Bir yandan yedi sekiz sayfayı çeviriyor, bir yandan da bir arkadaşımın işyerinde bastığı önceki bölümlerin kağıt üzerinden düzeltilmesini yapıyordum. O yaz aylarında gecem gündüzüm birbirine karıştı. Bazen gece yarısı uyanıyor, yeniden çeviriye girişiyordum. Gece uyumadığım için gündüz birkaç saat uyuma yoluna gidiyordum. Bu arada Wikipedia’dan biyografik notları çıkartması da cabası. Bazı komünist liderlerin biyografisinin sadece Almancasını bulabiliyordum Wikipedia’dan. Bunları internetle acilen Almanca bilen arkadaşlara yolluyor ve kısa özetlemelerle çevirmelerini istiyordum. İşte böyle hummalı bir çalışmayla çeviriyi sekiz ayda bitirdim. Tarih: 7 Ağustos 2008.

Bundan sonrası, yayınevlerine bu kitabın önemini kavratmaya kalmıştı. İşin o faslını hiç sormayın. Bir yayınevinin yayın kurulunda olan anlı şanlı bir akademisyenin önünde çevirinin çıktılarını gördüğümde benim bile gözüm korktu. Önlü arkalı basılmadığından 671 sayfa aşağı yukarı üç tuğla kalınlığında gösteriyordu. “Okumayacak mısınız” diye sordum bu konularla uzun zamandır ilgilendiğini iddia eden anlı şanlı akademisyene. Önündeki kâğıttan barikatı göstererek, “Hepsini nasıl okuyayım, şöyle bir baktım bazı yerlerine,” dedi. Siz bu anlattığım anekdottan yayınevlerinin yayın değerlendirme kurullarının çalışma tarzı konusunda gerekli sonuçları çıkartırsınız artık.

Ben olsam, böyle bir konuda önüme gelen kitap ne kadar kalın olursa olsun üzerine atardım. Ama o, ben değildim.

Ferit Edgü Eşik

- Ölümün eşiğinden döndüğünü söylemiştin bana.
- Evet.
- Nasıl bir ölümdü bu?
- Geleceği olmayan. Doğrusunu istersen geçmişi de olmayan. İlle de öğrenmek istiyor-
san şimdisi de pek yoktu. Yalnız o vardı, ölüm. Bir de ben. Aramızda da bir eşik.
- Sonra n'oldu?
- Kapıyı yüzüne çarptım. Sırası değil, dedim ona.

The Door

İngilizce'ye çeviren: Gül Şahin

Boğaziçi Üniversitesi İngiliz Dili ve Edebiyatı Bölümü, 4. sınıf öğrencisi

- You once told me that you came back from death's door.
- Yes.
- What kind of a death was it?
- Without any future. In truth, without any past, either. If you are eager to learn it so
much, without much present either. There was only him, death. Besides, me. And a
door between us.
- Then, what happened?
- I slammed the door in his face. This is not the time, I said.

Die Schwelle

Almanca'ya çeviren: Esen Özhan Demirhan

Istanbul Üniversitesi Çeviribilim Bölümü, Almanca Mütercim-Tercümanlık Anabilim Dalı

- Du hattest gesagt, dass du von der Schwelle des Todes zurückgekehrt bist.
- Ja.
- Was für ein Tod war es?
- Einer, der keine Zukunft hat. Ehrlich zu sein der auch keiner Vergangenheit hat.
Wenn du wirklich erfahren möchtest, er hatte nämlich auch keine Gegenwart gegeben.
Nur ihn der Tod und ich. Zwischen uns gab es eine Schwelle.
- Was passiert danach?
- Ich hab den Tür zur seine Gesicht geschlossen. Nicht jetzt habe ich ihn gesagt.

Charles Bukowski

İngilizce'den çeviren: Iğın Aktener

İzmir Ekonomi Üniversitesi İngilizce Mütercim-Tercümanlık Bölümü, 4. sınıf öğrencisi

16 Ağustos 1920'de Almanya'nın Andernach şehrinde dünyaya geldi. Asıl adı Heinrich Karl Bukowski olan şair, yapıtlarında bazen Henry Chinaski ismini de kullanmıştır. Eserlerinde genellikle toplum dışı insanları ve depresyonu konu alması ve alkolizme yakın bir hayat tarzını anlatmasıyla ünlüdür.

Eserlerinden Bazıları: *Kadınlar, Sıcak Su Müziği, Bir Tek Ben miyim Böyle Yaşayan, Postane, Pis Moruğun Notları, Kapalı Bir Kapıdır Cehennem, Gülün Gölgesinde, Sevimli Bir Aşk Hikâyesi, Sıradan Delilik Öyküleri, Pansiyon Manzumeleri, Shakespeare Bunu Asla Yapmazdı.*

POETRY

It
takes
a lot of
desperation
dissatisfaction
and
disillusion
to
write
a
few
good
poems.
it's not
for
everybody
either to
write
it
or even to
read
it.

ŞİİR SANATI

Birkaç
iyi
dize
yazabilmek
için
şiire
bol bol
çaresizlik
doyumsuzluk
ve
hayal kırıklığı
katmak
gerekir.
herkesin
harcı da
değildir
şiir
yazmak
ve
hatta
şiir
okumak.

I MET A GENIUS

I met a genius on the train
today
about 6 years old,
he sat beside me
and as the train
ran down along the coast
we came to the ocean
and then he looked at me
and said,
it's not pretty.

it was the first time I'd
realized
that.

OH YES

there are worse things than
being alone
but it often takes decades
to realize this
and most often
when you do
it's too late
and there's nothing worse
than
too late.

BİR DÂHIYLE KARŞILAŞTIM

Bugün
trende bir dahiyle karşılaştım
6 yaşlarındaydı,
yanımda oturuyordu
ve tren
kıyı boyunca ilerledi
sonunda okyanusa geldiğimizde
bana döndü ve
hiç güzel değilmiş
dedi.

İşte o an, fark ettim
gerçekten de
değildi.

AYNEN ÖYLE

yalnız olmaktan
daha beter şeyler vardır
fakat bunu anlamak
yıllarını alır
ve anladığında
çoğunlukla
çok geç kalmışsındır
ve geç kalmaktan
daha beter bir şey
yoktur.

Çeviri Seçkisi Üzerine Düşünceler

Seda Özdil

Marmara Üniversitesi, İngilizce Mütercim-Tercümanlık Bölümü, 2. sınıf öğrencisi

Çeviri dediğimiz olgu şüphesiz ki oldukça karmaşık. Her ne kadar genç sayılabilecek bir bilim dalı olsa da, çeviriyi görünür kılmak ve tartışmak için gerekli çerçeveyi sunan çeviribilim, bu karmaşık olguyu çözme anlamında çok yol kat etti. Çeviri alanında ihtiyaç duyulan bütünsel ve betimleyici yaklaşım çeşitli kuramlarla çeviriye kazandırılmış durumda. Elif Daldeniz, "Kültür ve Düşünce Metinleri Çevirmenliği" başlıklı yazısında felsefe ile çeviri arasındaki ilişkiye dikkat çekiyor: "Çeviri hakkında düşünmek doğrudan dil ve dil politikası, kültür ve kültür politikası, yorum, kimlik, söylem vb. hakkında düşündürmektir. Kişinin bu konulara ilişkin yaklaşımı ise çeviri anlayışını ele verir" (Daldeniz, 2006).

Bugüne dek, temel olarak Daldeniz'in belirttiği konularda fikirlerini dinlediğimiz / okuduğumuz pek çok sanatçı, yazar, aydın, fikir adamının çeviri olgusu hakkında ne düşündükleri, ne yazıp çizdikleri, çeviri alanına girer girmez aklıma takılmıştı. Bu noktada, Mehmet Rifat'ın hazırladığı *Çeviri Seçkisi'nin*(1), bir (öğrenci) çevirmen için, yukarıda bahsettiğim konulardan çeviriye uzanan yolun peşine düşerek farklı çeviri yorumlamalarına ulaşmak bağlamında ele alındığında son derece nitelikli bir kaynak olduğu fikrine vardım.

Kitabın en önemli özelliği, birbiri ile ilgili ama çeviri / çeviribilim açısından da bir o kadar özgün olan yorumlamaları çatısı altında birleştirmesi. Bir yandan çeviribilim öğrenen, bir yandan da pratikte çeviri yapan bir (öğrenci) çevirmen olarak bu kitabın, hem çevirmenlere, hem çeviribilimcilere, hem de yazarlara yer vermesi, onları "çeviri" çatısı altında bir araya getirmesi açısından çok önemli bir örnek teşkil ettiği düşüncesindeyim.

Çeviribilimci Theo Hermans şöyle diyor: "Bana göre çeviri metinler -tıpkı başka metinler gibi, ama onlardan daha da yoğun bir biçimde- hep, içkin olarak, çoğul, kararsız, merkezsiz, melezdır. 'Öteki' ses, çevirmenin sesi, hep oradadır. Ama çeviriye dair geleneksel açıklama tarzımız nedeniyle, bu sesin tamamıyla gizli kalmasını yeğler, hatta böyle olmasına ihtiyaç duyarız" (Hermans, 1996). *Çeviri Seçkisi* o "öteki sesin" dile geldiği, ortaya çıktığı bir kitaptır. Çeviri dünyasının farklı alanlarında yer alan otuz yedi ismin farklı görüşlerini dile getirerek bütüncül bir söylem yarattığı bu çoksesli eser Türk edebiyat dizgesi açısından da çok önemlidir.

Son olarak, bu kitabın farklı dillere çevrilerek farklı yazın dizgelerine tanıtılmaya değer bir eser olduğuna inanıyorum. Kitabın editörü Mehmet Rifat'ın da belirttiği gibi, "Çeviriyi yaşatanlara, tüketenlere, yorumlayanlara, araştıranlara, eleştirenlere, öğretenlere, öğrenenlere ve çeviriyi bütün yönleriyle merak edenlere" seslenen temel bir kaynak niteliğindeki bu eserin, bir çeviribilim kütüphanesinin ve kişisel / kurumsal herhangi bir kütüphanenin önemli bir parçası olacağı inancındayım.

KAYNAKÇA

Daldeniz, Elif (2006). "Kültür ve Düşünce Metinleri Çevirmenliği", *Vartık*, Haziran 2006.

Hermans, Theo (1996). "Çevirinin Ötekisi" [Çev. Sabri Gürses], *Çeviribilim*, <http://ceviribilim.com/?p=247>

Rifat, Mehmet (2003). *Çeviri Seçkisi I*. İstanbul, Dünya Yayıncılık.

Attilâ İlhan

*İngilizceden çeviren: Sevil Karataş
Marmara Üniversitesi, İngilizce Mütercim-Tercümanlık Bölümü, 2. sınıf öğrencisi*

BÖYLE BİR SEVMEK

ne kadınlar sevdim zaten yoktular
yağmur giyerlerdi sonbaharla bir
azıcık okşasam sanki çocuktular
bıraksam korkudan gözleri sislenir
ne kadınlar sevdim zaten yoktular
böyle bir sevmek görülmemiştir

hayır sanmayın ki beni unuttular
hâlâ arasına mektupları gelir
gerçek değildiler birer umuttular
eski bir şarkı belki bir şiir
ne kadınlar sevdim zaten yoktular
böyle bir sevmek görülmemiştir

yalnızlıklarımda elimden tuttular
uzak fısıltıları içimi ürpertir
sanki gökyüzünde bir buluttular
nereye kayboldular şimdi kimbilir
ne kadınlar sevdim zaten yoktular
böyle bir sevmek görülmemiştir.

SUCH A LOVE

i loved such women, they did not even exist
they would wear the rain with the fall
if I caressed a little, they would seem like children
if I let loose, their fearful eyes would be filled with mist
i loved such women, they did not even exist
such a love is out of this world

no, don't think they forgot me
sometimes their letters still arrive
they were not real, each was but a hope
perhaps a poem, an ancient song,
i loved such women, they did not even exist
such a love is out of this world

they would hold my hand in my lonely time
with their distant whisper, I feel the shiver down my spine
they were each like a cloud in the sky
who knows where they disappeared now
i loved such women, they did not even exist
such a love is out of this world.

Gökçen Ezber

Çeviri kuramı, derinlikli bir edebiyat bilgisi ve görgüsü olmadan işe yaramaz.

GÇN: Genç ÇN olarak, edebiyat çevirisi alanında çeviri ürünlere imza atmış genç çevirmenlerle söyleşerek onların deneyimlerini paylaşmayı ve okurlarımıza aktarmayı istiyoruz. Edebiyat eleştirisi, editörlük ve çeviri alanlarında önde gelen genç kalemlerden biri olarak, öncelikle bize çeviri serüvenine nasıl başladığınızı anlatabilir misiniz?

Çeviri serüvenim üniversite birinci sınıfın sonunda başladı. Farklı yayınevlerine kitap çevirisi yaptıktan sonra, editör ve yayın yönetmeni olarak da çeviri sürecinin farklı aşamalarında çalıştım. Çeviriye başlamam önceden aldığım bir kararın sonucu değildi. Edebiyatı seviyor olmam, edebiyat metinlerinin iç dinamikleri üzerinde düşünüyor olmam, çeviri sürecinden keyif almamı sağlayan ve çeviri yapmayı sürdürmemde rol oynayan önemli nedenler arasında sayılabilir. Elbette, size keyif veren bir metni Türkçeye aktarmış olmanın içinizde yarattığı yarı-yazarlık benzeri haz da bu nedenler arasında sayılmalı.

GÇN: Edebiyat çevirisinin çok farklı alanlarında ve çok sayıda çeviri ürüne imza atmış olduğunuzu görüyoruz. Böyle üretken bir çevirmen olabilmenizi sağlayan, sizi besleyen şeyler nelerdir?

Üniversitede aldığım filoloji eğitimi çeviriye, edebiyata ve farklı metin türlerine bakışımı etkileyen en önemli unsurdur. Bence nitelikli bir çevirmenin sahip olması gereken en önemli niteliklerden biri derin bir filoloji bilgisidir. Çeviri kuramı, derinlikli bir edebiyat bilgisi ve görgüsü olmadan işe yaramaz. Türkiye’de son dönemlerde popülerleşen çeviri bölümlerinin eksikliği bence, edebiyat ve filoloji eğitimine gerekli ağırlığı vermemektir. Benim örneğimde, farklı metin türlerinde çeviri yapmamı sağlayan, aldığım bu filoloji eğitimi olmuştur. Bu bağlamda, İstanbul Üniversitesi İngiliz Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı’ndaki değerli akademisyenlere çok şey borçluyum.

GÇN: Edebiyat alanında farklı metin türlerinde çeviri yapmanın çeviri süreci açısından zorluklarından ve çevirmenliğe katkılarından biraz söz edebilir misiniz?

Farklı metin türleri üzerinde çalışmanın zorlukları, demin de belirttiğim gibi sağlam bir filoloji eğitimi ile üstesinden gelinebilecek güçlüklerdir. Bu anlamda bir farklılığın çevirmenliğe katkıları ise, çevirmenin, çeviri sürecinin farklı metin türlerinde nasıl işlediğini görmesini sağlayarak dilin doğasını ve işleyişini, genel anlamda da iletişim olgusunu daha iyi anlamasını sağlamasıdır. Walter Benjamin'in belirttiği gibi; çeviri metin, parçalanıp yeneden yapılandırılarak bir bütün haline getirilmiş ama kırık yerleri yüzeyde hâlâ belirgin olan bir anforaya benzer. Bu kırık yüzey benzetmesi, kimilerinin düşündüğü gibi çevirinin özgün metinden bazı şeyleri alıp götürmesi, eksiltmesi değil, metnin içinden geçen 'sütunlu bir geçit' misali, gün ışığının geçmesine izin vererek metni daha da saydamlaştırmasıdır. Yani çeviri bir zenginliktir. Farklı metinler üzerinde çalışmaksa, bu zenginliği arttıran bir durumdur.

GÇN: Edebiyat çevirisiyle ilgilenen biz genç çevirmenlere kendi deneyimlerinizden yola çıkarak neler yapmamızı önerirsiniz?

Eğer sağlam bir filoloji eğitimi alınmamışsa, tek önerim, bol bol okumaktır. Kanınızın çekildiğini, tansiyonunuzun düştüğünü hissedene dek okumak... Başka hiçbir önerim yok.

GÇN: Çevirmenliğin yanı sıra, editörlük, eleştirmenlik, yazarlık gibi uğraşlara ilgi duyan ve bu konularda kendini geliştirmek isteyen arkadaşlarımıza ayrıca önerileriniz var mı?

Editörlük için belki daha başka sosyal nitelikler de gerekiyor. Orada yazın sektörü içinde iletişimin başka boyutlarında yetkin olmanız gerekiyor. Ama eleştirmenlik ve yazarlık için yine okumak diyeceğim!

Katkılarınız için çok teşekkür ederiz.

Turgay Kurultay Davos'ta Çevirinin Serencamı

2009'un başlarında (29 Ocak) Davos'taki Dünya Ekonomik Forumu'nda gerçekleştirilen "Gaza: The Case for Middle East Peace" başlıklı panel "Davos ruhu"nu kattı karıştırdı ve bu anlamda bir siyasi / diplomatik olay oldu. Bunu söylerken sadece Türkiye Başbakanı R. T. Erdoğan'ın panel moderatörüne, Ş. Peres'e ve Batı dünyasına karşı yaptığı çıkışı kastetmiyorum. Erdoğan'ın son konuşması ve paneli terk etmesi; aslında daha baştan diyaloga hizmet etmeyeceği tahmin edilebilecek bir panelde giderek tırmanan bir akışın beklenmedik bir patlamaya dönüştüğü andı. Paneldeki konuşmalar ve özellikle de Erdoğan'ın yaptığı çıkış, dünya siyasetinde ve diplomasisinde gerçek bir sarsıntı yarattı ve başta Türkiye ve Arap dünyasında olmak üzere İsrail'in zulmü ve dünyanın olan bitene seyirci kalması yönündeki "hislere tercüman" olduğu kanısı hakim oldu. Batı'yla Doğu, Güney'le Kuzey bu konularda farklı pozisyonlara ve kültürel tercihlere sahip olsa da Erdoğan'ın çıkışı ortak biçimde, diplomasi perdesinin yırtılması olarak algılanmış görünüyor. Tam da bu nokta Doğu'da takdirin Batı'da eleştirinin kaynağını oluşturuyor.

Bu genel durum özetinden sonra diller ve kültürler arası bir anlaşma sorunu (eksik anlama veya kastedilene farklı anlama) olup olmadığını sorabiliriz. Hatırlanacağı üzere panel sırasında Türkçeden İngilizceye yapılan çeviri tartışma konusu yapılmış, çevirinin yetersizliği ve uygun olmadığı yönündeki eleştiriler dile gelmiş, buna karşı da, çevirmenin (anında sözlü çeviri yapan konferans tercümanının) konumunu ve performansını savunan cevaplar gelmişti.(1)

Çevirinin niteliğini ve çevirmenin performansını tartışmaya açan Can Dündar'ın köşe yazısı oldu.(2) Bu yazı esas olarak İngilizcedeki çeviri metnin Erdoğan'ın konuşmasının

eşdeğerlisi olmadığı gibi bir soruna işaret etmeyi amaçlıyordu. Birleşik Konferans Tercümanları Derneği'nin (BKTD) (kendi üyeleri olan) meslektaşlarını savunan açıklaması üzerine(3), C. Dünder amacının çevirmenin performansını değerlendirmek olmadığını, sonuca işaret ettiğini vurguladı. Aynı günlerde Alev Bulut'un kaleme aldığı bir yazıdaysa(4), bu tür değerlendirmelerin çevirinin koşulları ve doğası üzerinden yapılmadığında tartışmanın yerini bulmayacağını dile getiriliyor ve çevirmenliğin mesleki yerine dikkat çekiliyordu.

BKTD'nin açıklaması bir savunma refleksi gibi algılanmış olabilir(5). Nitekim metindeki açıklama fazla kapalıydı ve dışarıdan bakan biri için, çeviri sorunsuzdu gibi bir iddia içerdiği kanısını doğurabilecek yapıdaydı. Çevirinin teknik ayrıntılarına girilmemiş olması anlaşılır olmakla birlikte çevirmen meslek örgütlerinin kamuoyuna dönük bu tür açıklamalarında bazı tereddütleri giderecek bir içerikte olmasının yararlı olduğunu düşünüyorum. Neyin kastedildiğini düşündüğümde yapılan açıklamayı yerinde buluyorum, ama içerdiği (dolayısıyla içermediği) bilgi ve anlatımı bakımından üzerinde birlikte düşünülmesinde de yarar görüyorum.

Davos'taki çeviri üzerine bu tartışmalar gündemin sıcaklığı içinde yapıldığı için algılaya ve tartışma sürecinin bir parçasıydı. Çeviri metnin geriye dönük bir değerlendirmesi sayılmazdı. Çevirinin niteliğinin iletişim sürecinin bütünü içinde ayrıntılandırılarak değerlendirildiğini de söyleyemeyiz. Öncelikle bir "çeviri eleştirisi" olarak düşündüğümüz benim bu yazım da tam bu iki açıdan bu tartışmaya eklenmeyi amaçlıyor.

Can Dünder özellikle ikinci yazısında özgün metnin ve çeviri metnin bir bölümünü döküm halinde vermiş ve bazı noktaları karşılaştırmıştı. Yine de Can Dünder'ın dar anlamda bir "çeviri eleştirisi" yaptığını düşünmüyorum. Esas olarak çeviri metinden dış dünyada çıkarılabilecek anlamın, ülke içinde oluşan anlamla örtüşmediği, önemli farklar olduğu yönünde kendi algısını dillendiren bir değerlendirme söz konusu. Bu çerçevede içinde verilen örneklere bakıldığında Can Dünder ilk bakışta haklı görünüyor. Ancak burada iki soruyla konuyu açmak gerek:

- 1) Anlamayı oluşturan unsurlar nelerdir? Yapılan çevirinin bir bölümünün (hatta tamamının) döküm halinde karşılaştırılması bunun belgesini oluşturur mu?
- 2) İçeride ve dışarıda oluşabilecek farklı anlama bir iletişimsizlik durumu veya mutlaka giderilmesi gereken bir yetersizlik durumu mudur?

Bu iki sorunun yanıtını vermek için mevcut çevirinin eleştirel bir değerlendirmesine, bir çeviri eleştirisine yönelmek, ama onunla yetinmeyerek anlama süreçlerinin bütünselliği içinde çevirinin olası dış etkilerini de dikkate almak gerekiyor. Gerek BKTD'nin açıklamasında gerekse Alev Bulut'un yazısında konunun bu anlamda içeriğine girilmemişti. Bu iki yazıda da vurgulanan temel pozisyonu (çevirmenin görevinin, çeviri olgusunun niteliği içinde tanımlanması gerektiği) paylaştığımı ve benim yazımın bu pozisyonu gerekçe-

lendirmeye katkıda bulunmayı amaçladığını söyleyebilirim.

Can Dündar'ın çıkardığı dökümü (Erdoğan'ın sözleri, İngilizceye çeviri ve Türkçeye geriye çeviri) buraya alıntılanarak başlayalım:

ERDOĞAN: "Sesin yüksek çıkıyor. Sesinin çok yüksek çıkması bir suçluluk psikolojisiyledir."

TERCÜME: "You have a very strong voice. I feel that you perhaps feel a bit guilty and that's why perhaps you have been so strong in your voice, so loud."

("Çok güçlü bir sesiniz var. 'Belki de' 'biraz' suçluluk hissettiğinizi sanıyorum. O yüzden 'belki de' sesiniz böyle güçlüydü; böyle yüksek...")

ERDOĞAN: "Siz insan öldürmeyi iyi bilirsiniz."

TERCÜME: "You killed people..."

("Siz insanları öldürdünüz".)

ERDOĞAN: "Sana da teşekkür ederim. Sana da teşekkür ederim. Benim için Davos bitmiştir. Bir daha da gelmem."

TERCÜME: "Thank you very much. Thank you. So I don't think I will come back to Davos after this."

("Çok teşekkür ederim. Teşekkür ederim. Bundan sonra Davos'a geleceğimi sanmıyorum.")

Kâğıt üzerinde bir karşılaştırma yapıldığında iki dildeki ifadeler arasında içerik ve vurgu açısından açık farklar kolaylıkla saptanabiliyor (Can Dündar'ın geriye çevirilerinin de bunu yeterince yansıttığını düşünüyorum). Burada söz konusu olan şey, anlamı başka yöne saptıran, "yanlış anlama"ya bağlı bir sorun değil, Can Dündar'ın da belirttiği gibi sertlik derecesi daha düşük ifadeler söz konusu. Örneğin "Sesinin çok yüksek çıkması bir suçluluk psikolojisiyledir" sözü sakınmasız bir yargı, oysa İngilizcedeki ifade (*I feel that you perhaps feel a bit guilty*) içerik bakımından anlamı karşılamakla birlikte doğrudanlığı kaldıran (*i feel / a bit*) bir anlatım biçimi içeriyor. Türkçedeki ifade, karşısındakine üstten bakan ve doğrudan yargılayan bir tarzı yansıtırken İngilizcedeki ifade karşısındakine değerlendirme hakkı tanıyor görünen, en azından nezaket gereği doğrudanlıktan kaçınan bir tarzı yansıtıyor.

Bu gibi farklılıkları, anında sözlü çevirinin zorlayıcı koşullarıyla açıklamak ilk akla gelen savunma biçimi olmakla birlikte bu tür bir gerekçelendirmenin çevirinin ve çevirmenin ko-

numunu zayıflattığını düşünüyorum. "Kritik durumlarda anında sözlü çeviriye güvenmemekte yarar var" gibi bir sonuç verebilir bu bakış. Sadece anında sözlü çeviri değil, çevirinin her türüsü, özgün metnin kendisinin yerine konmadan belli bir tolerans marjıyla kabul edilmek durumunda ve sözlü çeviride bu toleransın ölçüsü büyüyebilir. Ancak çevirmenliğin meslek olduğu / olması gerektiği tezini işliyorsak toleransın sınırlarının olması gerektiğini, meslek erbabı çevirmenin kritik durumlarda da çözüm üretebilen ve sunduğu çeviriyle sağlıklı iletişimin devamını sağlayan kişi olacağını savunmak durumundayız. Çeviriye karşı en geniş toleransı talep etmek demek, iyi dil bilen herkesin çeviri işini rahatlıkla üstleneceğini kabul etmek demektir. Çevirmenleri aceleci ve amatörce eleştirilere karşı koruma görevi olan çeviri meslek örgütlerinin burada özellikle dikkatli olması gerekir.

Çevirinin sağlıklı ve isabetli bir değerlendirmesini yapmak istiyorsak Can Dündar'ın başvurduğu yöntemdeki eksiklere, yol açacağı göz aldanmasına dikkat çekmek gerekiyor öncelikle.

Bir çeviriye değerlendirirken salt noktasal karşılaştırma yapmak, sözlü çeviriye incelerken salt sözel içeriğe (verbal anlatım araçlarına) bakmak doğru olmaz. Toplantının genel çerçevesi, konuşmacının jest, mimik ve tonlamaları, çeviri metnin akışında birbirini tamamlayan / destekleyen unsurlar, ayrıca çevirmenin ses tonu, söyleyiş kararlılığı gibi etkenler dikkate alınmadan bütünsel bir değerlendirme yapmak, çeviriye dinleyen şöyle anlar, gibi çıkarımlarda bulunmak yerinde bir tutum olmaz. Çevirinin değerlendirmesinde önemli olacak bir diğer yön, anlamadaki farklılıkların konu açısından ne kadar ve niçin önemli olduğu, diller / toplumlar arası iletişimin koşulları ve gerekleri açısından bir yetersizlik oluşup oluşmadığıdır. Bu nokta çeviride amaçları ve stratejileri yönlendiren etken aynı zamanda. Dolayısıyla da çevirmenin görevi kapsamında ve mevcut çevirinin gerekleri konusunda bir bakış açısı oluşmadan salt sözel unsurların parça parça karşılaştırılması bizi sonuca götürmez, daha doğrusu göz yanılması yaratabilir.

Bu açılardan bakarak çeviriye ve çeviriye kuşatan koşullara dönük gözlem ve değerlendirmeler yapmak istersek:

Panelin bütününde Davos'un genel atmosferine uymayan bir yaklaşım vardı. BM Genel Sekreteri Ban Ki-moon'un dışındaki üç konuşmacı da (R.T. Erdoğan, Arap Birliği Genel Sekreteri Amr Musa ve Şimon Peres), konuşma sırası kendilerine geldiğinde, çözümün bulunması için diyalogu nasıl ileri taşımak istediklerini değil, mevcut pozisyonlarının ajitatif (tribünlere dönük) sunumunu yaptılar. Panelin sonunda yaşanan patlama noktasına adım adım gelindiği söylenebilir. Üç konuşma da jest, mimik ve tonlama ağırlıklıydı; hatta mesajın esas bu unsurlara dayanıyordu (elbette sözel içerikten bağımsız bir anlamlandırma yine yanlış yere götürür). Konuşma turunda son konuşmayı yapan Peres ajitatif üslubu iyice yükseltti ve Erdoğan'a şahsen çıkışır tarzda ve jestlerle konuştu. Sözlerinin içeriği duygusaldı, anlayış bekler havadaydı; ama jest ve tonlamaları, beklediği ama bulamadığı anlayışa öfke ifadesiydi. Özellikle de Erdoğan'a dönük konuşurken parmak sal-

laması sadece Davos gibi, sükûnet içinde sorunların konuşulmasını amaçlayan bir platformda değil, her diplomatik ortamda yadırganacak, tepkisiz kalmayacak bir hareketti.

Bütün bunlar ve daha önceki arka plan bilgisi Erdoğan'ın çıkışını belli bir bağlam içinde anlamayı sağlayacak şeylerdi. Ne var ki Erdoğan'ın çıkışı bu koşulların beklenen bir uzantısının ötesinde gerilimi daha da tırmandıran, hatta yeni bir boyuta taşıyan bir tarzda oldu. Ajitatif bir konuşmanın ötesine de geçip köprüleri atan, siz şöylesiniz böylesiniz, biçiminde tek taraflı haklılık iddiası içeren ve dominant pozisyon talep eden tarzdaydı. Yani Peres'in diplomasi sınırlarını aşan tutumunu eleştirmekle / mahkûm etmekle sınırlı kalmadı; Erdoğan'ın çıkışının kendisi de ayrı ve daha üst derecede diplomasi karşıtı bir tavrıydı. Bunun haklılığı veya haksızlığını tartışmak, diplomasinin Batı'nın her şeyi kendi oyun alanı içinde tutmasının bir aracı olduğunu, Batı dışını bu yolla dilsizleştirdiğini düşünmek gibi konunun diğer bir boyutunu tartışmaya burada girmeden şu noktayı vurgulamak isterim: Bu çıkış Doğu'da da Batı'da da aynı yönde algılandı; Batı genelde bu çıkışı diplomasi skandalı (eklat) olarak değerlendirirken Türkiye ve Doğu genelde haddini bildirme olarak gördü. Yani aslında aynı şekilde anlamaya iki ayrı değer yüklenmesi (ambivalenz) söz konusu burada. Dolayısıyla da temelde bir semantik farklılığından söz etmek doğru görünmüyor. Çevirinin sözel içeriği ifadelerin sertliğini azaltmış olsa da anlama süreçleri açısından pozisyonları değiştirecek bir kaymadan söz etmek için bir nedenimiz yok.

Biraz geriye gidip Erdoğan'ın plan dahilindeki 16 dakikalık ilk konuşmasının İngilizcesine ayrıntıda bakıldığında, o bölümde de noktasal olarak birtakım semantik kaymalar, diplomatik üsluba daha uygun ifade seçimleri saptanabiliyor. Metnin genel akışına bakıldığında ise anlamsal vurguda dikkate değer bir kaymadan söz etmek zor. Çevirinin genel çizgisi konuşmacının pozisyonunu yeterince yansıtacak bir içerik taşıyor.

Bu bölümdeki çeviriden yola çıkacak olursak, çevirmenin birçok bakımdan üst düzey bir performans sergilediği ve uzman çevirmenin taşımalarını bekleyeceğimiz özellikleri yansıttığını düşünüyorum. Ayrıntıya girmeden söylemek gerekirse çevirmenin dile ve konuya ileri düzey bir hakimiyetin yanı sıra aktarım güçlüğü olan noktalarda çözüm aradığını ve pratik çözümler bulduğunu görüyoruz; diplomatik ortamdaki iletişimin gereklerinin de farkında olduğu, sert gelebilecek ifadelerde temkinli davrandığı ve anlamın tek tek kelimelerin ağırlığından değil genel akıştan çıkmasına olanak veren bir çeviri tutumu sergilediği de görülüyor. Bunu da bir örtme değil çeviri süreci içinde bir emniyet ventili gibi düşünmek, anında çeviri koşullarına uygun bir yöntem olarak anlamak yanlış olmaz. Yine anında çevirinin bir zorluğu olarak yer yer kelime bazında çeviri yapıldığı görülse de, çevirmenin bu tür karşılıklara güvenmediği, uygun fırsatları değerlendirerek toplamda bunu dengeleyecek bir akışı gözettiği de anlaşılıyor.

Panelin ve çevirinin bu bölümünde çevirmenin yetkinliğine ilişkin herhangi bir sorun gündeme gelmemişken son bölümdeki spontan ve atışmalı (Erdoğan ve moderatör arasındaki söz bastırma girişimleri) kısımda çevirinin görünür hale gelmesi çok da rastlantı

sayılmamalı. Buraya kadar bir tırmanma olsa bile her şeyden önce buradaki kırılma iletişim biçimini ve metin türünü değiştirdiği için çevirmende bir oryantasyon sorununa yol açmış olsa gerek. Bu da sözlü çeviri için en istenmeyecek durumlardan birisi. Zira sözlü çeviriyi yüksek düzeyde olanaklı kılan şey, çevirmenin genel beklentisine uygun bir akışın olması, yani cümlenin gelişinden anlamı öngörerek (antisipasyon) çeviri yapılabilmesidir.

Öngörü (bütünsel anlamlandırmayı) dışlayan, tek tek kelimelerin ve ifade kalıplarının çevrilmesine ve bunların birleştirilmesine dayalı bir sözlü çeviri yöntemi amatördür ve çıkacak sonuç da anlaşılabilir bir metin yapısından uzak olacaktır. Buradaki çeviride yaşanan sıkıntı, ifade kalıplarının çevirisinin özel olarak zor olmasında değil, beklentilere uyumlu bir akışın dışına düşülmesinde ve sözel içeriğin ağırlığının iyice düşmüş olmasındadır. Sözgelimi Can Dündar'ın, Erdoğan'ın moderatörü protesto ederken üst üste kinayeli teşekkür etmesindeki çeviri zorluğuna işaret ederken "teşekkür ederimin Tayyipçesi ananı al da git" diyerek bunun çevirisinin pek de mümkün olmayacağını söylemesi kırımca sorunu yanlış yerde aramaktır. Evet hiçbir çeviri AKP Başkanı ve Başbakan Erdoğan'ın Türkiye'de oluşturduğu imajı başka dil ve kültür ortamında yeniden üretmez; ancak paneldeki kinayeli "teşekkür ederim" sözü pekala benzer bir üslupla ve etkiyle çevrilebilir. Metnin o bölümünün İngilizceye anlamını yitirmiş olarak geçmesi metnin düzensizliğiyle, çevirmenin oryantasyonunun yitimiyle ve süregiden bir metnin sağlayacağı dengeleyici bir akışa olanak kalmamasıyla açıklanabilir. Kaldı ki orada bile çevirmen bu kaygıyı duymuş gibi görünüyor, nitekim ardından gelen cümlede teşekkürün mahiyetine ilişkin mantığı bir ölçüde yansıtılabilecek olan "so..." eklemesini yapıyor (*So I don't think I will come back to Davos after this*).

Çevirinin asıl zorluklarını dilsel yapı farklarına bağlamak ve rastlantısal kolaylıkları da çevirmenin sığınacağı koyak gibi algılamak, çevirinin doğasıyla ve çevirmenden beklenecek uzmanlıkla bağdaşmıyor. Bu noktaya Alev Bulut'un yazısında da işaret ediliyor. A. Bulut'un bu bağlamda verdiği örnek olan "sen/siz" ve "you" ilişkisinde bunu açıklamak mümkün. Erdoğan'ın Peres'e "sen" diye hitap etmesi buradaki belki de en büyük diplomatik kırılmadır. Bunu "you" diye çevirdiğiniz zaman hitabın muhatabını ifade etmiş oluyorsunuz, ancak dilsel seçimdeki duygu değerini (yananlamı) sıfırlıyorsunuz (burada "sen" denmesi samimiyetin ifadesi değil, üstünlük konumunu talep ediyor); bu sorunun çözümünü ararken, "sen"i hangi kelimeyle çevireceğiz deyip sonunda "tam çeviri"nin mümkün olmadığı sonucuna varılmamalı. Eğer buradaki sözcük seçimlerindeki ayrımlar, iletişimsel bir değer taşıyorsa çevirmenden bunu algılayıp yeterli bir çözüm üretmesini elbette bekleyebiliriz.

Buna aynı cümle içinde ekleyebileceğimiz diğer bir örnek "benden büyüksün" sözüdür. Hangi çağrışım ve vurguları içerdiğini çerçevelemek zor bu ifadenin; konuşmacının da (Erdoğan'ın) kendi kastettiğini tam açıklamakta muhtemelen zorlanacağı bir dışavurumsal söz (dilın ekspresif işlevi) var burada ve kültürel göndermeleriyle koca bir alt metin yatıyor dipte. Böyle bir anlamsal boyutu çeviride sezdirebilirsiniz ama kültürel alt metni çeviride vermek beklenebilecek bir şey değildir; çevirmenin mesleki bilinci de bunu veremeyeceği,

dolayısıyla çeviri kararını iletişimsel içerik üzerinde kurması gerektiği öngörüsünden geçer. Burada mevcut çevirinin çaresizlik sergilediğini, aktif bir çevirinin başka türlü olacağını (söz gelimi "kişiliğinize saygısızlık etmeden konuşacağım" anlamında bir ifadenin seçimi) düşünüyorum. Ancak bu noktadaki zayıflık, çevirmenin mesleki yeterliliğine dönük bir eleştiriyi beraberinde getirmiyor.

Panelin bu spontan kısmında ortaya çıkan çevirinin amaçlı bir sansür veya yumuşatma içerip içermediği tartışmasına gelince. Bu gibi bir konu ortaya atıldığında sıklıkla duyduğumuz bir değerlendirmeyi şöyle özetleyebiliriz: Çevirmen aktarıcıdır, sansür / örtme / yumuşatma gibi girişimler, görevi kötüye kullanmaktır. Konuya akademik bir mesafeden bakınca, bu konuda her durum için kurallaştırılacak bir reçete olmayacağını çeviri gerçekliği ve gerekleri üzerinden giderek söylüyoruz, ancak bu da çevirmenin kendi başına bazı kararlar verebileceği, istediği yerde sansür bile uygulamasının meşru görüldüğü gibi anlaşılabilir. Çevirmenin eylem alanına ilişkin uç bir örnek verelim: Siyasilerin uluslararası görüşmelerinde onlara danışmanlık yapabilecek kadar konuya hakim, ilgili siyasetçinin özel çevirmeni durumundaki danışman-çevirmenlerin bu açılardan geniş bir eylem alanı olduğuna herhalde pek kimse itiraz etmeyecektir. Güvendiği bir çevirmenin kendi kastettiğini zaten iyi anlayacağını düşünen bir siyasetçi, stenografik not alan sekreterine metin dikte eder, rahatlıkta konuşabilir ve kayda alınmayan baş başa diplomatik görüşmelerde sadece çevirmenin duyduğu böyle bir metnin çevirisinde çevirmenin aynı zamanda metin düzenleyici rolü bu ilişkinin bir parçasıdır.

Kuşkusuz Davos panelindeki durum bundan epeyce uzaktır. Gerçi dikkat edilirse panelde İngilizce konuşmayan tek kişi Erdoğan'dır, çeviriyi yapan da Türkiye'den bir çevirmen olduğu için bir perspektif paralelliğinden söz edilebilir, ancak Erdoğan'la çevirmen arasında özel bir hukuk söz konusu değildir. Erdoğan böyle bir panelde ne söyleyeceğini kendi danışmanlarıyla enine boyuna konuşmuş olmalıdır. Eğer bir çıkış yapmak istiyorsa bunun dış dünyaya da aynı dozda yansımaları hem Erdoğan'ın talep edeceği hem de dünyanın bilmek isteyeceği bir durumdur. Bütün bunlar çevirmenin metin düzenleyici rolünü epeyce kısıtlamakta ve diller arası iletişimde hassasiyeti artırdığı için çeviriyi zorlaştırmaktadır. Elbette bu durumda bile kastedilenle söylenen arasındaki uyumsuzluk diğer dilde farklı bir görüntü alabilir ve çevirmenin bu gibi sorunlarda aktif davranması onun sorumluluğunun ve konuya hakimiyetinin göstergesidir.(6)

Bu çerçeveyi çizdikten sonra, ifadenin şiddetinin düşük yansıtılmış olmasını bir çeviri stratejisi, çevirmenin metin düzenleyici rolü çerçevesinde savunmak uygun düşmez. Kaldı ki Türkçe metin kayıt altına alınıp sonrasında dönüş yapılabileceği için, sadece çeviri üzerinden dünyaya yayılan bir metin değil. Yukarıda da belirttiğim gibi dünya aslında Erdoğan'ın çıkışını sertliği içinde algılamıştır. Diplomatik tepkilere ve gazete yorumlarına bakıldığında bunun diplomasisinin teamüllerini yıkan bir vaka (diplomatik terminolojiye göre "skandal") olduğu, hatta Erdoğan'ın Batı ve İsrail karşıtı siyasal İslami damarının burada kendini gösterdiği (bkz. *Welt* gazetesi(7)) söylenebildiğine göre, çevirinin pek de

kaçınılmaz bir algı kaymasına yol açtığı söylenemez. Burada çevirinin belli parçalarda sözel içerik bakımından eksiklerine karşın bu sonuç çıkmışsa, bunda önemli ölçüde jest, mimik ve tonlamaların dil ötesinde algılanması ve sertliğin yeterince yansımış olması söz konusudur. Elimizde dozu tam ölçecek bir terazi olmadığına göre çevirinin "aynı etki"yi yaratıp yaratmadığını bilemeyiz. Ancak iletişim kendi mecrasında gerçekleşmiş görünüyor.

Anında sözlü çevirinin buradaki rolünü bir açıdan daha sınırlamak mümkün. Siyasi diplomatik çevreler ve medya ardıl değerlendirmelerini herhalde anında sözlü çeviri üzerinden yapmamışlardır. Türkçe metin hiç kuşkusuz dünyanın dört bir yanında kapalı kapılar ardında özel danışman-çevirmenlerce tekrar tekrar çevrilmiş, diplomasi uzmanlarınca analiz edilmiş olsa gerekir. Yayına giren anında sözlü çevirinin rolü yine de küçümsenemez. Birincisi bu çeviri o sırada diğer panel katılımcılarının tepkilerinin temelini oluşturmaktadır; ikincisi de dünya kamuoyu öncelikle bu çeviriden yararlanmıştı; sıcağı sıcağına oluşan etkinin de daha sonra geri alınması kamuoyu oluşumu açısından hiç kolay değildir.

Algı asimetrisinin pek de oluşmadığını söylerken biraz spekülâtif ikinci bir değerlendirme yapmaktan da kendimi alamıyorum. Eğer çeviri metin Türkçesine kıyasla daha yumuşak bir hava taşıyorsa buna en çok memnun olacak kişinin Başbakan Erdoğan olduğunu sanıyorum. Metnin sahibi olarak bu metnin yabancı dile belli noktalarda daha temkinli aktarılmış olması Erdoğan'ın talep edeceği bir tercih olmayabilir ama sonuç bakımından Erdoğan'ın çok işine gelmiş olmalı. Hatırlanacağı gibi bu toplantı yerel seçimler arifesinde; AKP'nin Filistin meselesindeki tutumuyla iç siyasette zorlandığı bir döneme denk gelmişti. Sert çıkışın içeride yüksek dozda algılanması, tam da iyi bir seçim yatırımıydı. Nitekim Davos dönüş karşılama tezahüratları, hakkında yapılan Türkçe ve Arapça besteler, AKP'li olmayanların bile büyük takdirini toplaması bu getiriye ortaya koyuyor. Diplomatik teamül-leri elinin tersiyle itmesi buradaki "başarısına" başka bir boyut katıyor ("Tekbir aldım çıktım monşer avına / Ben Asya'dan geldim Davos çayına"(8) diyen şarkı İslami kimliği referans alan ve Batı'ya karşı içi hınç dolu kitlelerin iliklerine işlemiş olsa gerek). Erdoğan'ın, panelin hemen ardından yaptığı basın açıklamasında bu çıkışındaki etkileri geri alacak açıklamalar yapması, tepkisinin Peres'e değil moderatöre olduğunu söylemesi iç kamuoyunda dikkat çekmediği için bir noktada algı asimetrisi yine de sağlanmış oldu. Nitekim dış kamuoyunda ve medyada bu nokta özellikle vurgulandı. Peres'in de benzer ılımlı mesajlar vermesi diplomatik olayın siyasal krize dönüşmesini engellemiş görünüyor.

Çeviri olayı açısından bakıldığında iki ayrı dünyadaki algı asimetrisi bazen sözün sahibinin en çok isteyeceği şey olabilir. Bunun iyi bir örneği olarak, Davos çevirisini ve iletişim bağlamını hafızamıza kaydedebiliriz.

Tekrar vurgulamak gerekirse, bu örnekteki asimetrinin kaynağının pek de çevirinin içeriği olmadığını, çeviriyle ve buna eşlik eden jest ve mimiklerle yansıyanın zaten yeterince sertlik algısına uygun olduğunu söylemek gerek. Örneğin Erdoğan'ın doğrudan İngilizce

“One minute” derken özellikle son tekrarındaki jest, mimikleri ve tonlaması sonraki tüm sertliğini temsil edecek güçteydi.

Sonuç olarak yapılan çeviri işine baktığımda, bu çeviriyi yapan çevirmenin meslek erbabı olduğunu ve iletişimi sorumluluk içinde yürütmeye özen gösterdiğini, bu konuda bir “habitus”u olduğunu düşünüyorum. Evet çeviri Erdoğan’ın sözlerini / çıkışını verbal olarak düşük profilde yansıtıyordu. Bu da toplumlar arası / küresel bir iletişim olayı olarak belli sonuçları olan bazı boşluklara olanak verebilir nitelikteydi. Ancak anlama boşlukları tek dilli iletişim durumlarında da söz konusu olduğu gibi, çevirinin anlama boşluğu oluşturmayan bir iletişim sağlaması beklentisi gerçekçi değil. Daha yüksek performans gösteren çeviri yapılabilir daha uygun koşullarda. Ancak mevcut çeviriden daha yüksek performans ölçü olarak değil, olağanüstü bir çeviri performansı olarak düşünmek daha isabetli olur kanısındayım. Mesleki standartlara olağanüstülüğü değil, geçerliliği ve yeterliliği esas almak durumunda. Sonuç olarak mevcut çevirinin yeterli görülmesi gerektiğini, ama iletişimde boşluklar ve sorunların da göz ardı edilmemesi gerektiğini düşünüyorum.

Davos çevirisinin bu şekilde gündeme gelmesi ilk anda çevirmen açısından sıkıntı yaratacak bir durum gibi görünse de, çevirinin doğasının konuşulmasına ve çeviride başarının daha iyi tanımlanmasına ve çeviri pratiklerinin ve çeviri yaklaşımlarının kavranmasına olası katkısından dolayı, hem çevirmen açısından, hem çeviri ve çeviribilim camiası açısından, hem de toplum açısından hayırlı bir şeydir. Yeter ki bu olay üzerinden meseleleri kavrayışımızda bilgiyle, özenle ve sağduyuyla yol alalım.

DİPNOTLAR:

(1) Panelin çevrilen kısımlarla birlikte tam kaydı için bkz:

http://fora.tv/2009/01/29/Gaza_The_Case_for_Middle_East_Peace

(2) Can Dündar, “Davos Bandını Yeniden İzleyince”, *Milliyet*, 2.2.2009.

Can Dündar, “Sana da teşekkür ederim’i İngilizceye nasıl çevirirsiniz?”, *Milliyet*, 5.2.2009.

(3) BKTD, “Meslek Örgütümüzün Davos’la İlgili Gelişmeler Üzerine Açıklaması”, 3.2.2009.

<http://www.bktd.org/main.php>

(4) Alev Bulut, “Davos ve Çeviri: Hep Aynı Hikâye”, *Çeviribilim*, 6.2.2009.

<http://ceviribilim.com/?p=1477>

(5) Dikkatli bir değerlendirmeyi yansıtan Fethi Keleş’in yazısı tam da bu yönde bir eleştiriyi içeriyor. Bkz. F. Keleş, “Davos Çevirisinde Kim Daha Haklı?” *Referans* gazetesi, 13.2.2009.

(6) Ancak çeviriden mevcut beklentiler ve toplamdaki çeviri bilinci dikkate alındığında da çoğu çevirmenin (“doğru”yu bilse de) elini yakmamak için uzak duracağı bir tercihtir. Sanıyorum birçok durumda çevirmenler kelimeye dayalı çeviriyi bir korunma yöntemi olarak tercih ediyor.

(7) Boris Kalnoky, “Erdogans Wutausbruch verrät die neue Türkei”, *Die Welt*, 30.1.2009.

(8) <http://www.medya73.com/pala-tayyip-video-sarkisini-dinle-subat-2009-cesitli-video-galerisi-343.html>

Bilimden Uygulamaya Edebiyat Çevirisi

Ç.N. olarak, çevirmenlerde çeviri akademisyenlerinin, çeviribilimle çeviri dünyasının ilişkilerini güçlendireceğini, aralarındaki sınırları silikleştireceğini düşündüğümüz bir dizi etkinliğin bir parçası olarak çeviribilim araştırmacılarına yapmış oldukları akademik çalışmalardan çevirmenlerin, özellikle de edebiyat çevirmenlerinin nasıl yararlanabileceği sorusunu sormaya başlıyoruz. Bu konudaki ilk sorumuzu "Bir Edebiyat Metni Olarak Peter Weiss'ın Direnmenin Estetiği adlı romanında Anlama ve Aktarma Süreçleri" başlıklı doktora tezi ekseninde yanıtlaması beklentisiyle Sayın Yard. Doç Dr. Çağlar Tanyeri'ne soruyoruz. Weiss'ın Direnmenin Estetiği adlı romanının çevirmenlerinden olan Tanyeri'nin bir çevirmen ve çeviribilimci olarak bu etkileşim sürecini bize anlatmasını rica ediyoruz.

Çağlar Tanyeri

“Bir Edebiyat Metni Olarak Peter Weiss’ın *Direnmenin Estetiği* Adlı Romanında Anlama ve Aktarma Süreçleri”

2003 yılında tamamlamış olduğum bu çalışmanın çıkış noktasını çeviri süreçleri, yani anlama, anlamlandırma ve aktarma süreçleri bakımından incelemeye çalıştığımız bir edebiyat metninin (Peter Weiss, *Die Aesthetik des Widerstands / Direnmenin Estetiği*, YKY, 2005) iki çevirmenli (Çağlar Tanyeri-Turgay Kurultay) bir çeviri projesi olarak gündeme gelmesi oluşturdu öncelikle. Romanın çevirisi esnasında bu canlı süreç üzerine aynı zamanda akademik bir çalışma yapma fikri doğdu. Böylelikle metnin çeviri süreciyle tezin yazım süreci, başka bir deyişle çeviri süreciyle bu sürecin betimlenmesi paralel olarak ilerledi. Roman yaklaşık 1200 sayfalık karmaşık bir metin olduğu için akademik çalışma çevirinin yayımlanmasından yaklaşık iki yıl önce tamamlandı. Böyle bir metnin çevirisine talip olmak esasen kişisel ilgimden kaynaklandı; bu ilgi yazarın hem konularına, hem problematiğine, hem de problematiği tartışma/dilselleştirme biçimlerine yönelikti. Öte yandan Peter Weiss’ın bu romanının Türkiye’nin kültür ortamına taşınmasını, en azından belli ilgilere yanıt vereceğini ve ulaştığı okur çevresinde belli açılardan; konuları, metinsel özellikleri, çeviri yöntemi bakımından verimli tartışmalara zemin hazırlayacağını umduğumuz için anlamlı bulduk. Özellikle 80’li yıllara kadar çağdaş Türk edebiyatının örtük ya da açık bir biçimde politik bir renk taşıdığı iddiası benimsenirse, politik ya da ideolojik bir çerçevesi olan, ama taşıdığı edebi özellikler bakımından bunun ötesine geçen *Direnmenin Estetiği*’nin Türkiye’deki okurun beklenti ufkuyla denk düşeceğini, fakat bununla kalmayıp başka metinsel özellikleri bakımından bu beklenti ufkunu genişleteceğini ve zenginleştireceğini varsaydık. Nitekim romanın Türkiye’de yayınlanmasından sonra birçok platformda tartışıldığına ve Türkiye’nin edebiyat ortamı dikkate alınacak olursa hakkında oldukça fazla sayıda eleştiri yazısı çıktığına tanık olduk.

Direnmenin Estetiği, solun tarihiyle hesaplaşan sosyalist bir yazarın gözünden Batı’nın kültür tarihi olarak değerlendirilebilecek, temaları ve yapısı bakımından son derece zengin ve yoğun bir belge/roman. Almanya’da politik tiyatroyun bir alt başlığı olarak alınabilecek belgesel tiyatroyun öncülerinden ve teorisyenlerinden olan Peter Weiss bu romanıyla 1937-1944 arasındaki antifaşist direnişi ve bu direnişin içinde yer alan gerçek kişilerin öykülerini/yaşantılarını merkez alarak, tarihi Antik Yunan’dan bu yana sanat ve siyaset düzlemlerinde isimsiz bir Ben anlatıcısının/sınıf bilincine sahip aydın bir işçinin bakış açısıyla yeniden kuruyor. Direnme motifi çerçevesinde solun tarihi ve sanatın toplumsal işlevinin sorgulanması metinde iç içe geçen iki temel düzlem.

Tezin malzemesi olan ve aynı zamanda çevirmenliğini de üstlenmiş olduğumuz bu roman üzerinden çeviri sürecini, yani çevirmenin metinle ilişkisinde anlama, anlamlandırma ve aktarma süreçlerini saydamlaştırmaya yöneldik. Bu bağlamda, sırasıyla edebiyatbilim ve çeviribilimin çeviri pratiği ile ilişkisi, başka bir deyişle bu iki disiplinin pratiğe katkısı ele alındı ve bu ilişkiden elde edilen veriler ışığında çalışmanın malzemesi olan roman analiz edilerek metnin erek kültür içindeki yeri tartışılıp belirlenmeye çalışıldı. Çeviri sürecine ışık tutmaya çalışırken anlama ve yorumlama uğrağı açısından edebiyatbilimden, transfer uğrakları açısından da çeviribilimden yararlanarak teorik bir zemin oluşturmaya çalıştık. Edebiyatbilime yönelişin amacı, çeviri sürecinin metin analizi ve yorumu aşamasında kullanılabilir bir edebiyat konseptinin ve yöntemsel araçların çerçevesini çizmekti. Ancak çeviribilimin komşu disiplini olan edebiyatbilimin belli bir yere kadar aydınlatıcı bir işlevi olmakla birlikte kaynak kültürden erek kültüre transfer süreçleri konusunda yetersiz kaldığı bilinen bir durum. Edebiyat çevirmenin kendi çeviri süreci, yöntemi, tercihleri, çeviri işlemleri üzerine söz söyleyebilmesi, en önemlisi de eyleminin tarihsel farkındalığına vakıf olması için çeviribilimin alanına girmesi kaçınılmaz. Böylece bu iki alandan, edebiyatbilimden ve çeviribilimden elde ettiğimiz verilerle bir uygulama/süreç örneği oluşturmaya yöneldik. Bu bağlamda, edebiyatbilimin terimleri ve kavramlarıyla tezin malzemesi olan roman analiz edilirken, çeviribilimin edebiyat çevirisine ilişkin geliştirdiği bakış açılarının ışığında da '*Direnmenin Estetiği*'nin Türkiye'de potansiyel okuru kim olacaktır?', 'Romanın gönderme yaptığı siyasal, edebi ve sanatsal alan Türkiye'de ne kadar tanınmaktadır?', '*Direnmenin Estetiği* konuları, temaları ve anlatım biçimleri bakımından çağdaş Türk romanının normlarına ne ölçüde eklenmekte ve ne ölçüde bu normlardan ayrılmaktadır?' gibi sorularla romanın erek kültür içindeki yeri saptanmaya çalışıldı ve çevirmenlerin makro kararları doğrultusunda metne müdahaleleri ve çeviri stratejisi örneklerle gösterildi. Edebiyat çevirisinde çevirmen kararları, sadece çevirmenin kaynak metinle ilişkisine bağlı olmadığı ve bu kararları pek çok etken belirlediği için, bu çalışmada da alınan kararların hangi arka plan üzerinde gerçekleştiğini saydamlaştırılmaya çalıştık böylelikle.

Özellikle edebiyat metinlerinin çevirisi söz konusu olduğunda çevirmeni 'anlayan' insan olarak düşünmek, çeviri sürecini yorumbilimsel bir temelde ele almak iyice önem kazanıyor. Edebiyat teorisi, modeller ve yöntemler, edebiyat eleştirisi ve edebiyat tarihi gibi alt alanlarla metin üretim koşullarının analizine, metin analizine ve metnin alımlama koşullarının analizine yönelen edebiyatbilim çevirmene ufuk açıcı bir birikim sunuyor ve böylece çeviri sürecinin özellikle kaynak metnin analizi ve yorumu aşamalarına ister istemez ekleniyor. Çeviribilim ise transfer koşullarına ışık tutarak çevirmene belli koşullar altında üretilmiş ve alımlanmış olan ve belli özellikler taşıyan kaynak metnin farklı bir kültürel bağlama, farklı üretim ve alımlama koşullarının, süreçlerinin işlediği bir bağlama taşındığını, dolayısıyla bir sistemden ötekine taşınan edebiyat metninin kaynak ve erek kültürdeki işlevinin ve etkisinin birbirinden farklı olabileceğini, çevirinin basit bir kopyalama işlemi olmadığını, beraberinde bir çok sorun getirdiğini, çeviri olgusunun kaynak kültürle erek kültürün kesiştiği bir alan olduğunu, bu farklılığın/başkalığın ama aynı zamanda ben-

zerliğin bütün bir kültürel bağlamın, çevirmenin kendisi de dahil olmak üzere erek kültür alıcılarının farklı önkoşullarından, kültürün içindeki farklı edebiyat geleneklerinden, erek kültürün kaynak kültürle kurmuş olduğu ilişkinin niteliğinden, erek kültür içindeki çeviri politikalarından, dil kültür ilişkisi bağlamında dilin özelliğinden kaynaklanabileceğini gösteriyor. Sözelimi dillerin göreceliği, çeviri metnin, öyle amaçlansa bile bir kopya olmasını daha baştan engelleyen önemli faktörlerden birisi. Göstergeler aynı dili konuşanlar açısından bile özdeş olmayabilir ve aynı ifadeler her bireyin zihninde farklı anlamlar ve çağrışımlar oluşturabilir. Nitekim 'aynı dili konuşmuyoruz' derken, dilin farklı kullanımı yüzünden iletişimin zorlaştığını ya da olanaksızlaştığını kastederiz. Çeviride ise bu sorunun karşımıza katlanarak çıktığını görüyoruz pek çok durumda. Dilin yanı sıra kaynak kültürle erek kültürün edebiyat gelenekleri arasındaki gerilim ve çatışma da çeviri için bir sorun olabilir. Yine kaynak kültürle erek kültür arasındaki hiyerarşik ilişkiler, hangi kültürün merkez, hangi kültürün çevre kültür olduğu da çevirmen davranışı ve çeviri pratiği açısından önemli bir etken. Bütün bu etkenlerden dolayı erek metnin kaynak metin karşısında hem bir boyun eğme hem de bir direnme olduğunu, kaynak metnin iktidarını/otoritesini hem kabullendiğini hem de kırdığını söyleyebiliriz. Böylece erek metin engellere çarptığı ve zorunlu kaydırmalara gittiği için ne tam olarak kaynak kültüre geri götürülebilir ne de tam olarak erek kültüre entegre olur, dolayısıyla ne tam olarak yabancı olur ne de yabancılığı büsbütün silinir. Hem yabancı olmak hem de olmamakla erek kültür içindeki kendine özgü yerini ve değerini bulur.

Bu çalışmada kendi çeviri sürecimize ışık tutma çabamızın çeviri pratiği açısından temsili ve normatif bir niteliği olamayacağı açık; olsa olsa aynı pratiği paylaşanlarla bir tartışma ve iletişim zemini hazırlar ki, bu yazının da bizatihi böyle bir işlevi olabileceğini düşünüyorum. Netice itibarıyla ne çeviribilim, ne de edebiyatbilim çevirmenlerin ürünlerinin daha güzel, daha yaratıcı, daha doğru, daha kalıcı, daha kaliteli olmasını sağlayacak bir reçete sunmuyor kanımca. Öte yandan edebiyatbilim metinlerin daha derinden kavranması için verimli bir zemin hazırlarken çeviribilim tarihsel ve güncel çeviri paradigmalarına ışık tutarak çevirmene tarih bilinci kazandırıyor ve onun tercihlerini doğru çeviri/yanlış çeviri veya sadık çeviri/serbest çeviri tartışmasının kısır döngüsünden çıkarıp sorunsallaştırılabilir, temellendirilebilir, açıklanabilir, betimlenebilir, göreceleştirilebilir ve savunulabilir hale getiriyor. Bu da çevirmenlere verimli bir tartışma zemini hazırlamak bakımından az bir katkı olmasa gerek.

Murat Sirkecioğlu

Diye Çeviri Kitaplığı ve Çeviri Üzerine Üç Temel Kitap

Çevirinin ÷lkemizin dünü ve bugünündeki yeri ve önemi hepimizce bilinmektedir. Büyük bir hızla globalleşen dünyamızda gelecekte de bu etkinliğin öneminin artacağına kuşku yoktur. Çeviri etkinliğinin önemi konusunda söz sahibi ve ufuk açıcı olması gerekenler yalnızca çeviribilim alanındaki akademisyenler, yalnızca çeviri sektöründekiler veya yalnızca çeviri yayın dünyasındakiler değildir. Çeviri gerçeğini bilen, çeviri bilincini taşıyan, alanlar arası köprü görevini üstlenen kişiler ve kurumların çeviriye hak ettiği önemi teslim edebileceği tartışılmazdır.

Bu bağlamda, ulusal ve uluslararası platformda sahip olduğu çeviri alanındaki deneyimlerini paylaşmaktan çekinmeyerek çeviri sektörüyle akademik çevreleri buluşturan Diye Global Communications Şirketi'nin Türk yayın dünyasındaki önemli bir boşluğu doldurmak üzere yeni bir köprü görevini başarıyla üstlendiğini ve "Diye Yayınları-Diye Çeviri Kitaplığı" başlığı altında çeviri odaklı yeni bir açılım sağladığını sevinçle duyurmak isterim.

Diye Çeviri Kitaplığı yayın hayatına çeviri konulu üç temel kitapla başladı: *Kızılıcık Karpuz Olur mu Hiç? İlahi Çevirmen!* (Ülker İnce-Işın Bengi-Öner); *Osmanlıcada Robenson* (Çeviriyazı-Ayşe Banu Karadağ) ve *Çevirinin Tanıklığında "Medeniyet" in Dönüşümü* (Ayşe Banu Karadağ).

Bu üç kitap hakkında ayrıntılı bilgi vermeden önce, kitapların içeriğinden yola çıkarak,

genel olarak Diye Çeviri Kitaplığı'na ilişkin görüşlerimi sizlerle paylaşmak istiyorum.

Diye Çeviri Kitaplığı'nda yer alan üç kitabın da çeviri dünyasına getirdiği bir yenilik söz konusu. Vurgu farkları dahilinde, konu ister çeviri eğitimi, ister çeviri edebiyat, ister çeviri kuramı, ister çeviri tarihi olsun, okurun her kitapta çeviriye ilişkin yenilikçi, sarsıcı bir saptamayla karşı karşıya kalacağı kuşkusuz. Yazarların kendi yaşadıklarından, araştırdıklarından, sorguladıklarından hareketle nereden nereye geldikleri açıkça gözler önüne serilmiş durumda. 80'li yıllardan itibaren ülkemizde yayımlanan her çeviri konulu kitapta bir kez daha onanan akademik çeviri söyleminin temel öğeleri ciddi bir öz-sorgulamaya tabi tutulmuş. Okur çeviribilimin bir bilim dalı olarak yerinde saymadığının, ilerlediğinin farkına varabiliyor rahatlıkla; bu farkındalığı yaratan ise kitaplarda açığa vurulan özeleştirici niteliğindeki önemli saptamalar ve benimsenen yeni yaklaşımlar.

Kızılıcık Karpuz Olur mu Hiç? İlahi Çevirmen!

Diye Çeviri Kitaplığı'nın birinci kitabı *Kızılıcık Karpuz Olur mu Hiç? İlahi Çevirmen!* adını taşımakta. Çeviri alanındaki çalışmalarıyla ön plana çıkan iki önemli ismin kaleme aldığı bu kitap "deneysel bir Metin Atölyesi" şeklinde okura sunulmuş: "Metin türü bilgisine sahip, çevirinin gereklerini kavramış, bilinçli kararlar alabilen çevirmenler yetiştirmek nasıl mümkün olabilir?" sorusuna yanıtlar arayan deneysel bir Metin Atölyesi çalışması...

Yazarlardan biri, yaptığı çevirilerle Türk çeviri edebiyat dizgesine damgasını vurmuş; günümüz yayın dünyasındaki birçok çevirmenin, editörün, çeviri eğitimcisinin hocalığını yapmış; 1985 yılında Lawrence Durrell'in *İskenderiye Dörtlüsü* (Justine, Balthazar, Mountolive, Clea) çevirisi ile *Yazko Çeviri* dergisinin Azra Erhat Çeviri Ödülü'nü kazanmış; "çevirmenlerin kraliçesi" ünvanını elinden bırakmayan değerli çevirmen, editör ve akademisyen Ülker İnce.

Kitabın öteki yazarı ise ülkemizde ilk kez çeviri eğitimi veren Boğaziçi Üniversitesi Mütercim-Tercümanlık Bölümü'nün kurucu üyeleri arasında yer almış; Türkiye'deki yükseköğretim kurumlarının Çeviribilim/Mütercim-Tercümanlık Programları'nda AB hukuku ve çevirileri, yaratıcı ve teknik metin yazarlığı, medya çevirisi, yerelleştirme, proje yönetimi ve çeviriye yönelik dil teknolojileri derslerinin yer almasına öncülük ederek ulusal ve uluslararası platformda çeviri sektörü ile çeviri eğitimi arasındaki bağların kurulmasını sağlamış; çeviri kuramları ve çeviri eleştirisi konulu çalışmalarıyla çeviri eğitimine damgasını vurmuş; günümüz çeviri dünyasındaki birçok çevirmenin, editörün, çeviri eğitimcisinin hocalığını yapmış değerli çevirmen ve akademisyen Işın Bengi-Öner.

Ülkemizde çeviri konusuyla ilgilenen, çeviri sektöründe çalışan, çeviri eğitimi alan/veren hemen hemen herkesin herhangi bir zamanda, herhangi bir konumda, herhangi bir şekilde yollarının kesiştiği ve/veya kesişeceği bu iki önemli ismin kaleme aldığı *Kızılıcık Karpuz Olur mu Hiç? İlahi Çevirmen!* adlı kitabın -yazarların yaptığı diğer işler gibi- çeviri dünyasına damgasını vuracağı kesin...

“Etkili Bir Edebiyat Çevirisi Dersinde Ne Öğretilir ve Nasıl Öğretilir?”

Etkili bir edebiyat çevirisi dersinde ne öğretilir ve nasıl öğretilir? sorusundan hareketle yazarlar kitapta kendi derslerinde yaptıkları uygulamaları temel alarak bir öz-sorgulamada bulunuyorlar. Öz-sorgulamanın sonucunda vurgunun, metin seçimi ve seçilen metnin çevirisinde karşılaşılan sorunlarla sınırlı bir çeviri öğretiminden; metin türü bilgisi kazandırmayı, çevirinin geçeklerini kavratmayı, edebiyat çevirisinin gerçekleriyle yüz yüze getirmeyi amaçlayan bir çeviri öğretimine kaydığı gözlemleniyor.

Nitekim Önsöz’de yazarlar “Edebiyat çevirisi nasıl öğretilir?” sorusuna yanıt aramak için Boğaziçi Üniversitesi, Çeviribilim Bölümü’nde yaptıkları deneysel bir çalışmayı kitaplaştırdıklarını dile getiriyorlar. Kitabın çıkış noktasını oluşturduğunu düşündüğüm İnce ve Bengi-Öner’in çeviri eğitimi konusunda kendilerine sordukları temel soru ve bu soruya verdikleri yanıt şöyle:

*“Çeviri eğitimi veren herkes gibi kuşkusuz biz de kendimize her zaman etkili bir çeviri öğretimi nasıl olmalı? sorusunu sorduk. Aslında kendimize sorduğumuz sorunun yanıtı çok açık ve belliydi. Etkili bir çeviri öğretiminin tek yolunun, çevirmen adaylarını ne yaptığını bilen, bilinçli çeviri kararları alan kişilerin olgunluk düzeyine ulaştırmaktan ve onlara **yetkinlik** kazandırmaktan geçtiğine hiçbir kuşku yoktu. Çeviride yetkinlikse, çevirmenlerin her iki kültüre ve dile hâkim, her iki kültürde de metin bilgisine, erek dilde metin üretme becerisine sahip ve tabii, kültür ile dil durağan, değişmez şeyler olmadığı için, her zaman araştırmaya gereksinim duyan ve araştırmayı **bilen** kişiler olmasına bağlı.”* (İnce ve Bengi-Öner, 2009: 7)

Yazarlar bu saptamadan yola çıkarak esas hedeflerini belirlediklerini, “öğrencilere çeviri amaçlı olarak, dil, kültür ve metin bilgilerini kullanıp kaynak metni çözümlmeyi, yine bu bilgilere dayanarak erek dilde metin üretmeyi ve her türlü bilgi eksiklerini gidermek için araştırma yapmayı” öğretmek üzere etkin bir yöntem oluşturma yoluna gittiklerini açıklıyorlar.

Kitapta benimsenen yöntem çeviri eğitiminde yeni bir bakış açısını yansıtıyor. Yazarların daha önce benimsedikleri yöntem(ler)in öğrencilerde istedikleri bilinç değişikliğini yaratmada yeterince etkili olmadığını görmeleri, bu yeni yöntemin keşfine olanak sağlıyor. Çevirmen adaylarına “çevirinin doğasını, çeviri gerçeklerini, edebiyat metinlerinin özelliklerini, edebiyat çevirisinin neleri kapsadığını, ne gibi beceriler gerektirdiğini” öğretmenin daha etkili bir yolunu bulma konusundaki arayışta, yazarların kendilerine sordukları sorular benimsenen yöntemi ve amacı açıklar nitelikte:

*“Acaba bu yol, adaylara ders diye sonuçları **doğrudan** öğretmek yerine, **dolaylı** olarak kendilerine keşfettirmek olabilir miydi? Bilgi doğrudan doğruya aktarılacağına, öğretici ile öğrenen arasındaki bir boşlukta, iki tarafın katkısıyla üretilebilir miydi? Acaba o zaman adaylar kendi ürettikleri bilgileri daha kolay mı benimselerdi? Bilgiler onların kendi malı*

mı olurdu? İşte bu kitap tam da bu sorulardan hareket eden bir denemenin ürünüdür.

“Yapacağımız uygulamaların başlıca iki amacı olacaktı. Birincisi adaylarda bir edebiyat metninin ve edebiyat çevirisinin ne olduğuyla, doğasıyla ilgili bir bilinçlenme yaratmak, ikincisi adayların edebiyat çevirisinin somut gerçeklerini kavramalarını sağlamaktı. Bir üçüncü amacımız olarak da tabii bütün bunları çevirmen adaylarının kendilerinin keşfetmelerine olanak tanıyacak uygulamalar yapmak eklenebilirdi.” (İnce ve Bengi-Öner, 2009: 11-12)

Kitapta, belirtilen amaç doğrultusunda yapılan dört uygulamaya yer verilmiş:

- Uygulama I: Orhan Veli'nin bir şiiri: “İlahi Kızılılık”
- Uygulama II: Can Yücel'in bir şiiri: “Kitabesiz Seng-i Mezar”
- Uygulama III: F. Scott Fitzgerald'ın *The Great Gatsby* adlı romanından bir parça
- Uygulama IV: Lawrence Durrell'in *Bitter Lemons of Cyprus* adlı kitabından bir parça.

Diye Çeviri Kitaplığı'nın ayırt edici özellikleri açısından bu kitabın arz ettiği önemi değerlendirmek istediğimden -yer kısıtlamasını da göz önünde bulundurarak-, uygulamaları tek tek anlatmayı tercih etmiyorum. Ne var ki, genel bir çıkarım olarak kitapta yer verilen uygulamaların, genç çevirmenlerin aktarım becerilerini geliştirmek amacıyla çeviri programlarında yaptırılan sayısız çeviri uygulamalarındaki olumsuzlukları sarsıcı bir şekilde gözler önüne serdiğini belirtmeliyim.

Yöntem olarak İnce ve Bengi-Öner çevirinin yapa yapa öğrenilmesi sürecini tam tersine çevirmeyi denemiş; çevirmen adaylarına önce çevirinin ne olduğunu kavratmayı, daha sonra çeviri yaptırmayı seçmişlerdir. Yöntemde izlenen bu farklılık, yazarlar tarafından benimsenen sorgulayıcı bakış açısının çeviri eğitimine getirdiği önemli bir yenilik olarak değerlendirilebilir.

Çeviri öğretiminde “beceri” değil de, “yetkinlik” geliştirme üzerine odaklanan yazarlar çevirinin doğasını ve salt aktarım becerisiyle çeviride yetkinleşmenin olanaksızlığını etkili bir şekilde gözler önüne sermişlerdir.

Ana hatlarıyla özetlemeye çalıştığım özelliklerden dolayı, Diye Çeviri Kitaplığı'nın bu ilk kitabı -yazımın ilk bölümünde de belirttiğim gibi- birçok açıdan yenilikçi nitelik taşımaktadır. Ancak bu kitabın “Kızılılık karpuz olur mu hiç?” sorusuna “Bazen kızılılığın karpuz olması gerekebilir” yanıtını vermenin de ötesinde yenilikçi bir yönü var bence. Türkiye’de çeviri kuramı dendiğinde ilk akla gelen isimler -herkesin hemfikir olduğu gibi- Ülker İnce ve Işın Bengi-Öner. Ne var ki yazarların bu kitapta kuramsal bilgiyi doğrudan vermeyi tercih etmedikleri gözlemleniyor. Bu gözlem, yazarların uygulamanın arkasındaki kuramsal bilgiyi yok saydıkları şeklinde yorumlanmamalı elbette.

Yöntem ve uygulamada kuramı çıkış noktası almayıp, belli uygulamalardan öğrencileri kuramsal tartışmalara taşımayı amaçlayan yazarlar -kendi deyimleriyle- “eldiveni ters çevirmişler”. Çeviri kuramları konusunda Türkiye’de başı çeken bu iki kişinin “eldiveni usulüne göre ele giydirme” yerine “eldiveni ters çevirme”yi tercih etmeleri, bu kitabın günümüz çeviri eğitimine getirdiği -kanımca- en büyük yeniliktir. Bu yaklaşımın, çeviri kuramları ve çeviri eğitimi konusunda yazarlarımızdan gelecek birçok yeniliğin habercisi ve göstergesi olduğundan hiç kuşku yok.

Osmanlıcada Robenson

Bu kitapta, modern İngiliz romanın ilk örneği olarak birçok araştırmaya konu olan, ünlü İngiliz yazar Daniel Defoe’nun (1660-1731) *The Life and Adventures of Robinson Crusoe* adlı yapıtının (1719) Osmanlıcaya yapılmış üç farklı çevirisine ve bu çevirilerin Ayşe Banu Karadağ tarafından yapılan çeviriyazısına yer verilmiştir. Daha önce Türkçeye çeviriyazısı yapılmamış ve herhangi bir yerde yayımlanmamış metinlerden oluşan bu kitap, çeviri tarihi ve edebiyat araştırmacıları için önemli bir kaynak niteliğindedir.

Kitabın “Önsöz” bölümünde, Batı modernliğinin “bireysel girişimcilik destanı” olarak tanınan *Robinson Crusoe* adlı yapıtın Osmanlıcaya yapılmış çevirileri üzerine genel bilgi verilmiştir. Yapıtın 1864-1927 yılları arasında Osmanlıcada sekiz farklı çevirisinin yayımlandığı yazar tarafından saptanmıştır: *Hikâye-i Robenson* (çev. Ahmed Lütfü; 1864); *Robenson* (çev. Şemseddin Sami; 1886); *Robenson Kuruzoe Hâlf Adada* (çev. Halil Hamid; 1916); *Robenson Kuruzoe* (çev. Şükrü Kaya; 1923); *Robenson* (çev. Osman Nuri; 1925); *Robenson Kuruzoe’nun Hayatı ve Meraklı Sergüzeşti* (çev. F. M. Bakû; 1925); *Robenson Kuruzoe* (çev. adı belirtilmemiş; 1927); *Robenson İssız Adada* (çev. Mehmed Ali; tarih belirtilmemiş).

Karadağ yaptığı kapsamlı araştırmanın sonucunda Türkiye’de bu çevirilerden ancak beşine ulaşılabildiğini söylemiştir. Kitapta yalnızca üç çeviriye ve çeviriyazısına yer verilmesinin nedeni ise araştırmacı tarafından şöyle açıklanmıştır:

“*Vakanüvis Ahmed Lütfü’ye ait ilk Osmanlıca çeviri -Hikaye-i Robenson (1864)- Arapçadan yapılmıştır. Kaynak metni de bulmama rağmen, Arapça bilmediğim için bu metnin çeviriyazısını yapmayı uygun görmedim. Ayrıca, Osmanlıcaya İngilizce özgün dilden yapılan ilk çeviri olan Robenson Kuruzoe’nun (çev. Şükrü Kaya; 1923) çeviriyazısı daha önce yayınlanmıştır (1950).*” (Karadağ, 2008: 7-8)

Kitapta yer alan çevirilerden ilki Şemseddin Sami’ye aittir: *Robenson* (1302/1886). Şemseddin Sami’nin çevirisinin Fransızca ara dilden yapıldığı ve kullanılan kaynak metnin Ambroise Rendu’nun *Robinson dans son Île ou Abrégé des Aventures de Robinson* (1876) adlı Fransızca metin olduğu Karadağ tarafından belirtilmiştir.

İkinci metnin çevirmeni Mehmed Ali'dir: *Robenson İssız Adada*. Araştırmacı, bu çevirinin yayın tarihi, kaynak metni ve dili konusunda bilgi verilmediğini, ancak dil kullanımından edinilen ipuçlarının kaynak metnin Fransızca olduğunu düşündürdüğünü ifade etmiştir.

Üçüncü metnin çevirmeni ise belirtilmemiştir. Karadağ, kitabın 1927 yılında Resimli Ay tarafından bir cep kitabı şeklinde yayımlandığını saptamıştır.

Çeviri tarihine ışık tutan bu çalışmada, çeviriyazılar, özgün kitap sayfalarıyla birlikte bütünlüklü bir şekilde yer almaktadır. Bu şekilde kitap, okurlar/araştırmacılar için yalnızca içerdiği çeviriyazılar açısından değil, özgün Osmanlıca çeviri metinler açısından da büyük önem taşımaktadır.

Doğrudan çeviriye kendine konu edinen bir kitaplıkta -Diye Çeviri Kitaplığı-, *Osmanlıcada Robenson* adlı kitabın yer alması büyük bir yenilik olarak yorumlanabilir; çünkü bu kaynak kitap, çeviriyazısı yapılan Osmanlıca çeviriler konusunda bir ilktir. Çeviri tarihi alanındaki boşlukları gidermeyi amaçladığını söyleyebileceğimiz bu çalışmanın, bana göre, örtük bir başka amacı daha bulunmaktadır. Bu da, çeviri tarihi alanında bütünlüklü çeviriyazı çalışmaları yapmadan, sınırlı ya da ikincil kaynaklara dayanarak çeviri yapıtlar hakkında bilimsel değerlendirmelerde bulunulmasının ne kadar yanlış olduğunu/olabileceğini göstermektedir.

Çevirinin Tanıklığında "Medeniyet" in Dönüşümü

Diye Çeviri Kitaplığı'nın üçüncü kitabı ise *Çevirinin Tanıklığında "Medeniyet" in Dönüşümü*'dür. Kitabın yazarı; çevirmen, eleştirmen, çeviri tarihi araştırmacısı, akademisyen Ayşe Banu Karadağ'dır.

Karadağ, *Osmanlıcada Robenson* adlı kitabında yer alan *Robinson Crusoe* çeviriyazılarının tanıklığında, kendi değişim/dönüşüm sürecimize ışık tutmayı amaçlamıştır. Kitabın adından da anlaşılacağı üzere çalışmada vurgu "medeniyet" üzerinde yoğunlaşmaktadır. Yazara göre, tarihimizde, Tanzimat'la birlikte ortaya çıkan modernleşme planı çerçevesinde "Batılılaşma" üzerinde önemle durulmuştur. Nitekim Karadağ, modernleşme bağlamında yaşanmak istenen değişim ve dönüşümlerdeki özün, zihinlerde "medeniyet" sözcüğüyle kavramsallaştırılabileceğini ifade etmiştir. (Karadağ, 2008: 9)

"Kültür" ve "Medeniyet"

"Medeniyet" kavramından hareketle, kitapta "modernlik", "medeniyetler" arası ilişkiler sonucunda yaşanan değişimin/dönüşümün getirdiği tarihsel bir olgu olarak ele alınmıştır. Bu bakış açısıyla, Türk modernliğine "Batılılaşma" olgusu çerçevesinde, "medeniyet" odağıyla yaklaşmanın imkânsız olduğu düşüncesi benimsenmiştir. Karadağ "medeniyet" kavramının önemine İsmail Kara'dan yaptığı şu alıntıyla dikkat çekmiştir:

"İslahat alanlarının ve süreçlerinin nerede ise bütününü kuşatan/bütünü için kullanılan esrarlı kavramlardan biri şüphesiz "medeniyet"tir [...]." (Karadağ'dan Kara, 2003: 206)

Yazara göre, Tanzimat Dönemi'nden başlayarak dilimize çevrilen yapıtlar üzerine birçok araştırma yapılmıştır; ancak bu araştırmalarda vurgu noktası "medeniyet" değil de, "kültür"dür. Karadağ çeviri tarihimizi incelerken "medeniyet" odaklı yaklaşımın benimsenmesinin daha açıklayıcı olabileceğine dikkat çekmiştir:

"Sonuç olarak, çeviribilim alanında yapılacak "medeniyet" odaklı araştırmaların, tarihimizin önemli dönemlerinde çevirinin konumu ve işlevini değerlendirme konusunda daha yararlı olabileceği düşünülmektedir; çünkü ülkemizde, Tanzimat'la birlikte başlayan modernleşme sürecinde benimsenen "Batılılaşma" ilkesi, adeta Batı'yı çevirmek şeklinde yorumlanmıştır."

Bu açıdan Karadağ'ın yaklaşımı çeviri tarihi üzerine yapılan araştırmalardan büyük bir farklılık göstermektedir. Karadağ'a göre, Tanzimat Dönemi edebiyat ve kültür çoğuldizgesinin durumu "devingen katmanlaşma", "merkez-çevre ilişkisi", "saygın görülen/görülmeyen edebiyat", "birinci/ikincil edebiyat", "aktarım", "dışarıdan alım", "yaratım" ve "kültür repertuarı" kavramları çerçevesinde düşünüldüğünde; bu sürece ilişkin yapılan çeviribilim odaklı araştırmaların Even-Zohar'ı temel alması şaşırtıcı değildir. Bu dönemde yaşanan birçok değişim ve dönüşüm ve bu değişim ve dönüşümlerdeki çevirinin rolü çoğuldizge yaklaşımıyla irdelenebilmiştir. Çoğu araştırmacı, Even-Zohar'ın kuramsal çerçevesiyle dönemi anlamlandırırken, Gideon Toury'nin erek-odaklı betimleyici yaklaşımıyla çevirileri incelemiş ve "kültür" vurgulu ilginç sonuçlara varmıştır.

Ne var ki Osmanlı/Türk tarihinde modernliğe doğru yaşanan süreçte çeviri açısından önem taşıdığı varsayılan önemli olguların incelendiği kitabın ilk bölümünde "medeniyet" odaklı gözlemler ön plana çıkmıştır. Karadağ bu farklılaşmayı, çeviribilim araştırmalarında temel alınan Even-Zohar'ın çoğuldizge kuramındaki "kültür" kavramına bağlamaktadır.

Kitapta daha sonra edebiyat ve kültür çoğuldizgemizde çeşitli yeniliklerin çıkış noktasını oluşturan "medeniyet" kavramının ortaya çıkışı ve anlam yükü değişimi hakkında bilgi verilmiştir. Bu bilgilere dayanılarak, çeviri araştırmalarında "medeniyet" kavramının yeri ve önemi sorgulanmıştır. Sorgulamada, özellikle Tanzimat Dönemi ve sonrası çevirilerini inceleyen araştırmacıların çalışmalarına temel aldıkları kuramsal görüşlere değinilmiştir.

İkinci bölümde ise öncelikle Batı medeniyeti mitosu olarak kabul edilen *The Life and Adventures of Robinson Crusoe* adlı yapıt hakkında genel bilgi verilmiş; daha sonra ise bu yapıtın Osmanlıcaya yapılan üç çevirisi incelenmiştir. İncelemeye, Hans J. Vermeer'in "Skopos and Commission in Translational Action" [Çeviriye İlişkin Eylemde Skopos ve İş] (1989) başlıklı makalesi temel alınmıştır.

Kitabın son bölümünde ise, çeviriler üzerine yapılan incelemeden elde edilen veriler değerlendirilmiş ve bu veriler ışığında "medeniyet" kavramının çeviribilim araştırmalarındaki

yeri ve önemi vurgulanmıştır. Ayrıca, günümüzde hâlâ devam ettiği düşünülen "Batılılaşma" sürecinde, Türk edebiyat ve kültür çoğuldizgesinde çevirinin tanıklığında yaşanan değişiklikler, "medeniyet" in dönüşümü açısından irdelenmiştir.

Diye Çeviri Kitaplığı'nın üçüncü kitabının getirdiği esas yenilik, çeviri tarihi üzerine inceleme yapılırken genelde çeviribilimciler tarafından kullanılan "kültür" kavramının yerine "medeniyet" kavramının önerilmesidir. Yazar bu önerisiyle, çeviri kuramlarının çeviri araştırmacılarını belli kalıplar çerçevesinde inceleme yapmaya yönelttiğinin; bu şekilde de, kendi çeviri tarihimizi incelerken bize yeni bir bakış açısı kazandırabilecek önemli kavramları ister istemez yok sayabileceğimizin altını çizmektedir. Yazarın bu saptaması ve önerisi, çeviri kuramları konusunda çeviribilimde yeni bir sorgulama sürecine girildiğini/girilmesi gerektiğini haber verir niteliktedir.

Yeni açılımların adresi artık belli Diye...

Sonuç olarak, "Diye Yayınları-Diye Çeviri Kitaplığı" başlığı altında yayımlanan üç kitabın da -*Kızılılık Karpuz Olur mu Hiç? İlahi Çevirmen!*; *Osmanlıcada Robenson ve Çevirinin Tanıklığında "Medeniyet" in Dönüşümü*-, yolu çeviriyle kesişen herkese yeni açılımlar sağlayacağı kuşkusuz. Çeviri konulu yeni açılımların devamı nasıl ve nerede olacak diye kendimizi yormamıza artık gerek yok... Yeni açılımların adresi artık belli "Diye" düşünüyorum... Diye Çeviri Kitaplığı'nı izlemeye devam edelim...

Kaynaklar:

- Ince, Ülker ve Bengi-Öner, Işın. *Kızılılık Karpuz Olur mu Hiç? İlahi Çevirmen!*, İstanbul, Diye Yayınları, 2009.
Karadağ, Ayşe Banu. *Osmanlıcada Robenson*, İstanbul, Diye Yayınları, 2008.
Karadağ, Ayşe Banu. *Çevirinin Tanıklığında "Medeniyet" in Dönüşümü*, İstanbul, Diye Yayınları, 2008.

SORUŞTURMA

Akademik Çeviri Eğitimi ve Kitap Çevirmenliği

Türkiye'de akademik çeviri eğitiminin giderek yaygınlaşmasının ve bu alanda tartışmaların artmasının çeviri dünyasında yarattığı etkiyi sorgulamak, bu konuda bir tartışmayı tetiklemek üzere bir soruşturma düzenlemeye karar verdik. Çeviri dünyasında farklı konumları ve rolleri olan on kişiye çeviri eğitimi ekseninde beşer ortak soru sorduk. Her türlü çeviri eylemini önemli bulmamıza karşın, soruşturmamızın belli bir odaktan çıkmamasını sağlamak amacıyla yanıtların *kitap çevirmenliği* bağlamında verilmesini istedik. Yanıtlar, katılımcıların soyadlarına göre sıralanmıştır. Sorularımızı aşağıda, sonuçlarla ilgili genel bir değerlendirmeyi ise bölümün en sonunda bulabilirsiniz.

1. "Çevirmen" kimdir?
2. Çevirinin öğrenilebileceğine/öğretilebileceğine inanıyor musunuz? Neden?
3. Sizce akademik çeviri eğitimi hangi gereksinimlere cevap vermeli, hangi temeller üstüne kurulu olmalıdır? Başka deyişle, akademik çeviri eğitiminden beklentileriniz nelerdir?
4. 2000 yılına dek sayıları 15'i geçmeyen çeviri (Mütercim Tercümanlık) bölümlerinin sayısı ön lisans programlarının da eklenmesiyle ve farklı isimler altında günümüzde 50'yi aşmıştır. Bu durumu, çeviri dünyasına etkileri bakımından nasıl değerlendiriyorsunuz?
5. Akademik çeviri eğitiminin daha etkin kılınması için önerileriniz nelerdir?

Bülent Ateşmen (İstanbul Anadolu BİL Meslek Yüksek Okulu, Uygulamalı İngilizce-Türkçe Çeviri Önlisans Programı 1. Sınıf Öğrencisi)

1. Çevirmen, kendi ana dili dışındaki herhangi bir dildeki eseri, konuşarak veya bir metni amacına uygun ve eşdeğerli olarak anlatım özelliklerini de koruyarak yeniden oluşturan kişidir.
2. Tercüme gerçekten de öğretilir mi? Öğretilirse bunun derecesi nedir? Kimsenin bu soruyu net bir şekilde cevaplayamayacağı gün gibi açıktır. İlk önce tercümenin gerçek doğasında ne var, bunu bilmemiz gerekmektedir. Bu bir bilim midir, bir zanaat mı yoksa bir sanat mı? Ancak buna karar verdikten sonra hali hazırda öğretim teknikleri ile sınıf ortamında öğretilen bir şey olup olmadığına kanaat getirebiliriz.
3. Akademik çeviri eğitimi farklı bir uzmanlık alanı olmasından dolayı eğitimi verecek kişilerin sadece her iki dile hakim olması yeterli olmayıp bunun yanında eğitimi vereceği akademik alanda da bilgi ve birikim sahibi olması gerekmektedir.
4. Üniversitelerde açılan tercümanlık ve dilbilimi gibi bölümlerden mezun olan kişilerin farklı iş kollarında daha çok gelir getiren konum seçmeleri yıllar boyu devam eden doğru çevirme sorunlarının kaynağıdır. Dolayısıyla üniversitelerde daha fazla bölüm yerine çevirmenin çalışma koşullarını ve yaşam standartlarını yükseltecek ve de en önemlisi haklarını koruyacak birtakım düzenlemeler yapılmalıdır.
5. Lisans ve önlisans programlarının daha bilimsel ve dillerin kökenine doğru daha geniş bir düzlemde ele alınması ve öğrencilere bu şekilde bilgi aktarılması gerekmektedir. Eğitim kurumlarının birer meta ve pazar olarak görülmemesi gerekmektedir.

Hasan Basri (Ayrıntı Yayınları Yöneticisi)

1. Çevirmenler, kültürler arası diyalogun aktörleridir.
2. Çeviri öğrenilebilir ve öğretilir. Ama önce isteklilik ve yetenek gerekir.
3. Akademik çeviri eğitimi her şeyden önce pratiğe yönelik olmalı, iyi çevirmen yetiştirmeyi ve böylelikle çeviri kalitesini yükseltmeyi hedeflemelidir.
4. Eğitim ancak pratikte bir anlam ifade ediyorsa eğitimidir. Türkiye’de eğitimin bir sorudur bu. Kitap okunmayan, kaderine terk edilmiş bir yayıncılık sektörüne bu kadar okullu(!) çevirmenin fazla geleceğini düşünüyorum. Eskiden biz çevirmen ararken şimdi günde 2-3 çevirmenlik başvurusu almaktayız... Yayıncılık sektörü desteklenip geliştirilmezse, birkaç yıl sonra diplomalı bir sürü işsiz çevirmenimiz olacaktır.
5. Akademik çeviri eğitiminin daha etkin olması için bu eğitimi veren kurumların yayın sektörü ile bağlarının olması gerekmektedir. Artık bir yabancı dil bilen o dilden önüne gelen her çeviriye el atmamalı. Yani çeviride uzmanlık geliştirilmeli ve alan tercihi öğrenenin kendisine bırakılmalıdır.

Ari Çokona (Çevirmen)

1. Çevirmen, içerik ve üslubuna sadık kalarak, bir metni başka bir dilde yeniden üreten kültür emekçisidir. Kaynak dildeki metnin okuyucusuna iletmek istediği bütün mesajlar, hedef dilin kurallarına özenle uyularak çeviriye aynen taşınmalıdır. Bu işi yaparken belirli kurallara uymak şartına bakılırsa çevirmenlik bir bilimdir. Ancak üretilecek metnin estetik açıdan tatmin edici olması şartı çevirmenliği güzel sanatlara yaklaştırır. Kaynak metnin içeriğini genel hatlarıyla hedef dile aktarmak için çevirmene gerek yoktur, günümüzde bu işi bilgisayarlar da yapabiliyor.

2. Dünyada hiçbir şey yoktan var olmaz, her şey sürekli değişir, gelişir. Çağdaş bilim, bitkilerin bile yaşamlarını “öğrenme” yoluyla şekillendirdiklerini kanıtlamıştır. Çevirmen de, kalıtımla sahip olduğu yeteneklerini çeşitli yollarla edineceği bilgilerle geliştirir, çevirme yetisini yetkinleştirir. Çevirmenin öğrenebilecekleri, kaynak dili anlama ve hedef dili kullanma yeteneğini geliştirmekten, genel kültür edinmeye ve çevirisi yapılacak metnin konusuna hakimiyet kazanmaya kadar uzanan geniş bir alana dağılır. Bu “öğrenme” süreci, sadece formal eğitimle değil, aynı zamanda öykünme, usta çırak ilişkisi ve kendi kendini eğitme yoluyla da gerçekleştirilebilir.

3. Çağdaş eğitim sistemimiz birtakım bilgileri ezberletmeyi hedefliyor ve başarıyı çoktan seçmeli sorularla ölçüyor. Lise öğrencilerimiz, önerilen şıklar içinden bir kapalı devrede hangi ampullerin yanacağını kolaylıkla bulabildikleri halde elektriğin tanımını vermekte zorlanıyorlar. Bu durumda, akademik çeviri eğitimi, öğrencilerine öncelikle düşündüklerini düzgün cümlelerle ifade etmeyi öğretmelidir. Çeviri yapılacak kaynak ve hedef dillerin benzerlik ve farklılıklarını vurgulayarak yapılarını belletmeli, öğrencileri iki dilde farklı kurulan cümle türleri üzerinde düşünmeye özendirerek, onlara bir dilden diğerine geçerken sorun yaşanması olası kalıplarla nasıl başa çıkacaklarını göstermelidir.

4. Kitap çevirmenliği ülkemizde bir meslek olarak algılanmadığı gibi çeviri kalitesi yayımlanan kitapları değerlendirme kriterleri arasında son sıralarda yer alır. Üretici olarak yayınevi sorumlularının ve tüketici olarak okurların kaliteli çeviri talebinde bulunmayışı, çevirmenin kitap endüstrisindeki rolünü marjinalleştiriyor. Emeklerine değer verilmeyen, zor şartlar altında çalışan çevirmenlere, bu işi ana meslekleri olarak gören çok sayıda gencin katılması sektörde büyük bir işsizler ordusu yaratacaktır. Altyapısı hazırlanmadan, birbiri ardına açılan çok sayıda çeviri bölümü de yüksek entelektüel birikim gerektiren çevirmenlik eğitiminde kaliteyi düşürecektir.

5. Düşünme yetisi ve zekâ, bilgi aktarımını sağlayan dilin yetkin kullanımıyla doğrudan ilintilidir. Dilin şekillenmesinde çevirmenlerin rolü anlaşılmadan akademik çeviri eğitiminin saygınlığı yerlerde sürünmeye mahkûmdur. Kitap sektörü ve okurlar kaliteli çeviri talebinde bulunmazsa çeviri bölümleri birer diploma üretim merkezi olarak kalacaktır. Kaliteli çeviri talebi, ünlü “arz-talep” yasasının öngörülerine göre, eğitim sistemini daha etkin bir akademik çeviri eğitimi vermeye zorlayacaktır.

Burç İdem Dinçel (Boğaziçi Üniversitesi, Çeviribilim Bölümü, Yazılı Çeviri Yüksek Lisans Öğrencisi)

1. Bence çevirmen bir ressamdır. Biricik malzemesi dil olan, farklı diller arasında mekik dokuyan bir ressam. Zira çeviri sürecinde çevirmen, çoğu kez kaynak metinde anlatılanları zihninde resmetmek durumunda kalır. Çevirmenin zihninde çizeceği kaynak metin resmi ne kadar net ve anlaşılır olursa, bu imgeyi çevirisine yansıtması da o kadar kolay olacaktır. Kaynak metin imgesinin çeviriye yansıtılması aynı zamanda yaratıcı bir eylemdir. Çevirmen kaynak ve erek metinlerin kısıtlamaları altında yaratıcı olmak durumundadır; sanırım çevirinin zorluğu ve cazibesi de burada.

2. Kitap çevirmenliğine çeviri eğitimi almadan başlamış olmama rağmen, yüksek lisans eğitimimi çeviribilim alanında yapmak benim için fazlasıyla önemli bir deneyim oldu. Çevirinin büyük ölçüde bir yetenek işi olduğunu düşünmekle birlikte, öğretilebileceğine elbette inanıyorum. Bir çevirmen çevirisinden ne kadar emin olursa olsun, her zaman için çevirisine farklı bir şekilde yaklaşabilecek birileri olacaktır. Dolayısıyla, çeviri eğitimi, çevirmenin bu değişik yaklaşımları özümseyebilmesi, gerektiğinde çevirisini savunabilmesi bakımından gereklidir. Çeviri eğitiminin, çevirmenlerin bilinçlendirilmesi bağlamında önemli olduğunu düşünüyorum.

3. Akademik çeviri eğitimi, öncelikle öğrencilerin eğilimlerini saptamalıdır. Çeviribilim bölümlerine gelen öğrencilerin, çevirmenliği bilinçli olarak mı seçtikleri, yoksa üniversite sınavı keşmekeşi içinde bir yere girmiş olmak için mi söz konusu bölüm(ler)e geldikleri mutlaka belirlenmelidir. Bu belirlenmeden verilecek bir eğitim, öğrenciyi daha ilk sınıfta çevirmenlikten soğutabilir. Elde edilecek sonuçlar doğrultusunda, öğrencilerin farklı beklentilerine cevap verebilecek bir eğitim programı geliştirilebilir. Geliştirilecek eğitim programı, çeviri dünyasından kopuk olmamalı ve çevirinin uygulama alanının nabzını tutabilmelidir.

4. İyimser bir bakışla, 2000 yılından sonraki bu artışın olumlu sonuçlar vereceği pek tabii düşünülebilir. Bununla birlikte, bu bölümlerin vereceği mezunların ne derecede bilinç sahibi oldukları tartışmaya açık bir konu. Önlisans programlarında iki yılda alınan bir eğitim, bana biraz zorlama geliyor; sıkıştırılmış bir paket program gibi. Uzun süreçte, bu bölümlerin mezunlarının da çeviri dünyasında kendilerine bir şekilde yer bulacağı göz önünde bulundurulursa, zaten yabancı dil bilen herkesin kendisine "çevirmen" sıfatını verdiği Türkiye'de, kitap çevirmenliği kriterinin daha da müphem bir hale geleceği ortadadır.

5. Çevirmen adaylarına eleştirel bilinç kazandırabilecek bir çeviri eğitiminin çok olumlu sonuçlar vereceğine inanıyorum. Sağlam bir eleştirel düşünce yeteneğine sahip bir çevirmen, çevirdiği metne ve yazara da eleştirel gözle bakabilecektir. Ayrıca çeviri sürecinde, çevirmenin sürekli tetikte olması ve yeri geldiğinde, en basit kelimeye bile şüpheyile yaklaşması gerekli. Bu bağlamda, çeviri eğitiminin odaklanacağı en önemli konulardan birinin, çevirmenlere eleştirel düşünce yetisinin kazandırılması olduğunu düşünüyorum.

Doç. Dr. Sâkine Eruz (İstanbul Üniversitesi Çeviribilim Bölümü, Almanca Mütercim Tercümanlık Anabilim Dalı Öğretim Üyesi)

1. Çevirmen bir çeviri işinin nereye gideceğini bilerek tüm etmenleri dikkate alan uzman, bilge ve gerektiğinde “bilgin” de olmasını bilen kişidir. Çevirmen, kendini sürekli geliştirmek ve sınırlarını zorlamak zorunda olduğunun ayırımına varan duyarlı bir iletişim uzmanı ve iletişim mühendisidir. Yılların çevirmeni, eylem odaklı çeviri kuramını geliştiren akademisyen Holz-Mänttari, çevirmeni bir orkestra şefine benzetir; müziğin en iyi şekilde düzenlenmesi ve dinleyicilere ulaşması için neyi ne zaman yapacağını bilen bir orkestra şefidir çevirmen.

2. Evet, her uzmanlık alanı gibi öğrenilebilir. Çeviri de bir uzmanlık alanıdır. Ancak seçilen alanlara göre donanımın oranı da artmak zorundadır. Örneğin edebiyat çevirisi, hukuk çevirisi gibi alanlarda donanımın yoğunluğuyla koşut daha iyi çeviri eğitimi verilebilir. Öğretilen çeviri edincidir, çeviri edincinin öğrenilebilmesi için de en önemli ön koşullardan biri donanımdır. Kendini geliştirmeye açık, yeterli bir ön donanımı olan istekli her öğrenciye çeviri öğretilir.

3. Fazla bir beklentim bulunmamaktadır, çünkü koşullar her geçen gün artan öğrenci sayılarına koşut bir türlü iyileşmemektedir. Öğrenciyi işlevsel yönlendirerek sorumlu bir birey yetiştirmek olmalıdır akademik eğitimin ilk hedefi. Kuramsal bir arka plan bilgisiyle kuşatılan çeviri eğitimi, uygulamaya yönelik, öğrenciye kaynak ve erek metne karşı duyarlı ve farkında olmayı öğreten, neyi neden yaptığını sorgulayarak doğru kararlar almasını sağlayan bir eğitimidir.

4. Her ne kadar küreselleşmenin bir etkisi gibi gözükse de, bu konuyu Türkiye'nin eğitim politikası kapsamında değerlendirmek gerekiyor. Öncelikle bu bölümler yeterli altyapı hazırlandıktan sonra mı açılıyor, yoksa işsizler ordusuna öğrencilerin biraz daha geç katılmasını mı sağlıyor diye bir soru düşüyor duyarlı vatandaşın aklına. Aslında şimdiye değin –en azından İstanbul'da– mezunlar iş buluyorlar ve çeviri eğitimine yönelik (çevirmen: iletişim uzmanı) işlerde çalışıyorlardı. Ancak bu durum bundan sonra da mezunların iş bulacakları anlamına gelmemektedir doğal olarak. Bu soru başka bir soruyu doğuruyor: Nitelik mi, nicelik mi? Bu soru da yine bizi Türkiye gerçeklerine götürüyor.

5. Koşulların, başka bir deyişle altyapının iyileştirilmesi ve çeviribilim alanını kavrama yetisi bulunan öğretim elemanlarının yetiştirilmesi. Akademik çeviri eğitiminin tek ve gerçek kaygısı nitelikli bir eğitim ve nitelikli uzman yetiştirmek olduğunda koşullar da iyileşecektir. Ancak üniversiteye gelen öğrencilerin donanımının iyileştirilmesinden salt üniversite değil ilk ve orta eğitim de sorumludur. Olgular arasında bağlantı kurmasını öğrenmemiş bir öğrenci çeviri edincini almakta çok zorlanacaktır. Çoktan seçmeli bir sınavdan alınan puanlar, öğrencilerin çeviri bölümleri için yeterli donanıma sahip olduğunun göstergesi değildir. Yetersiz donanımla gelen öğrenciyi yetiştirmek için büyüdü değneklere gereksinim vardır, oysa çeviri bölümlerinin doğaüstü güçleri yoktur.

Sabri Gürses (Çevirmen; İstanbul Üniversitesi Çeviribilim Bölümü Yüksek Lisans Mezunu)

1. Kanımca, çevirmen, iletişimin gerekli ve dolaylımsız gerçekleşemez olduğu durumda ortaya çıkan aracıdır: Bu aracı organik de olabilir, inorganik de –bir hücre ya da bir insan olabildiği gibi, bir çalgı ya da bir robot da olabilir. Belki de, bir çalgının çıkardığı sesin müzik kalıplarıyla örgütlenmesi ve dinleyenlere ulaşması sürecinde müzisyen ile özel bir ileti aktarım biçimi olan kitap adlı yapının ayrı dillerde özdeş olarak yeniden üretilmesi çabasını veren kitap çevirmeni arasında değil, tek tek bütün nesnelere arasında çeviri işlemleri söz konusudur ve biz, “çevirmen” diye “canlı bir insanı” kastederek, dilin sınırlı gücünü sergiliyoruzdur.

2. Çeviri her koşulda bir eğitim ve öğrenim sürecini içerir, ister akademik olsun ister kendiliğinden. Akademik çeviri eğitim ve öğretimi, bir çevirmene çalışma uzamını, olanaklarını göstermesi, onun gizilgüçlerini geliştirmesi için gereklidir. Fakat çevirmene ustalığını, çeviri edincini verecek olan şey, öğrenimini ve gizilgüçlerini eylemleştirmesi, harekete geçirmesi olacaktır. Aslında, ayrıca her çeviri onu kullananları, okuyanları eğitir, belli çevirisel eşdeğerlikleri öğretir, sadece çevirmen bunu bilinç düzeyinde kavrar.

3. Akademik çeviri eğitimi bütün akademik dil eğitimi programlarında yer almalıdır. Belki de dil eğitiminin, kişinin anadiliyle başka bir dil arasındaki ilişkiyi çevirisel bir ilişki olarak kavramasını sağlayacak şekilde yorumlanması gerekir. Akademik çeviribilim eğitimi de çevirinin dil merkezli algılanışından belli bir uzaklaşma sağladığı ölçüde daha büyük bir alanı kucaklayabilir. Geleceğin çeviribilim eğitiminin bir bakıma sibernetiğin yerini almasını, global bir eğitim olmasını hayal edebiliriz: Gen düzeyindeki çevirilerden ekolojik değişimlere, elektromanyetik dalgalardan mülteci değiş tokuşlarının dağılımına dek her olgunun çeviribilim konusu olduğunu bu eğitim içinde verebilmek gerek.

4. Kitap çevirmenliği açısından, somut alanda şu kaygıları taşıyorum: Yayıncılık ortamını, geçmişini, telif ve sözleşme ölçütlerini yeterince bilmeyen, sayıca kalabalıklaştıkça emeğin fiyatını ucuzlatma riskini de getiren, emeğini kitap çevirmenliği gibi uzun vadede kazanç ve tatmin getiren bir çalışma alanını geçici olarak kullanan (bir iki kitap çevirip çekilen) genç çevirmenlerin sayısı artıyor. Diğer yandan şu umutlarım var: Bu genç çevirmenlerin aldıkları eğitim büyük ölçüde bu eksikleri yok etmeyi hedefliyor ve genç çevirmenler kitap çevirmenliğini daha profesyonel, yani mesleki açıdan değerlendiren bireyler olarak beliriyor, yayıncılıktaki kalıpları (çeviri eleştirisinin yokluğu, çeviri değerlendirme ölçütlerinin darlığı vb.) kırma gizilgücünü taşıyorlar.

5. Kitap çevirmenliği açısından, yayınevi ve kitap tanıtım dergisi stajlarının yoğunlaştırılması, eğitimde uygulamaya yönelik çalışmaların artırılması yararlı olacaktır. Türk yayıncılık ve çeviri tarihi, telif hakları tarihi, çevirmen yaşamöyküleri gibi alanlarda çalışmalar yapılması ve bu çalışmalar doğrultusunda, günümüz sorunlarına yönelik uygulamalı öneriler geliştirilmesi, atölyelerin kurulması çeviri eğitimini etkin olmanın yanı sıra daha güçlü

kılabilir. Örneğin, kitap biçiminin yakın bir gelecekte değişeceği, elektronik-internet bağlantılı kitaplarla başlayan yolda üç boyutlu-sanal kitapların ortaya çıkacağı düşünülürse, çeviri-kitap biçiminin yaşayacağı dönüşümleri öngörmek ve buna hazırlık yapmak olası görünüyor. Diğer yandan, dünya ölçülerine bakıldığında, bağımlı olmayan bir ülkenin ortalama çeviri yayın oranının % 5-10'larda olması gerektiği görülüyor, Türkiye'de bu oranın % 40'ları aştığını görüyoruz: Bu sağlıklı bir ortam sayılabilir ve çeviri eğitimi bunu daha sağlıklı bir ortam kılmak için tek yol gibi görünüyor.

Prof. Dr. Turgay Kurultay (Çeviri Derneği Yönetim Kurulu Üyesi)

1. Çevirisini üstlendiği metni başka dilde yeniden üretecek kadar metne, konuya ve üsluba hâkim olan kişidir. Çeviri yapacağı alanda ve metin türünde geniş bilgi sahibi olmalı, çeviriyi sorumluluk içinde yapmalı, bunun için gerekli ön çalışmayı nasıl yapacağını bilmeli, çeviri sırasında hem en geniş ve derin biçimde kaynak metni yansıtmaya çalışmalı hem de okurun algısına uygun biçimde bu yansıtmayı yapmalı. Sadece dil bilmekle ve alana hâkim olmakla çevirmen olunmaz. Çevirmenlik ayrı deneyim, yaklaşım ve mesleki sorumluluk gerektiren bir iştir.

2. Çeviri öğrenilebilir ve öğretilir; çünkü sorunları görmek, gereken birikimle çözüm üretmek anlamına gelir çeviri. Bazı kişiler bu işe daha yatkın olabilir. Ama çeviri işine yeni başlayan biri, neyi nasıl aktaracağı konusunda kararsızlıklar yaşar; dile mi bağlı kalayım, metne mi bağlı kalayım yoksa serbest davranıp öteki dilin özelliklerine göre metni yeniden mi oluşturayım gibi sorularla karşılaşır. Bu sorular deneyimle ve bilgiyle aşılabılır. İncelemlere karşı duyarlılık, farklı perspektiflerden bakabilmek bu öğrenme sürecini kolaylaştıran etkenlerdir.

3. Farklı bölümlerde çeviri eğitiminin farklı hedeflerine/alanlarına yer verilebilir. Kitap çevirmenliği alanında akademik eğitim zayıf kalıyor. Bunun geliştirilmesinin yolları düşünülmeli, örgün eğitimin dışında yaygın eğitim araçlarına da önem verilmeli. Bunun için de akademilerin çeviri dünyasıyla ilişkisi güçlenmeli, akademilerdeki eğitim ve araştırma çalışmalarının ihtiyaçlara yönelik olması ve akademi-uygulama ilişkileri güçlenmelidir.

4. 25 yılı aşan bir süredir ayrı bölümler halinde var olan çeviri alanındaki eğitim bir ölçüde uygulamaya yansımıştır, ancak var olan bölüm ve mezun sayısı ve aradan geçen süre düşünüldüğünde oluşan etki çok sınırlıdır. Bölümlerin bu kadar kolay açılmaması, açılmasının ölçütlerinin olması, performans değerlendirmelerine tâbi tutulmaları (verdikleri mezunların iş başarıları vb.) ve akademik yapıların şeffaflaşması gerekiyor. Akademiler kendi aralarında belli özdenetim mekanizmaları geliştirebilirlerse ve/veya akreditasyona gidilirse gerçek potansiyel daha iyi görünecektir. Akademilerin hepsinin aynı yönde ve aynı düzeyde eğitim vermesi gerekmez; ama işlevsel hedefler belirlemelerine ihtiyaç var. "Biz çevirmen yetiştiriyoruz" gibi genel bir ifadenin ötesine geçip, "şu profilde, şu yönde

çevirmen yetiştirmeyi amaçlıyoruz” denmesi gerekir.

5. Bu soruya yukarıdaki açıklamalarla bir ölçüde yanıt vermiş olduk. Şunu ekleyebiliriz: Akademik eğitim kendi başına zor sonuç verir. Akademideki eğitimin başarısı da, alanın mesleki örgütlenmesiyle iç içe bir süreçtir. Eğer meslekleşme daha iyi bir yere gelirse, akademilerde çeviri eğitimine ilgi ve nitelikli öğrenci sayısı artar. Ayrıca uygulamadaki iyi örneklerle eğitim daha canlı ve inandırıcı kılınabilir. Bir diğer önemli nokta, üniversite sınav sisteminin uygun hale getirilmesi, yabancı dil alanlarındaki üniversite eğitimine ilginin artmasıdır. Bir meslek örgütü olarak biz, çevirinin tüm alanlarına açığız ve akademisyenleri, çevirmenleri ve işletmecileri aynı çatı altında buluşturuyoruz. Farklı üniversitelerin akademisyenleri burada diğer paydaşlarla birlikte ortaklık zemininde düşüncelerini ve sorunları tartışabiliyorlar. Derneğimizin (ve ilgili diğer örgütlerin) bu yöndeki ortak düşünce alanını daha fazla geliştirmesi ve gelişen düşünceleri ilgili kamuoyuna ve yerlere iletmesi, çeviri dünyasının sesi olması, talepte bulunması, yani sağlıklı ve ihtiyaca yanıt veren bir eğitimin gelişmesinde müdahil olması gerekiyor.

Ali Ölmez (Marmara Üniversitesi İngilizce Mütercim Tercümanlık Bölümü 3. Sınıf Öğrencisi)

1. Çevirmen, yaygın olarak bilinen düşüncenin aksine iki dil arasında sadece dilsel bağlamda çeviri yapan değil, bu iki dilin kültürüne hakim olan ve dil cambazlığı yapabildir. Lefevere'in "rewriting" kavramından yola çıkarsak çevirmen kimliğinin yazar, eleştirmen, şair, tiyatro yazarı gibi birçok mesleği kapsadığını bu nedenle özellikle kitap çevirileri gibi geniş bir kitleye hitap eden çevirmenlerin kültürlerin şekillenmesinde aslında çok önemli bir rol üstlendiklerini söyleyebiliriz.

2. Bu soruya kesin bir yanıt vermek aslında biraz zor. Şöyle ki, çeviri öğretilemez dediğimiz vakit üniversitelerde verilen çeviri eğitimine haksızlık etmiş oluruz. Ancak şunu da bilmek gerekir ki, çevirmenlik marangoz ustalığı gibi bakarak veya talimatlar verilerek öğrenilebilecek bir meslek değildir. İyi bir eğitimden, kuram bilgisinden ve deneyimden geçilerek çevirmenlik mesleği kazanılabilir. Çevirmen dil cambazıdır. Bu da bize sözcüklerin ve ifadelerin bağlam içinde farklı kıyafetlere bürünebileceklerini, bu yüzden marangozluktan farklı olarak, karşılaşılan her sorun için sürekli aynı yönergeleri uygulayamayacağımızı, amacımız doğrultusunda izleyeceğimiz yolun sürekli farklı olacağını gösteriyor. İşte bu noktada çeviri eğitimi, çevirmenin ne gibi kararlar alabileceği ve aldığı bu kararların nasıl arkasında durabileceğiyle ilgilidir denebilir.

3. Piyasada "kötü" tabir ettiğimiz çevirilerin yaygın olduğunu biliyoruz. Bu durum aslında bu işi alaylı çevirmenlerin yapmasından kaynaklanıyor. Çeviri eğitimi almayan bu insanlar çeviri kuramlarından bihaberler. Çeviri kuramlarından haberdar olmanın çeviri yapabilmek için vazgeçilmez bir gereklilik olduğunu düşündüğüm için, akademik çeviri eğitiminin ön-

celikle bu konuya ağırlık vermesi gerektiğine inanıyorum. Tabi ki öğrenilen her şeyin uygulamaya geçirilmesi gerekir. Bu yüzden çok farklı alanlarda (tıp, edebiyat, iktisat, hukuk, film çevirisi, sözlü çeviri) seçmeli dersler verilmelidir. Böylece öğrenci hangi alan üzerinde çalışmak istediğine karar verebilir ve o alan üzerinde uzmanlaşabilir.

4. Çeviri programlarının bu denli hızlı artışının hem olumlu hem olumsuz etkileri olabilir. Piyasadaki alaylı çevirmenlerin sayısı azalacağından ve bu alanın da artık yavaş yavaş saygınlığının artacağından dolayı sevindirici bir haber bu. Ancak, her türlü alanı görmek ve bu alanlarda uzmanlaşmak için çevirmenlik eğitimi uzun bir süreç gerektirmektedir. Yani bu bölümün ön lisans olarak sunulması, eğitimin amacını tam olarak yerine getiremeyeceği için niteliksiz çevirmenlerin sayısı yine fazla olacak. Ön lisans eğitimi veren bu üniversitelerin tamamının özel olması ve çok az İngilizceye sahip öğrencilerin alınması ayrı bir tartışma konusu.

5. Her ne kadar yabancı dil bilgileri iyi olsa da çeviri öğrencilerinin tam donanımlı bir hazırlık okulundan geçmeleri gerektiğini düşünüyorum. Öğrenciler öğrenimleri süresince süreklilik konferans, çeviri programları gibi aktif etkinliklere yönlendirilmelidir. Öğrenciler kitap çevirmenliği için piyasadaki çevirmenler ile bir araya getirilmeli ve bu gibi yetkin kişilerden özel dersler almalıdırlar.

Duygu Tekgül (Redaktör, editör)

1. Çevirmen, bir dilde ve kültürde yaratılmış bir metni, başka bir dil ve kültürde erişilir kılan kişidir. Böylece aynı zamanda bir yarı-yazar ya da ikinci-yazar olduğunu söyleyebiliriz.

2. Evet, öğretilmekten ziyade öğrenilebileceğini düşünüyorum; bir başkası bu sürece ancak rehberlik edebilir. Bunun bir yetenek işi olduğuna inanıyorum, dolayısıyla ilgi ve çalışma disiplini varsa öğrenilebilir. Yalnız, kişi üniversitede aldığı eğitimi, meslek hayatında karşılaştığı kendini geliştirme fırsatlarıyla tamamlamalıdır; yayınevleriyle çalışırken çevirmen-redaktör iletişimini kastediyorum öncelikli olarak.

3. Bence çeviri eğitimi diller arası aktarım becerisini kazandırmaya yönelik olmalıdır. Tabii burada yabancı dil ve ana dile hâkimiyet bir önkoşul. Çevirmenin, telif bir metin yazıyor-muşçasına doğal ve akıcı bir biçimde çeviri metin üretebilmesi için aklıma gelen başlıca yöntem üniversite hocalarından süreli geribildirim alarak yoğun alıştırma yapması.

4. Gözlemlediğim kadarıyla artan çeviri bölümleri, daha çok teknik çeviri alanındaki ihtiyacı karşılamaya yönelik; ama kuşkusuz edebiyat veya edebiyat dışı metin türlerinde kitap çevirisi için de bilinçli, eğitilmiş çevirmen sağlayacaktır. Umarım bu gelişme yayınevlerinin "alaylı" çevirmenleri tercih etme konusundaki tutumlarını değiştirmelerinde etkili olur.

5. Ben üniversite yıllarımda zaman buldukça çeşitli kurumlarda staj yaptım ve kendimi geliştirmede bunun çok yararını gördüm, diyebilirim. Çeviri bölümleri, öğrencilerin ilgi alan-

larına göre basın kuruluşlarında, çeviri bürolarında veya özel şirketlerde staj yapmalarını zorunlu tutarsa bence öğrenciler hem çeşitli metin türleri üzerinde çalışma fırsatı bulur, hem de üniversitelerde kaçınılmaz bir biçimde kendilerini içinde buldukları “çeviri ödevi-sınıf tartışması-terim ezberleme-sınav” zincirinin dışına çıkarak profesyonel ortamlarda çalışma deneyimi kazanmış olur. Bitirme projesi kapsamında öğrencilerin bir yayıneviyle sözleşme yaparak –belki arkadaşlarıyla birlikte– bir kitabı çevirmelerini ve süreç değerlendirmesi metinlerine redaksiyon sırasında edindikleri kazanımları da dahil etmelerini sağlamak da iyi bir fikir olabilir.

Onur Yazgan (Okur)

1. Kitap çevirmenliği bağlamında çevirmen; metin, tekst, yapıt, eser, bildiri gibi isimler verdiğimiz kitap halindeki bir yazıyı, söz konusu metnin kaleme alındığı kaynak dilden ve metinden kalkarak, varılmak istenen amaç dile, o dilde yeni bir metin üreterek aktaran kimsedir ki bu etkinlik ile bu etkinlik sonucu ortaya çıkan ürünün her ikisine birden çeviri adı verilmektedir. Diğer bir ifadeyle, çevirmen; çözümleme, aktarım, üretim gibi süreçleri içeren evrensel nitelikli bir etkinlik olarak çeviriyle, çevirinin temelindeki iletişim sürecini dikkate alarak, bir dile ait bir kaynak söylemden; sadakat, filolojik kesinlik, yorumda doğruluk gibi kriterler çerçevesinde, başka bir dile ait bir amaç söylem yaratan, yaratabilen kişiliktir. Fakat, özellikle yirminci yüzyılın ikinci yarısından sonra gerçekleşen teknolojik yeniliklerin etkisiyle, çeviri etkinliğinin öznesi çevirmen ile çeviri etkinliğinin nesnesi olan metin olguları çok daha muğlak, hatta kaypak şeyler haline gelmiştir. Şöyle ki, dijital tekst, yüzyıllardır kullanılagelen lineer yazının yerini almaya yüz tutmuştur, ayrıca yazılım mühendisliği ve sanal zekâ alanlarındaki gelişmelerin etkisiyle, bilgisayar destekli ve/veya denetimli çeviri ortaya çıkmıştır, hatta Google Translator, Yahoo Babel Fish gibi çarpıcı fakat bir o kadar da yetersiz örneklerde gözlemlediğimiz haliyle otomatik çeviri makinaları yaygın olarak kullanılmaktadır.

2. Elbette, çevirinin öğrenilebileceğine/öğretilebileceğine inanıyorum. Google Translator, Yahoo Babel Fish gibi örneklerin gösterdiği üzere, artık bir dereceye kadar da olsa makinalara bile çeviriyi öğretebiliyoruz ya da makinalar bile çeviriyi öğrenebiliyor. Bu durum, çeviri sanatı, çeviribilimi ve dilbilimine ait kuralların gelişmişlik düzeyinin yüksekliğini çok net sergilemektedir. Tüm bu kazanımlara rağmen, teknik çeviriden edebiyat çevirisine doğru ilerlediğimizde, çeviri sanatı, çeviribilimi ve dilbilimi açısından belirsizlik artmaktadır ve artan bu belirsizliğe paralel olarak çevirinin öğrenilebilmesi/öğretilebilmesi süreci de güçleşmektedir.

3. Her şeyden önce, akademik çeviri eğitimi, kişinin kendi anadili ya da anadillerini çok iyi derecede bilmesini sağlamalıdır. Buna ek olarak, kişiye kazandırılması gereken modern yabancı dillerin yanında mutlaka Latince, Yunanca, Arapça gibi klasik bir ya da birkaç dil öğretilmelidir. Kişiler, etimoloji, leksikografi ve kelime tarihçiliği gibi alanlarla ilgilenmeye

teşvik edilmelidir. Tüm bunların ötesinde, üniversiter ortamların olmazsa olmaz niteliği olan disiplinlerarasılık göz ardı edilmemelidir, karşılaştırmalı ve çapraz okumalar yapılmalıdır, katılımcı ve eleştirel bir tartışma ortamı yaratılmalıdır, not odaklı ve ezberciliğe dayanan ölçme ve değerlendirme sistemi yerine kişilerin kendi özelliklerini keşfetmelerini ve geliştirmelerini temel alan yaratıcı çalışma süreçleri benimsenmelidir. Ayrıca birey, toplum ve insanlık ailesi için çok önemli sonuçlar doğurabilen çeviri etkinliğini öğrenen kişilere, etik ve deontoloji özellikle gösterilmelidir.

4. Bu durumun çeviri dünyasına olan etkilerini değerlendirebilmek için öncelikle bu durumun nedenlerini araştırmalıyız. Söz konusu programların dağılımını incelediğimizde, bunların önemli bir kısmının özel üniversiteler bünyesinde faaliyet gösterdiğini gözlemliyoruz ve yine biliyoruz ki bir iki tanesi dışında ülkemizdeki özel üniversitelerin hemen hepsi, en azından şimdilik, temelde kâr elde etme amacına yönelik olarak faaliyet gösteren, müşteri memnuniyeti odaklı ticari kuruluşlardır. Yani buralarda yeni bölümlerin açılmasını tetikleyen şey, kıyasıya rekabetin yaşandığı YDS'ye giren öğrencilerden gelen talep; benzer şekilde, bu talebi de besleyen şey, uluslararası ilişkilerin yoğunlaşmasının bir sonucu olarak, her geçen gün mesleki ve kuramsal etkinlik alanı artan çeviri faaliyeti. Bir özel üniversitenin web sayfasında karşımıza çıkan şu yazı her şeyi çok net açıklıyor olmalı: "Bölümümüz mezunlarına gerek ülkemizde gerekse yurtdışında her gün talep daha da artmaktadır. Ülkemizde mezunların istihdam alanları şöyledir: Simultane ve yazılı çeviri büroları, TRT ve Anadolu Ajansları, özel TV'ler ve gazete büro ve ajansları, Dışişleri Bakanlığı ve Dış Ticaret Müsteşarlığı, DPT, MİT, bankaların kambiyo bölümleri, yayınevleri, editörlükler, Avrupa Konseyi, çeşitli milletlerarası kuruluşlar, özel veya yayınevlerine bağlı olarak kitap çevirileri, üniversitelerin ilgili bölümlerinde araştırma görevliliği, özel çeviri büroları açma olanakları."

5. Akademik çeviri eğitimini, akademilerimizdeki diğer eğitim alanlarından ve genel olarak akademilerimizden bağımsız olarak düşünmek çok anlamlı olmayacaktır. Eğitim fenomeninin tümünden eleştirildiği, pozitif eğitim tartışmalarının iyiden iyiye kendini hissettirmeye başladığı günümüz dünyasında, akademi kelimesinin yanında eğitim kelimesini görmek oldukça düşündürücüdür; kanımca, akademik çeviri eğitimi yerine akademik çeviri öğretimi demek daha uygun olacaktır. Kaldı ki, 18 yaşında birini eğitmek ne kadar mümkündür? Bu çerçevede, 3. soruya verdiğim yanıtı ek olarak, kurumlarımızda meritokrasi ve kurumsal yönetim anlayışlarının kök salması ve gelişmesiyle birlikte etkinlik ve verimlilik otomatikman artacaktır. Bu da, her şeyden önce, etik ve deontolojik bir meseledir.

Başak Ergil

“Akademik Çeviri Eğitimi ve Kitap Çevirmenliği” Konulu Soruşturma Üzerine Değerlendirme

Ç.N. 9'da düzenlemiş olduğumuz “Akademik Çeviri Eğitimi ve Kitap Çevirmenliği” konulu soruşturmamızda çeviri dünyasının içinde farklı konum ve rolleri olan on kişiye beş soru yönelttik. Öncelikli amacımız, “çevirmen” kavramının ve ona bağlı olarak “çeviri” kavramının farklı bakış açılarından nasıl algılandığını ve tanımlandığını görmektir. Bu algı ve tanımlar çerçevesinde, akademik çeviri eğitimine biçilen rolü/rolleri geniş bir yelpazeden ve olabildiğince çok sesli bir açıyla sergilemeye ve kavramaya çalıştık.

Katılımcılarımızın önemli bir kısmının “çeviri” ve “çevirmen” kavramlarının tanımı konusunda dil edinci, sadakat ve eşdeğerlik üzerinde durduğunu görüyoruz. “Üslub”un ya da “anlatım özellikleri”nin korunması ve “eşdeğerlik” gibi, veya kaynak metnin metinsel özelliklerinin kavranması gibi dil ekseninde ve düzlemindeki tanımlamalar, yanıtların kayda değer bir kısmını oluşturuyor. Bu tür ifadelerle, çevirmenin kaynak metin ve dil ile ilişkisinin ön planda tutulduğu ve dil edinci üzerine kurulu bir “aktarım”ın sağlanması, çeviriye biçilen başlıca işlev oluyor. Bu görüşün yanı sıra, “yarı-yazar”, “ikinci-yazar”, “uzman, bilge ve gerektiğinde bilgin”, “iletişim uzmanı”, “iletişim mühendisi”, “yazar, eleştirmen, şair, tiyatro yazarı”, “kültürlerarası diyalogun aktörü” gibi tanımlar aracılığıyla çevirmenin görev tanımının genişlediğine de tanık oluyoruz. Bu ifadeler ise, çeviri eylemine bir “dilsel aktarım”dan öte, yaratıcı ve “etkileşimsel” bir işlev atfediyor; ya da bu işlevi vurguluyor. Kitap çevirisinin erek yazın dizgesi içinde yaratacağı etki, sağlayacağı katkı, mevcut gelenek içinde sergileyeceği duruş, getire(bile)ceği yenilik ve telif yapıtlarla kuracağı ilişki sonucu erek yazın geleneği içinde üstleneceği etkin rol göz önünde bulundurulduğunda, dil edincini yalnızca bir ön koşul saymanın, çevirmenliği kültürel, iletişimsel, etkileşime dayalı bir görev tanımıyla açıklamanın önemi dikkat çekebilir. Çevirmene böylesine geniş bir yetki ve sorumluluk alanı sağlayan seslerin çeviribilim formasyonlu katılımcılardan da gelmesi çeviribilimin, çeviri dünyasının gerçekleri karşısındaki hassasiyetinin bir göstergesi olabilir. Ayrıca, mevcut yanıtlar yayıncıların da bu tür bir çevirmen profili özlemini ortaya koyuyor. Yayıncıların bu beklentisini aşağıda meslekleşme sorunu bağlamında irdeleyeceğim.

İkinci sorumuzla sorguladığımız, çevirinin “öğretilebilirliği” konusunda ise, bir katılımcının yanıtı dışında görüş birliğine varıldığını saptayabiliyoruz. Çevirmenlik önlisans programı öğrencisi olan katılımcımız, çevirinin öğretilbileceği konusundaki kuşkusunu dile getirerek, bu konuda net bir şey söyleyebilmek için “çeviri doğası”nın tartışılması gerektiğini

savunuyor. Yani, "çeviri eğitimi" tanımının "çeviri" tanımından yalıtılarak düşünülemediği görüşü üzerinde duruyor. Gerçekten de, bu soruya gelen diğer yanıtları katılımcımızın bu anlayışı doğrultusunda incelersek, yani birinci sorunun bir devamı olarak "çeviri" tanımının nasıl yapıldığına yeniden göz atacak olursak, yanıtlarda "çeviri" ve "öğretilebilirlik" kavramlarının farklı kapsam ve genişliklerde ele alındığını görüyoruz. Çeviri, "makinelere" de yapabildiği bir eylem olarak algılandığında, salt dilsel bir veri tabanı kullanım etkinliğiyle sınırlandırılmış oluyor. Makinelerin çeviriyi "öğrenebildiği" doğrultusundaki ifadede karşılaştığımız "çeviri" tanımı üzerinden geliştirebileceğimiz bir "öğretilebilirlik", özellikle metin içi ve metinler arası göndermelerin ve yorumun kaçınılmaz olduğu kitap çevirmenliği alanında doğan çeviri edinci gereksinimini ne derecede karşılar sorusu tam da bu noktada akıllara geliyor. Kitap çevirisinin, kaba bir tanımla, kaynak metnin kendi kültür dizgesi içinde iç ve dış ilişkileri bağlamında değerlendirilerek erek kültür dizgesine aktarılması eylemi olduğu düşünülürse, katılımcılarımızın "öğrenilebilirlik" / "öğretilebilirlik" tartışmaları kitap çevirmenliğinin doğasını ve gereksinimlerini tam olarak karşılayamayabiliyor. Öte yandan, çevirinin öğrenilebileceğine ve öğretilebileceğine inanan katılımcılarımız arasında egemen olan genel kanı, bu öğrenim sürecinin ön koşulları olduğu yönündedir; bu ön koşullardan bazıları "donanım", "kalıtım", "yetenek" / "yatkınlık" ve "istek"tir.

Birçok katılımcımız çeviri öğreniminin hangi platform(lar)da yapılabileceği ve yapılması gerektiği konularını da sorunsallaştırıyor. Bu noktada, aralarında önemli bir ses birliği sağlandığını görebiliyoruz; "formal" ya da "örgün" çeviri eğitiminin tek başına yeterli olmadığı, kendi içine kapalı bir süreç olmaması gerektiği, yayın ve çeviri dünyasının öznelereyle süregelen bir etkileşime girmenin ne denli önemli olduğunu vurguluyor katılımcılarımız. Dahası, çevirinin öğrenilmesinin mümkün olduğunun, fakat bu öğrenim sürecinin işlevsel kılınması için zamansal olarak açık uçlu, bağlamsal olarak da çeviri ve yayın dünyası ile kesişen bir nitelik kazanması gerektiğinin üzerinde de özellikle duruluyor.

Çeviri öğrenimi konusundaki bu geniş tartışma alanının bir kesiti olan "akademik çeviri eğitimi" konusuna geldiğimizde, katılımcılarımızın söylemlerinde sorunsallaştığını gördüğümüz bir başka nokta, "eğitimin niteliği"dir. Katılımcılarımızın genel olarak ortaya koyduğu çekinceler doğrultusunda, eğitimin niteliğinin artırılması yönünde önerdikleri çözümler şu başlıklar altında toplanabilir:

- Türkiye'deki eğitim sisteminde (üniversite ve üniversite öncesi eğitimde) yaygın olan ezberciliğe akademik çeviri eğitimindeki öğretim yöntemleri arasında yer verilmemesi ve ezberci eğitimin beraberinde getirdiği ölçme-değerlendirme yöntemlerinden kaçınılması; bunun yerine öğrencilere kavramsal ve eleştirel düşünme yeteneğinin kazandırılması, öğrencilerin eğitim aracılığıyla bilinçlendirilmesi,

- Çeviri/çeviribilim bölümlerinin, eğitim politikalarının bir parçası olarak, yetiştirmek istedikleri öğrenci profilini netleştirmesi ve işlevsel kılması; ders programlarının bu doğrultuda

düzenlenmesi,

- Akademik araştırmaların çeviri dünyasına yönelik olması,
- Çeviri kalitesini ve niteliğini yükseltme hedefinden vazgeçilmemesi,
- Öğrencilerin birer birey olarak algılanarak eğilimleri yönünde uzmanlaştırılması,
- Akademik çeviri eğitimi verilecek kurumlarda yeterli altyapının ve özdenetim mekanizmalarının sağlanması; bu doğrultuda görev yapabilecek, nitelikli öğretim elemanlarının yetiştirilmesi,
- Yayıncılık ve çeviri dünyasının tarihine ve geleceğine yönelik tartışma zeminlerinin olduğu eğitim programlarının tasarlanması,
- Öğrencilerin uzmanlık gerektiren özel alan çevirileri konusundaki gereksinimlerine cevap verecek eğitim programlarının hazırlanması,
- Bitirme projelerinin yayınevleriyle işbirliği içinde yürütülerek öğrencilerin akademik eğitim sırasında çeviri dünyasına adım atmalarının kontrollü bir biçimde sağlanması.

Katılımcılarımızın çözüm önerilerini yan yana getirdiğimizde, "kitap çevirmenliği" konusuyla sınırlı kalmadıklarını görüyoruz. Bu kaçınılmaz durum, çevirmenin ve çeviri eğitiminin mevcut sorunlarını dile getirmek ve olası çözümleri ortaya koymak gerekliliğinin ne denli ağır bastığının bir göstergesi sayılabilir. Aynı zamanda, çeviriye (ve çeviri eğitime) ilişkin herhangi bir alt alanın, eğitim programı, kurumsal eğitim politikası, ulusal eğitim politikası, eğitimi oluşturan somut koşullar gibi, kendisini kuşatan sosyo-kültürel ve tarihsel bağlamdan yalıtık olarak değerlendirilemeyeceği gerçeğinin de bir yansıması ve sonucudur. Yukarıda yan yana gördüğümüz çözüm önerilerinin hemen hepsi akademik çeviri eğitiminin çeviri dünyasıyla buluşabilmesi için gerekli eğitsel araçların ve yöntemlerin geliştirilmesi yolunda bir arayışı ortaya koyuyor. Ders programı tasarlanmasından ölçme değerlendirmeye, üniversite öncesi verilen eğitimin öğrencide bıraktığı gedikleri gidermekten eğitim kadrosunun niteliğine, Türk eğitim sistemi ve politikası içindeki aksaklıklardan daha az etkilenmenin yollarından araştırma ve uygulama projelerinin olası yönelimlerine dek geniş bir yelpazeye değiniliyor. Akademik çeviri eğitimi veren kurumların hem donanım sağlanabilen bir durak, hem de çeviri dünyasına geçilen bir köprü işlevi görmesi gerekliliği dile getiriliyor. Akademik çeviri eğitiminden beklenen bu çift katmanlı işlevden dolayı olsa gerek, kimi katılımcımız, iki yıllık ön lisans programlarının öğrencileri uzmanlaştırma konusunda yeterliliği konusuna kuşkuyla yaklaşıyor.

Çevirmenliğin meslekleşememe sorununun akademik eğitimle giderilebilecek kısmına ilişkin alanda katılımcıların yapıcı çözüm önerileri getirebilmeleri ve neredeyse tek bir ağızdan çıkmış ifadeler kullanmaları oldukça umut verici. Ancak, meslekleşememe sorunu konusunda katılımcılarımızın yanıt ve önerilerinin yetersiz kaldığı, çözümsüz bırakılmış noktalara da değinmek yerinde olacaktır. Bunlardan biri ve belki de en önemlisi, akademik

çeviri eğitimini tamamlamış çevirmenlerin çeviri dünyasında karşılaştıkları "işsizlik" sorunudur. Bu "işsizlik" sorunu gibi görünen durum aslında, yapılacak iş (çevrilecek kitap) olmaması değil, kitap çevirisi bedelinin düşük olması sebebiyle uzman çevirmenlerin bu alanı tercih etmeyerek başka alanlarda iş arayışına yönelmesi ve başka alanlardaki işsizliği deneyimlemeleri sorunudur. Kitap çevirmenliğini meslek edinerek geçimini sağlayabilen çevirmenlerimizin sayısı oldukça azdır. Uzman kitap çevirmenlerinin düşük bedeller karşılığı çalışmak zorunda olmaları onları başka iş sahalarına yönlendirmekte, yayıncıları ise nitelikli, uzman çevirmen yokluğundan yakınır duruma getirmektedir. Yayıncıların "nitelikli" çevirmen arayışına girmesi, yukarıda da dile getirdiğim gibi, "ideal çevirmen" profiline duydukları özlemleri ortaya koymaları her ne kadar olumlu olsa da; çevirmenlere emeklerinin karşılığını ne denli verdikleri sorusuna yayıncıların yanıtı, "kitap okunmayan" bir toplumda yaşamının, "yayıncılık sektörünün kaderine terk edilmişliği"nin irdelenmesi beklentilerini ortaya koyacak şekilde oluyor. Bu da, yine toplumsal-tarihsel arka plan ve altyapı sorunsalına varmamızı kaçınılmaz kılıyor. Sayısı gitgide artan "okullu" ve "alaylı" çevirmenlerin meslekleşme umudu, yayın dünyasının sektörel açmazları sebebiyle bir kısır döngünün çarkları arasında unufak oluyor. Katılımcılarımızın bu konuda dile getirdiği açmazların olası (ve köklü) çözümlerini bulmak üzere sektörel dizgeyi kuşatan diğer üst dizgelere ve arka plana bakmak gerekecektir.

Soruşturmamızın sonucunda elde ettiğimiz veriler, yaptığımız saptamalar ve karşılaştığımız çözüm önerileri, çeviri ve kitap çevirmenliğinin tanımlanması bağlamında kuşatıcı, bütünlüklü bir bakışın henüz yerleşmemekle birlikte güçlü bir eğilim olduğu varsayımına götürebilir bizi. Öte yandan, mevcut akademik çeviri eğitime duyulan ve yer yer öğrencilerin bile dile getirdiği kuşkunun giderilmesi, yerini daha sağlam bir eğitim sistemine duyulacak güvene bırakması yolundaki arayışlarda çeviri dünyasının farklı kesimlerinden ortak ve somut çözüm önerileri geliyor olması da akademik çeviri eğitiminin kat ettiği ve edebileceği yolun kapalı olmadığını gösteriyor. Ancak, bütün bu tartışmaların, önce bireysel, sonra da kurumsal ve toplumsal bazda bir harekete geçme, ya da mevcut hareketlenmeyi sıklaştırma gereksinimini önemle dile getirdiğini düşünüyorum.

Çağdaş Türk Şiiri Antolojisi
(Anthology of Contemporary Turkish Poetry)

Çeviren: Tozan Alkan,
Çeviri Danışmanı: Mel Kenne

Çağdaş Rus Öyküsü Antolojisi

Derleyen ve Çeviren: Engin Toprak

Şairin Günah Defteri

Hazırlayanlar: Tozan Alkan-Şeref Bilsel

Horozu Düşen Hayat (Şiir)

Özcan Erdoğan

Tarihi Liderler ve Aşkları

Hazırlayan: Özcan Erdoğan

Bolşeviklerin Devrime İhanetinin Öyküsü

Emma Goldman

Çeviren: Ali Toprak

Anarşi ve Hıristiyanlık

Jacques Ellul

Çeviren: Ali Toprak

Popüler Gizemciliğin Tarihsel ve Dinsel Temelleri

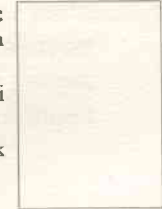
Göktaş Halis

**Michael Jackson:
Büyülü ve Çılgınca Bir Yaşam**

J. Randy Taraborrelli

Çevirenler: Ceren Şafak – Ali Toprak

www.ikarosyayinlari.com

www.karsiyayinlari.com

Silahtarağa Cad. Kurtuluş Ap. No:215 Kat: 2/2 Eyüp/İstanbul E-Posta: ikarosyayinlari@gmail.com,
karsiyayinlari@gmail.com Tel.&Faks: (212) 427 27 68, Gsm: (532) 520 37 68

Not: Karşı Yayınları, İkaros Yayınları'nın tescilli bir kuruluşudur.